

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

İHRACATIN TEŞVİKİ VE TÜRK EXİMBANK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Görkem ÇOLAK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhteşem KAYNAK**

Ankara – 2007

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
EKONOMİK KALKINMA VE BÜYÜME BİLİM DALI**

İHRACATIN TEŞVİKİ VE TÜRK EXİMBANK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Görkem ÇOLAK**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Muhteşem KAYNAK**

Ankara – 2007

ONAY

Görkem ÇOLAK tarafından hazırlanan “İhracatın Teşviki Ve Türk Eximbank” başlıklı bu çalışma, 12.07.2007 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından İktisat Anabilim Dalında Ekonomik Kalkınma ve Büyüme Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Muhteşem KAYNAK (Başkan)

Prof. Dr. Dilek ÖZBEK

Doç. Dr. Aziz KONUKMAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR CETVELİ	vi
TABLO VE GRAFİKLER	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM DIŞ TİCARET POLİTİKASI

1. Dış Ticaret Politikasının Tanımı ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkileri.....	3
2. İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası Ve İhracatın Teşviki	6
2.1. İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası	6
2.2. İhracatı Teşvik Tedbirleri	10
2.2.1. Tarife Koruyuculuğu ve İhracat Vergileri.....	11
2.2.1.1. Koruyucu Tarifeler ve Kotalar	11
2.2.1.2. İhracat Vergileri	11
2.2.2. Prim Sistemi Yoluyla Sağlanan Teşvikler	12
2.2.2.1. İhracatçının Döviz Tutma Yetkisi	12
2.2.2.2. Döviz Tahsisi	13
2.2.2.3. Çoklu Kur Uygulaması	13
2.2.2.4. İhracat Bonoları ve Sertifikaları	14
2.2.3. Mali Teşvikler.....	14
2.2.3.1. Antrepo ve Serbest Bölge Uygulamaları	14
2.2.3.2. İhracatta Vergi İadesi	15
2.2.3.3. Vergi Muafiyet ve İndirimleri	16
2.2.4. Finansal Teşvikler.....	17
2.2.4.1. İhracat Kredileri	17
2.2.4.2. İhracat Kredi Sigortası	17
2.2.5. Diğer Teşvikler.....	18
2.2.5.1. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yardımı	18
2.2.5.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı	18

2.2.5.3.	Eğitim Yardımı.....	18
2.2.5.4.	İstihdam Yardımı	19
2.2.5.5.	Patent, Endüstriyel Tasarım ve Faydalı Model Tescili Yardımları.....	19
2.2.5.6.	Yurtdışı Fuarlara Katılım Harcamaları Yardımı.....	19
2.2.5.7.	Pazar Araştırması Yardımı	19
2.2.5.8.	Yurtdışı Ofis/Mağaza Açma ve Marka Tanıtım Yardımı ...	20
3.	Uluslararası Ticaretin Liberalleşme Süreci.....	20
3.1.	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)	21
3.1.1.	GATT'ın Temel Kuralları	22
3.1.1.1.	En Çok Kayrılan Ülke Kuralı	22
3.1.1.2.	Ulusal Muamele Kuralı	23
3.1.1.3.	Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi	23
3.1.1.4.	Korumanın Sadece Gümrük Vergileri İle Gerçekleştirilmesi	24
3.1.2.	Uruguay Round ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)	24

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET POLİTİKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.	1980 Öncesi Ekonominin Genel Yapısı Ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları.....	27
1.1.	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)	37
1.2.	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)	38
1.3.	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)	39
1.4.	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	40
2.	1980 Sonrası Ekonominin Genel Yapısı Ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları.....	42
2.1.	24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları	42
2.2.	1989-1999 Yılları Arası Yaşanan Ekonomik Gelişmeler ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları	47

2.3. 2000 Yılı Sonrası Yaşanan Ekonomik Gelişmeler ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları	55
2.4. Gümrük Birliği	57
3. Türkiye’de Uygulanan İhracatı Teşvik Araçları.....	59
3.1. Dahilde İşleme Rejimi	61
3.2. Geçici Kabul Rejimi.....	65
3.3. Hariçte İşleme Rejimi.....	67
3.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası	68
3.5. İhracat Kredileri	69
3.6. İhracat Kredi Sigortası	70
3.7. Diğer Teşvikler.....	71
3.7.1. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yardımları	71
3.7.2. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi	72
3.7.3. Yurtdışı Fuarlara Katılım Harcamaları Yardımı.....	72
3.7.4. Pazar Araştırması Yardımı	73
3.7.5. Eğitim Yardımı	73
3.7.6. İstihdam Yardımı	74
3.7.7. Yurtdışı Ofis/Mağaza Açma ve Marka Tanıtım Yardımı.....	74
3.7.7.1. Mağazaların Desteklenmesi	75
3.7.7.2. Ofis ve Showroomların Desteklenmesi.....	75
3.7.7.3. Depoların Desteklenmesi	75
3.7.7.4. Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi.....	76
3.7.7.5. Yurtdışı Marka Tescil Faaliyetlerinin Desteklenmesi	76
3.7.8. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı	77
3.7.9. Patent, Endüstriyel Tasarım ve Faydalı Model Tescili Yardımı	77
3.7.10. Türk Ürünlerinin Yurtdışında Tanıtılması Yardımı	78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK EXİMBANK UYGULAMALARI

1.	Dünyada İhracat Destek Kuruluşları	80
1.1.	Portekiz- Companhia de Seguro de Créditos, S.A. (COSEC).....	82
1.2.	Yunanistan- Greek Export Credit Insurance Organization (ECIO) ..	83
2.	Türk Eximbank'ın Kuruluşu	83
3.	Türk Eximbank'ın Uyguladığı Programlar	85
3.1.	Kısa Vadeli Kredi Programları	85
3.1.1.	Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK).....	87
3.1.1.1.	Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi	88
3.1.1.2.	Sevk Öncesi Türk Lirası Kalkınmada Öncelikli Yörelere İhracat Kredisi	89
3.1.1.3.	Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi	89
3.1.2.	Dış Ticaret Şirketleri (DTŞ) Kısa Vadeli İhracat Kredisi.....	90
3.1.2.1.	Dış Ticaret Şirketleri (DTŞ) Kısa Vadeli Türk Lirası İhracat Kredisi	91
3.1.2.2.	Dış Ticaret Şirketleri (DTŞ) Kısa Vadeli Döviz İhracat Kredisi	91
3.1.3.	İhracata Hazırlık Kredileri (Performans Döviz Kredisi).....	91
3.1.3.1.	İhracata Hazırlık Türk Lirası Kredisi	92
3.1.3.2.	İhracata Hazırlık Döviz Kredisi	93
3.1.4.	KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri.....	93
3.1.4.1.	KOBİ İhracata Hazırlık Türk Lirası Kredisi.....	94
3.1.4.2.	KOBİ İhracata Hazırlık Döviz Kredisi.....	95
3.1.5.	Sevk Öncesi Reeskont Kredisi	95
3.1.6.	Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı	96
3.2.	Orta Vadeli Kredi Programları.....	98
3.2.1.	Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi	98
3.2.2.	Özellikli İhracat Kredisi	99
3.2.3.	Gemi İnşa Ve İhracatı Finansman Programı	100

3.2.4. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu Programı	101
3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler	102
3.3.1. Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi.....	102
3.3.2. Turizm Pazarlama Kredisi	103
3.3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi	104
3.4. İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler	105
3.5. Ülke Kredi ve Garantileri.....	106
3.6. İhracat Kredi Sigortası	108
3.6.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası	109
3.6.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programları	110
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	112
KAYNAKÇA	118
ÖZET	124
ABSTRACT.....	126

KISALTMALAR CETVELİ

AB	Avrupa Birliği
BBYSP	: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BEC	: Geniş Ekonomik Kategoriler
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	: Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DTŞ	: Dış Ticaret Şirketleri
DTSS	: Dış Ticaret Sermaye Şirketleri
GATT	: The General Agreement on Tariffs and Trade (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması)
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
İGEME	: İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
ITO	International Trade Organisation (Uluslararası Ticaret Örgütü)
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KÖY	: Kalkınmaya Öncelikli Yöre
SDŞ	: Sektörel Dış Ticaret Şirketleri
SÖİK	: Sevk Öncesi İhracat Kredisi
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği
VDMK	: Varlığa Dayalı Menkul Kıymet

TABLO VE GRAFİKLERLER

Tablo No		Sayfa No
Tablo 1	: 1923-1949 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti	28
Tablo 2	: 1923-1932 Dış Ticaret Fiyat Oranları	29
Tablo 3	: 1950-1979 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti	32
Tablo 4	: 1980-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti	51
Tablo 5	: Dış Ticaretin BEC (Geniş Ekonomik Kategoriler) İtibariyle Dağılımı	53
Tablo 6	: 1996-2004 Dönemi Verilen Dahilde İşleme İzin Belgeleri	64
Tablo 7	: 1996-2004 Dönemi Verilen Dahilde İşleme İzin Belgeleri Kapatmaları	65
Tablo 8	: Türk Eximbank Ülke Kredi/Garanti Programları- 31.12.2005	107
Grafik 1	: Kısa Vadeli İhracat Kredileri 1998-2005	86

GİRİŞ

Az gelişmiş ülkelerin önemli sorunlarından biri hızlı ve istikrarlı ekonomik büyüme sürecinin nasıl gerçekleştirileceğidir. Günümüz ekonomik ve sosyal koşullarında özellikle az gelişmiş ülkelerin kendi kaynakları ile ekonomik kalkınma sağlamaları çok güçtür. Az gelişmiş ülkelerde bulunmayan kalkınmanın gerektirdiği yatırım, aramalı ve hammadde ile teknoloji, gelişmiş ülkelerden temin edilebilmekte, söz konusu ithalatın finansmanın sağlanmasında en sağlıklı yolun ihracatın arttırılması olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda ihracatın teşviki ve geliştirilmesi ile ülkenin ithalat ihtiyaçlarının karşılanması, kalkınmayı öngörülen ölçüde gerçekleştirebilmek açısından önem taşımaktadır.

Nitekim ithal ikameci sanayileşme politikalarının az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarında yetersiz kalması, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve bu krizler yaşanırken Doğu Asya ülkelerinin yüksek büyüme oranlarına ulaşmaları az gelişmiş ülkelerde yapısal uyum programlarına gidilmesine neden olmuş, bu programlarla ithal ikameci sanayileşme politikası terk edilerek ihracata dayalı sanayileşme politikası benimsenmiştir.

Ülkemizde de dünya ekonomilerindeki genel eğilime paralel olarak 1980 yılında uygulanmaya başlanan 24 Ocak Kararları ile liberalizasyonla beraber ihracata dayalı sanayileşme modeli benimsenmiş, bu doğrultuda 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur.

“İhracatın Teşviki ve Türk Eximbank” konulu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ülkelerin uluslararası ticarete faaliyet göstermelerinin nedenleri, dış ticaret politikalarının amacı, ekonomik kalkınma üzerine etkileri, ihracata yönelik dış ticaret politikası ve ihracatı

teşvik tedbirleri incelenecektir. İkinci Dünya Savaşı sonrası, dünya ekonomisinde yaşanan serbestleşme akımları incelenecek, bu doğrultuda kurulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) çerçevesinde üye ülkelerce uygulanması gereken kurallardan bahsedilecektir.

İkinci bölümde Türkiye ekonomisi üzerinde durulacak, tarihsel açıdan ülkemizde uygulanan dış ticaret politikaları incelenecektir. Cumhuriyetin ilanı sonrasında uygulanan ekonomi politikaları ve 1960 yılı sonrası uygulanan kalkınma planları incelenecek, özellikle 24 Ocak 1980 Kararları ile dış ticaret politikamızda yaşanan liberalizasyon süreci ile ihracata yönelik dış ticaret politikası çerçevesinde uygulanan teşvik tedbirleri araştırılacaktır.

Üçüncü bölümde, ihracatın teşviki amacıyla Dünyada kurulan ihracat destek kuruluşları araştırılacak, Türkiye ekonomisine benzer özellikler gösteren ülkelerin ihracatı destek kuruluşları üzerinde durulacaktır. 24 Ocak Kararları sonrasında uygulanan ihracata yönelik dış ticaret politikası çerçevesinde ihracatçıların desteklenmesinde kurumsal bir yapının oluşturulması amacıyla kurulan Türk Eximbank incelenecektir. Kurumun uyguladığı kredi, garanti ve sigorta programları anlatılacaktır.

Bu çalışmanın sonuç bölümünde, konunun bir değerlendirmesi yapılarak; ihracatı teşvik tedbirlerinin ve Türk Eximbank'ın uyguladığı kredi, garanti ve sigorta programlarının ülkemiz ekonomisine katkıları incelenecek, görüş ve önerilere yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DIŞ TİCARET POLİTİKASI

1. Dış Ticaret Politikasının Tanımı ve Ekonomik Kalkınma Üzerine Etkileri

Uluslararası ticaret politikası, ekonomik kalkınma, döviz gelirlerini artırma, döviz giderlerinden tasarruf yapma, yurtiçi mal arzını ve fiyat istikrarını sağlama gibi nedenlerle, mal ve hizmet ithal ve ihracını düzenlemek üzere yapılan müdahaleler şeklinde tanımlanabilir (Seyidoğlu, 1999: 641).

Dolaysız anlamda dış ticaret politikası; hükümetlerin doğrudan doğruya ülkenin dış ticaret işlemlerini sınırlandırmak, özendirmek ve bu işlemlerin yapılış şekillerini düzenlemek için almış oldukları önlemlerin oluşturduğu sistematik bir bütündür (Seyidoğlu, 2001: 117).

Dış ticaret politikası aslında kaynak tahsisi ile ilgili bir politikadır. Örneğin, bir ithal vergisi ve ihracatta sübvansiyon, özel bir malın dahili üreticilerinin korunmasına yol açarak, kaynakların bu malın üretimine kaymasına neden olur. Dış ticaret politikası uygulamasında amaç ne olursa olsun, bu politikaların etkisi ekonomik kaynakların yeniden tahsisini gerektirir. Dış ticaret politikasının temel aracı, uzun bir süre ithal tarifeleri olmuş, fakat günümüzde tarifelerle birlikte tarife dışı kısıtlamalar ve ihracatı teşvik tedbirleri en az tarifeler kadar önemli birer araç haline gelmiştir (Karluk,1998:133).

Dış ticaret, tarihsel olarak birçok ülkede kalkınmanın farklı evrelerinde büyümenin önemli bir unsuru olmuştur. Ampirik kanıtlara göre, az gelişmiş

lkelerde dış demeler dengesinde bir darboğaz yaşanmadan yeterli büyüme düzeyine ulaşmak pek olanaklı değildir (Kaynak, 1990: 181).

Bir ülkenin kalkınması o ülkenin iç ekonomik, sosyal ve kurumsal yapısıyla yakından ilgili olmakla birlikte, uluslararası ticaret ilişkilerinin de o ülkenin kalkınması açısından büyük önemi vardır. Günümüz küresel ekonomisinde az gelişmiş ülkeler etkin dış ticaret politikaları uygulayarak ekonomik kalkınmalarını sağlamalıdır. Az gelişmiş bir ülke, kalkınmanın gerektirdiği yatırım, aramalı ve hammaddelele teknoloji ve yönetim bilgilerini gelişmiş ülkelerden sağlarken gerekli olan finansmanı yine dış ülkelerden sağlayacaktır (Seyidoğlu, 2001:600).

Dış ticarete yol açan önemli faktörlerden biri, belirli malların bazı ülkelerde hiç üretilmemesi ya da yerli üretimin iç talebin karşılanmasında yeterli olmaması, buna karşın diğer bazı malların arzının aşırı bolluğudur (Karluk, 1998:1). lkeler uluslararası ticaret yoluyla mal ve girdileri mübadele ederek ellerindeki malların gerçek değerini bulmasına, bir başka deyişle, ucuz kaynakların ekonomik olarak daha verimli hale gelmesine olanak sağlar (Ertürk, 1996:3)

Dış ticarete yol açan bir diğer faktör i fiyatlarla dış fiyatların farklı olmasıdır. Bazı lkeler belirli malları üretmede diğerlerine göre daha etkindirler. Bu verimlilik farkından dolayı aynı malı diğer ülkelere göre daha ucuza mal ederler. Söz konusu malı pahalıya üreten ülke ucuza üreten ülkeden ithal eder ve bu durum ülkelerin ucuza ürettikleri mallarda uzmanlaşmalarını sağlar.

Dış ticaret ilk etapta karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir uluslararası uzmanlaşma ve işbölümü sağlayarak ülke verimliliğini arttırır. Bu statik yararlarının yanı sıra dış ticaretin üretim ve kaynak açığını karşılama, i ekonomide ürün fazlasına pazar sağlama, geniş piyasa hacmi, rekabet ortamı sağlama, iç piyasa talebini geliştirme, ekonomiye dinamizm sağlama

gibi dinamik yararları da vardır. Çoğu az gelişmiş ülke yatırımların gerektirdiği sermaye fonlarını ulusal tasarruflarından sağlayamamaları nedeniyle yurtdışından sağladıkları sermaye ile iç tasarruf açıklarını kapayabilirler (Seyidoğlu, 2001:113).

Dış ticaretin bulunmadığı ekonomilerde iç talep yetersizliği ülke kaynakları eksik çalıştırılmasına neden olabilir. Dış ticaretin doğurduğu talep artışları bu kaynakların kullanılmasına, aksi durumda kullanılmayacak olan ürün fazlalarına piyasa olanağı (vent for surplus) sağlar. Dış ticaret ile sağlanan geniş piyasa hacmi ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını olanak sağlar. Bunların yanında yerli üretici ile yabancı üreticinin karşı karşıya gelmesi rekabet ortamı yaratarak üretimde etkinliği artırır, teknolojiyi geliştirir ve iş bilen, yetenekli işadamlarının ortaya çıkmasına yani verimliliğin artmasına neden olur. Geniş iç piyasaya sahip ülkelerde önceleri ithal edilen yeni sanayi ürünleri zamanla yurtiçi talebi genişleterek söz konusu malların yurtiçinde etkin biçimde üretilmesine olanak sağlamaktadır (Seyidoğlu, 2001:114).

Bütün ülkeler ekonomik gelişmenin aynı evresinde bulunmazlar. Gelişme farklılıkları, uzman işgücü, ileri teknoloji kullanımı gibi farklılıklara ve ya ülkenin siyasi tarihine bağlı olabilir. Gelişmiş ülkeler sanayilerini önceden kurmuş oldukları için daha yoğun sermaye, daha ileri teknoloji ve uzmanlaşmış işgücüne sahiptirler. Oysa az gelişmiş ülkelerde birçok sanayi dalı ya hiç kurulmamıştır ya da ülke ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak bir durumdadır. Böyle bir ekonomik ortam içerisinde az gelişmiş ülkeler zorunlu tüketim malları olan gereksinimlerini karşılamak ve kalkınmanın gerektirdiği makine ve donanımı sağlamak için sanayileşmiş ülkelerle ticari ilişkiye girmek zorundadırlar (Seyidoğlu, 2001:598).

İhracatın teşviki ve geliştirilmesi ile ülkenin ithalat ihtiyaçlarının karşılanması, kalkınma açısından önem taşımaktadır. İthal ikameci sanayileşme politikalarının az gelişmiş ülkelerin kalkınma çabalarında

yetersiz kalması, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve bu krizler yaşanırken Doğu Asya ülkelerinin yüksek büyüme oranlarına ulaşmaları az gelişmiş ülkelerde yapısal uyum programlarına gidilmesine neden olmuş, bu programlarla ithal ikameci sanayileşme politikası terk edilerek ihracata dayalı sanayileşme politikası benimsenmiştir.

2. İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası Ve İhracatın Teşviki

2.1. İhracata Yönelik Dış Ticaret Politikası

Kalkınma literatüründe çok sayıda ihracatın önderlik ettiği büyüme modelleri bulunmaktadır ve dış ticaretin, gerek tarihsel gerekse bugünkü çağdaş dünya ekonomisinde büyümenin motoru olduğu öne sürülmektedir. H. Chenery ve A. Strout, ekonominin büyümesini, ihracatın büyümesinden belirgin bir şekilde daha yüksek oranda uzun süre devam ettirebilmiş neredeyse hiçbir ülkenin bulunmadığını belirtmişlerdir. Pearson Komisyonu az gelişmiş ülkelerde 1950'den bu yana meydana gelmiş büyüme oranlarıyla ihracat artışı arasında, diğer ekonomik göstergelerle olan bağlantıdan daha güçlü bir ilişkinin bulunduğunu ileri sürmüştür (Kaynak, 1990:189).

İhracata yönelik dış ticaret politikası, ihracat için üretime ağırlık veren ve üretilmiş olan ürünlerin ihracatını kolaylaştırmak için teşvik önlemlerini içeren bir dış ticaret politikasıdır. H.Mynit, ihraç yönlü dış ticaret politikasını, az gelişmiş ülkelerin iç üretim için kullanabilecekleri kaynaklarını, ihtiyatlı bir politika ile etkili bir şekilde ihracat üretimine yönlendirilmesi olarak tanımlamaktadır. G.Meier ise ihraç yönlü politikadan, ilkel ürün ihracatındaki aşırı gelişimi veya iç üretim ile karşılaştırıldığında nispi olarak ihracat sektöründeki üretim artışını anlamaktadır. Şüphesiz ihracat teşvik politikasında, ihracat için üretim artışının sağlanması kadar bu ürünlerin dış

piyasalarda satış gücüne ulaşabilmesi için gerekli olan teşvik ve destekler de önemli bir konu olmaktadır (Karluk,1998:178).

Sanayileşmeyi hızlandırarak ekonomik kalkınma sağlamayı hedefleyen az gelişmiş ülkelerde, genç endüstrilerin dış rekabette karşı korunması amacıyla tarifeler ve miktar kısıtlamaları ile ihracata yönelik dış ticaret politikaları uygulanmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerden gerçekleştirilen ihracat, özellikle değerlendirilmiş döviz kuru, ithal girdiler üzerindeki tarifeler ve yurtiçi üretim maliyetlerinin dışarıya karşı çok yüksek olmasından dolayı başlangıçta büyük bir dezavantaj ile karşı karşıyadır. Bütün bunlar, az gelişmiş ülkelerde sanayileşmenin başlangıç döneminde ihracatın teşvikinden çok ithal ikamesi politikasına ağırlık verilmesine neden olmuştur. Buna rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Güney Kore, Hong Kong, Tayvan, Singapur gibi gelişmekte olan Asya ülkeleri, ithal politikası yanında ihracatı geliştirme ve teşvik politikalarına da gereken ağırlığı vermiş ve bunun faydalarını görmüşlerdir (Karluk,1998:289). Yeni sanayileşen ekonomilerde ihracatın öne çıktığı ekonomik büyümenin insanlara getirdiği faydalar konjonktürel değildir. Bu gelişme Endonezya gibi hala yoksul olan bir ülkede ortalama bir insanın ne kadar gıda aldığı ile ölçülebilir; 1968 ile 1990 yılları arasında günde kişi başına alınan kalori 2000'den 2700'e yükselmiş, ortalama yaşam süresi ise 46'dan 63'e çıkmıştır (Krugman, 2001: 18)

Az gelişmiş ülkelerde kalkınma çabalarının amacı tarıma dayalı ekonomik yapının ileri teknoloji ve yoğun sermaye gerektiren sanayi yönünde değiştirilmesi olduğu söylenebilir. Dış ticarete konu mallar için de aynı durum söz konusudur. Az gelişmiş ülkeler, gıda, hammadde veya maden ürünleri ihracatından ileri teknoloji içeren sanayi malları ihracatına geçmeye çalışırlar. Bir ülkenin kalkınması o ülkenin iç ekonomik, sosyal ve kurumsal yapısıyla yakından ilgili olmakla birlikte, uluslararası ticaret ilişkileri de o ülkenin kalkınması açısından önemlidir. Hatta uluslararası ekonomik ve mali

ilişkilerde ileri derecede küreselleşmenin yaşandığı bir dönemde dış ticaretin katkısı olmadan kalkınmanın gerçekleşmeyeceğini söylenebilir (Seyidoğlu, 2001:597).

Az gelişmiş her ülke, ekonomik kalkınma sağlayabilmek için dışarıdan getirmesi gereken makine-teçhizat ile hammadde ve know-how için büyük ölçüde döviz gereksinim duymakta, bu nedenle döviz elde etmenin yollarını araştırarak döviz dar boğazını giderecek politikalara önem vermek zorundadır. Döviz darboğazı, ihracat veya turizm gibi ödemeler dengesinin görünmeyen kalemlerindeki gelirleri arttırmak ile giderilebilir. Döviz dar boğazı diğer bir şekilde, ülkenin dış pazarlardan ithal edeceği bazı malları yurtiçinde üretmesi (ithal ikamesi) ile de aşılabılır. Bu durumunda, dışarıdan döviz karşılığında getirilmesi gereken mallar yurtiçinde üretilerek kalkınma çabaları için gerekli olan döviz miktarı asgariye indirilmiş olur (Karluk, 1999: 449).

İthal ikameciliği esas alan büyümenin amacı yerli sermayenin oluşumunu sağlamaktır. Az gelişmiş ülkelerin ithal ikameci sanayileşme stratejisini benimsemesi, İkinci Dünya Savaşı ve kriz döneminin sanayi ve ticaret arasındaki ilişkiyi kısa bir süre koparması ve bu kopukluğu az gelişmiş ülkelerin daha şiddetle hissetmeleri nedeniyle oluşmuştur. Söz konusu politika ile ithalatı kısarak döviz tasarrufu sağlamak ihracatı arttırarak döviz kazanmaktan daha kolay olmuştur ve sanayi malları üretmek az gelişmiş ülkelere özgüven sağlamıştır (Yıldız, 2000:1).

İthal ikamecilik benimsenerek kurulan sanayiler iç pazara yönelik olduğundan düşük kapasitelerde tutulmuş, bu durum maliyetleri yukarı çekerek uluslararası pazarlarda rekabet olanağını sınırlamıştır. Dış kaynaklara olan bağımlılığın azaltılması amacıyla başlatılan ithal ikameci politika sonuçta girdi ithalatını arttırmış, bu durum ödeme sorunları nedeniyle dış borçların artmasına neden olmuştur. İthal ikameciliğin uzun süre sürdürülmesi, iç pazar yetersizliği, ölçek ekonomisi kayıpları gibi diğer

ekonomik sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş, üretim maliyetlerini arttırmıştır (Ayanoğlu, 1994:7).

İthal ikameci politikalarda ortaya çıkan darboğazlar 1970'lerden sonra neo-klasik iktisatçıların az gelişmiş ekonomilere ithal ikameci model yerine ihracata dayalı büyüme modelini alternatif bir politika olarak sunmalarına neden olmuştur. İhracat düzeyinin artması, dışarıdan arzu edilen üretken faktör girdilerinin elde edilmesi açısından ekonomide önemli bir tasarruf kaynağının doğmasına yol açmakta, ölçek ekonomileri avantajı yakalanmakta ayrıca uluslararası pazardaki rekabet ortamı, ihracata dönük üretim yapan sanayilerde, maliyetleri düşük tutma ve daha verimli üretim süreçlerine geçme yönünde bir baskıya yol açmaktadır. Bu doğrudan etkilerin yanı sıra, ihracat artışı yatırım ve tüketim artışı ile teknoloji akışkanlığını artırır (Horoz, 1993:12).

İhracata yönelik sanayileşme, koruyuculuk yerine dış rekabeti temel aldığı için üretici davranışlarında ve üretim tekniklerinde önemli değişimleri gerektirir. Dış rekabet, monopolleri kırar, işadamlarını sürekli olarak kaliteyi iyileştirecek ve fiyatları düşürecek yeni yöntemler araştırmaya yönlendirir. Bu da ekonomiye dinamizm kazandırır. Rekabetle teknolojik gelişme arasında daima yakın bir ilişki vardır. İthal ikamesi politikaları iç piyasayı dış rekabete karşı sıkı bir biçimde koruyarak teknolojik gelişme için en önemli dürtüyü ortadan kaldırır (Seyidoğlu, 2001:605).

İhracata yönelik sanayileşmede birinci amaç dünya pazarları için üretim ve ihracatın arttırılması, ikinci amaç ise sanayi ürünlerinin genel ihracat içindeki payının yükseltilmesidir. İhracat artışı ile birlikte ihraç edilen ürünler içerisinde sanayi mallarının payı artırılmak istenir. İhracat artışı ile endüstriyel gelişim arasında iki yönlü ilişki vardır; ihracat artışı oluşturduğu talep nedeniyle imalat sanayisinin büyümesini sağlayarak sanayileşmeyi hızlandırırken, gelişen imalat sanayi, ihracatın daha hızlı artabilmesi için potansiyel sağlar.

2.2. İhracatı Teşvik Tedbirleri

İhracata yönelik sanayileşme politikası ile dışa açılmanın önemli bir koşulu esnek kur sistemine geçilerek sabit kur sisteminin özelliği olan ulusal paranın aşırı değerlenmesinin önlenmesidir. İhracatı özendirmek için yalnızca kur ayarlamaları gibi parasal önlemler yeterli değildir. Esnek kur politikası ile birlikte, dış sektörlerde üretim ve verimliliği artırıcı reel önlemlere ağırlık vermek gerekmektedir. Uygun teknoloji seçimi, işgücünün eğitimi, altyapının tamamlanması, optimum kapasite kullanımı ve kurumsal düzenlemeler reel önlemler arasında yer almaktadır. İthal ikamesi modelinde iç piyasaya dönük üretim yapan endüstrilerin yararlandığı özendirme önlemlerinin ihracat üzerinde olumsuz etkileri gidermek için, genellikle ihracat endüstrilerine vergi iadesi, vergi, resim ve harç istisnası, ithal girdilerinden gümrük alınmaması, döviz tahsisi, ucuz kredi verilmesi gibi bazı kolaylıklar sağlanır (Seyidoğlu, 2001:606).

Hızlı bir ekonomik gelişme ile toplumun refah seviyesinin yükseltilmesi, hızlı gelişmeyi konjonktür dalgalanmalarına göre devam ettirebilecek ekonomik güce ve yapıya ulaşılması ve ekonomik gelişmenin dış kaynaklara bağımlılığının azaltılması zorunluluğu, bazı teşvik tedbirlerini gerekli kılmakta olup, bu tedbirler arasında ihracatın geliştirilmesi en ön sırada gelmektedir (Onursal, 1991:7).

Günümüzde gerek gelişmiş gerekse az gelişmiş çok sayıda ülke, ihracatın artırılmasında büyük çaba harcamaktadır. Özellikle 1960'lardan sonra dünya ekonomisinde görülen işsizlik, dış rekabet ve teknolojik yarış, ihracatı teşvik tedbirlerinin uygulanmasına yol açmıştır. Az gelişmiş her ülke kalkınma sürecinde karşılaşılabileceği döviz darboğazını genişletmek amacıyla bazı tedbirler almak zorundadır. Genel olarak ihracatı teşvik tedbirleri, maliyetleri düşürerek veya gelirleri arttırarak, ihracatı karlı kılan tüm tedbirleri içine almaktadır (Karluk, 1998: 292). İhracatın teşviki genel olarak

tarife koruyuculuğu ve ihracat vergilerini, mali ve finansal teşvikleri ve diğer yardımlarını kapsamaktadır (Gerni, 1990: 3).

Korumacılık araçları esas olarak, cari fiyatları koruyucu nitelikteki araçlar ve maliyet düşürücü nitelikteki araçlar olmak üzere iki gruptur. Bu iki temel grubun dışında para, maliye ve kambiyo politikaları ile de dolaylı yoldan destek sağlanabilmektedir. Cari fiyatları koruyucu nitelikteki araçlar; gümrük vergileri ve ithalat miktar kısıtlamaları yani kotalar, maliyet düşürücü nitelikteki araç arasında; sübvansiyonlar, vergi iadesi, düşük faizli orta ve uzun vadeli krediler, gümrük muafiyeti veya indirimi yer almaktadır (Kaynak, 1990: 197).

2.2.1. Tarife Koruyuculuğu ve İhracat Vergileri

2.2.1.1. Koruyucu Tarifeler ve Kotalar

Bir dış ticaret politikası olarak gümrük tarifeleri ve kotalar iç piyasayı cazip kılmak ve iç üretimin teşviki amacıyla kullanılmaktadır. Ancak, uygun bir zamanlama ve seçici yaklaşım ile ihracatı geliştirme stratejisinde yaralı araçlar olabilmektedirler. Birçok az gelişmiş ülkede başlangıçta korumacılık uygulanmış daha sonra ihracatın özendirilmesi ve liberalleşme sağlandıktan sonra korumacılık azaltılmıştır.

2.2.1.2. İhracat Vergileri

İhracat vergileri genel olarak ihraç edilecek ürünün satışını olumsuz yönde etkilemekte ve caydırmak için konulmaktadır. Bununla birlikte, belirli

şartlar altında, ihracat vergileri ihracatı büyük ölçüde azaltmayabilir. Söz konusu malın fiyatı önemli ölçüde etkilenebiliyorsa, gerçek bir tekel durumu varsa ihracattan maksimum kazanç elde etmek için bu tip vergiler ihracatçı ülkeler açısından avantajlı olabilmektedir. Dünya ihracat piyasalarında önemli yeri olan ülkeler ticaret hadlerini geliştirmek için ihracat vergileri kullanma yoluna gidebilirler. İhracat vergileri dünya piyasalarında kıtlık yaratarak ihraç ürününün dünya fiyatını yükseltici etki yapar.

İhracat vergisi, ihraç edilebilir ürünlerin yurtiçi fiyatını düşürürken gümrük vergileri ithal edilebilen ürünlerin fiyatını artırır. Bu iki yöntem yurtiçi üretici ve tüketiciler için ihraç edilebilir ürünlerin fiyatının ithal edilebilen ürünlerin fiyatına göre düşük olmasını sağlamaktadır (Corden, 1989: 76)

2.2.2. Prim Sistemi Yoluyla Sağlanan Teşvikler

Bu sistem paranın aşırı değeriendiğı ve ithal sınırlamaları ile gümrük vergilerinin var olduğı bir ortamda uygulanmaktadır. Sistemin kısmi bir devalüasyon niteliğinde olduğı söylenebilir.

2.2.2.1. İhracatçının Döviz Tutma Yetkisi

Bu uygulamada, ihracatçı döviz gelirlerinin bir kısmını veya tamamını serbestçe tasarruf edebilmekte, yurtdışına çıkarabilmekte, ihtiyaç duyduğı hammadde ve yatırım mallarının ithalatında kullanabilmekte veya pazarlama ve benzeri faaliyetler için harcayabilmektedir.

2.2.2.2. D v z Tahsisi

Kambiyo kontrolü uygulanan ve d v z k tl ğının yaygın olduğu ülkelerde d v z tahsisinin ihracatın te vikinde büyük önemi vardır. İhracatçının ihraç edeceği malların üretiminde kullanılan yabancı girdilerin ithali için, çoğu ülkelerde ihracatçıya transfer önceliğine sahip d v z tahsisi yapılmakta, yani ihracatçıya özel ithalat lisansı verilmektedir. Serbest d v z kurlarının resmi kurlara prim yaptığı bu ülkelerde ihracatçı d v z tahsisi sayesinde ihraç mallarının üretimi için gerekli girdileri, dışarıdan daha ucuza temin edebilmektedir.

2.2.2.3. Çoklu Kur Uygulaması

Açık bir devalüasyondan kaçınan ülkeler, bazı durumlarda çoklu kur sistemine ba vurmaktadırlar. Diğer ülkelerin parasına oranla yüksek resmi değerli yerli para, ülkenin özellikle güçlü piyasa pozisyonuna sahip olduğu ihraç ürünlerinden sağlanan gelirlerin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca temel gıda maddeleri, sermaye malları veya öncelikli sanayi girdileri gibi önem verilen ithalata uygulanmaktadır. Bu sistem ile genç endüstrilerin korunması, kalkınmada zorunlu bazı maddelerin ithalatının kolaylaştırılması, ülkeden sermaye çıkışının önlenmesi ve bazı d v z gelirlerinin diğerlerine göre daha avantajlı olmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

Çoklu kur uygulamalarının en basit şekli ikili kur sistemidir. Burada iki farklı kur bulunur; biri düşük düzeyde tutulan resmi kur, diğeri serbest piyasada oluşan ve değeri yüksek serbest piyasa kurudur. İthalatta zorunlu tüketim maddeleri, hammaddeler, ara ve yatırım malları; ihracatta ise geleneksel tarım ürünleri, değeri düşük resmi kura tabi tutulur. Bunların dışında kalan ithalat ile ihracı özendirmek istenen sanayi ürünleri ve

genellikle sermaye işlemleri serbest yüksek piyasa kurundan işlem görürler (Seyidoğlu,2001: 170).

2.2.2.4. İhracat Bonoları ve Sertifikaları

Çoklu kur uygulamasının değişik bir tipi olan bu sistemin esası, ihracatçıların dövizlerini başkalarına satma hakkıdır. Bu sistem ile ihracatın artırılması planlanan sektörler sübvansé edilmektedir. Gerek çoklu kur uygulamasının, gerek ihracat bonoları uygulamasının uzun dönemde piyasa mekanizmasını bozduğu düşünülmektedir.

2.2.3. Mali Teşvikler

Mali teşviklerin amacı, ihracat potansiyeli taşıyan malların üretiminden satışına kadar olan süreç içerisinde, çeşitli vergi ve benzeri yükleri ihracatçının üzerinden kaldırmaktadır.

2.2.3.1. Antrepo ve Serbest Bölge Uygulamaları

Antrepolar, yabancı malların tarife ödenmeden gümrük makamlarının denetimi altında uzunca bir süre muhafaza edildiği kapalı alanlardır. Antrepolarda muhafaza edilmek üzere ülkeye giren mallardan gümrük vergisi alınmamaktadır (Seyidoğlu, 2001:125).

Serbest bölgeler ülkenin siyasi sınırları içinde bulunan ancak gümrük hattının dışında sayılan ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan

yerlerdir. Serbest bölgelerde ülkede uygulanan sınai, ticari ve mali konulara ilişkin yasal ve idari düzenlemeler kısmen ya da tümüyle geçerli değildir; ayrıca ticari ve sınai faaliyetler için daha geniş teşvikler sağlanmaktadır. Serbest bölgelerin kurulma amaçları, ülkenin ihracata dönük üretim ve yatırımlarını arttırmak, yabancı sermaye ve teknoloji girişlerini hızlandırmak, sanayicinin ihtiyaç duyduğu bazı hammadde ve ara malları kolayca temin etmek, transit olarak ülkeye gelen malların diğer ülkelere satışını kolaylaştırmak, yeni istihdam yaratmak, döviz girdilerini artırmak, dış finansman olanaklarından daha fazla yararlanmaktır (Seyidoğlu, 2001:123).

2.2.3.2. İhracatta Vergi İadesi

İhracatta vergi iadesi, dar anlamda, ülke içerisinde üretilen ürünlere ihraç gücü kazandırmak, diğer ülkelerin aynı cins ve kalitedeki ürünleriyle dış piyasalarda rekabet imkanı sağlamak; geniş anlamda ise, uzun dönemde ihracatın yapısını değiştirerek, sanayi ürünleri ihracatının toplam ihracat içerisindeki payını artırmayı amaçlayan bir teşvik aracıdır. Vergi iadesi sistemiyle güdülen amaç genellikle, ihracatı geliştirme yanında ihracatın yapısının tarım ürünlerinden sanayi ürünlerine doğru değişmesini sağlamaktır (Seyidoğlu,1999:264)

Türkiye’de 1975 yılından önce ihracatta vergi iadesi, her mal için ayrı ayrı hesaplanmıştır. 1975 yılından sonra vergi iadesinden yararlanacak mallar, 11 listede toplanmış ve her liste için farklı vergi iade oranları belirlenmiştir. Zaman içerisinde bu malların listedeki yerleri, listelerin sayısı ve vergi iade oranları yeniden düzenlenmiş, 1984 yılından sonra iade oranları azaltılmıştır. 1987 yılında liste sayısı 10’dan 5’e indirilmiş ve 01.01.1989 tarihinde de vergi iadesi uygulamasına son verilmiştir (Karluk, 1999:454).

İhraç ürünlerinin üretimi aşamasında alınan dolaylı veya doğrudan vergilerin iade edilmesi esasına dayanan bu tedbir, ülkemizde 261 sayılı Kanunla 1963 yılında ilk kez uygulanmıştır. Uygulama ile ilgili ilk Kararname 05.12.1963 tarih ve 6/2453 sayılı Kararnamedir. En uzun süreli ve etkin teşvik aracı olarak, özellikle 1980’li yılların ilk yarısına damgasını vuran “vergi iadesi” teşviki, 1986 yılından sonra kamuoyunda “hayali ihracat” iddialarının yoğunlaşmasına neden olmuştur (Mollasalihoğlu, 1999-<http://www.foreigntrade.gov.tr>). GATT sözleşmesine taraf olunmasının ardından anlaşma çerçevesinde ülkemizde ihracatta vergi iadesi uygulaması 01.01.1989’dan itibaren yürürlükten kaldırılmıştır.

İhracatta vergi iadesi uygulaması, uluslararası piyasada ihracatçıya fiyata dayalı rekabet üstünlüğü sağlayan parasal desteklerdendir. Türkiye’de özellikle 1980’li yılların başında imalat sanayi ürünlerinin ihracatının artmasında etkili olan bu teşvik uygulaması yapay bir rekabet üstünlüğü sağlamakla kalmıştır. Söz konusu uygulama sektörün yapısal rekabet gücü kazanmasını sağlayamamıştır.

2.2.3.3. Vergi Muafiyet ve İndirimleri

Mali teşviklerin bir kısmı da çeşitli vergilerin muafiyet, istisna ve indirimi şeklinde verilmektedir. Satış ve istihsal (üretim), istihlak (tüketim), gelir, kurumlar, gümrük, ihracat ve diğer vergi, resim ve harçlar bu kapsam içerisinde bulunmaktadır. Birçok ülkede ihracat gelirlerine kısmen veya tamamen gelir veya kurumlar vergisi muafiyeti tanınmıştır. Ayrıca yeni yatırımlara yatırım indirimi ve hızlandırılmış amortisman gibi kolaylıklar da tanınmaktadır.

2.2.4. Finansal Teşvikler

Finansal teşviklerin amacı, ihraç mallarının üretimdeki giderlerinin ucuz ve kolaylıkla temin edilmesini sağlamaktadır.

2.2.4.1. İhracat Kredileri

Yatırımın, üretimin ve ihracat bedellerinin tahsili ile ilgili herhangi bir aşamada sağlanabilen düşük faizli, kısa ve uzun vadeli sadece ihracat projelerine değil, döviz kazandırıcı potansiyeli olan tüm projelere verilen krediler, kısa vadeli ve genellikle düşük faizli ve özellikle ihracata ithalatını, hammadde envanterini, satışlarını vb. finanse etmek amacıyla verilen üretim kredileri, satıcı ve alıcı kredileri ile devlet destekli resmi krediler şeklinde ayrılan ihracat kredileri olarak sınıflandırılabilir. Uygun şartlarda kredilerin elde edilebilir olması, özellikle sıkı para politikasının ve yüksek faiz oranlarının söz konusu olduğu dönemlerde daha fazla önem kazanmaktadır (Tokmakoğlu, 1997:21).

2.2.4.2. İhracat Kredi Sigortası

İhracatçıların ihraç edilen mal bedellerinin, ticari ve politik risklere karşı belirli oranlarda teminat altına alınması amacıyla ihracat kredisinin yanı sıra bu kredilerin garantisi ve sigortası da uygun şartlarda sağlanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde ihracat teşviki uygulamalarında sigorta ve garanti sistemi önemli yer tutmaktadır.

2.2.5. Diğer Teşvikler

2.2.5.1. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yardımı

Sanayi kuruluşlarının araştırmaya ve yeni ürün ile üretim yöntemi ve teknolojisi geliştirmeye yönelik faaliyetlerine ilişkin giderlerinin teşvik sistemi kapsamında karşılanmasıdır. Firmaların AR-GE niteliği taşıyan projelendirilebilecek veya projelendirilmiş harcamalarına hibe (*grant*) ve/veya hem hibe hem de ucuz kredi (*soft-loan*) şeklinde destek sağlanmaktadır.

2.2.5.2. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı

Firmaların kalite güvence sistemi ve çevre yönetim sistemi altında üretim yapabilmeleri amacıyla yapacakları belgelendirme harcamaları ve uluslararası pazarlara giriş için aranan diğer kalite sertifikasyon giderlerinin belli oranlarda devlet tarafından karşılanması şeklinde uygulanmaktadır.

2.2.5.3. Eğitim Yardımı

İhracatçı firmaların mevcut işgücünün kalifiye düzeyinin artırılmasını teşvik etmek amacıyla uygulamaya konan bu yardım kapsamında, firmalar tarafından personel eğitimiyle ilgili olarak yapılacak harcamaların belli bir miktarı devlet tarafından hibe şeklinde destek olarak sağlanmaktadır.

2.2.5.4. İstihdam Yardımı

İhracat potansiyeli yüksek firmalarda istihdam edilecek, konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli profesyonel yönetici ve kalifiye eleman istihdamının sağlanması amacıyla söz konusu personelin yıllık ücretlerinin bir kısmının devlet tarafından karşılanmasıdır.

2.2.5.5. Patent, Endüstriyel Tasarım ve Faydalı Model Tescili Yardımı

Bireysel düzeyde yapılan AR-GE ve geliştirme çalışmalarını ve bunların tescilini teşvik etmek amacıyla geliştirilen bu destek kapsamında, gerçek kişilerin bireysel çalışma sonucunda yarattıkları teknoloji geliştirmeye yönelik fikri ürünlerin tescili dolayısıyla ilgili kurumlara yapacakları tescile ilişkin ödemelerde destek sağlanmaktadır.

2.2.5.6. Yurtdışı Fuarlara Katılım Harcamaları Yardımı

Bu destek ile firmaların yurtdışı fuarlara katılmaları durumunda karşılaşılan giderler desteklenmektedir.

2.2.5.7. Pazar Araştırması Yardımı

Pazar Araştırması, bir işletmenin ürünlerine yeni pazarlar araştırması, bu pazarlardaki rekabet ve satış şansını değerlendirmesi veya halen ihracat yapmakta olduğu pazarlarda ürünlerinin durumunu değerlendirmek amacıyla yapacağı masa başı ve alan çalışmalarından oluşmaktadır. Pazar

Araştırması Yardımında, firmaların yapacakları pazar araştırması faaliyetleri dolayısıyla katlanacakları maliyetlerde destek sağlanmaktadır.

2.2.5.8. Yurtdışı Ofis/Mağaza Açma ve Marka Tanıtım Yardımı

Firmaların dış pazarlarda doğrudan pazarlama, markalaşma ve marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi amacıyla sağlanan bu yardım kapsamında, yurtdışında ofis, mağaza, showroom, depo, temsilcilik gibi adlar altında açılacak birimlerin harcamaları desteklenmektedir.

3. Uluslararası Ticaretin Liberalleşme Süreci

İkinci Dünya Savaşından sonraki dönemde iletişim ve ulaşımdaki teknolojik gelişmeler ve çok uluslu firmaların yatırımlarının yanı sıra tarife indirimlerinin etkisi ile dünya ticaretinin önündeki engeller büyük ölçüde kalmıştır (Oğuz, 2004: 25).

Büyük Depresyon yıllarında rekabetçi devalüasyonlar ve yüksek gümrük tarifeleri uygulanmıştır. 1944 yılında uluslararası para sisteminin işleyişinin sağlanması amacıyla Bretton Woods Konferansları ile yeni bir düzene geçilmiş ve böylece 1930-1944 yılları arasındaki içe kapanık milliyetçi iktisadın ve korunmacılığın hakim olduğu Buhran yıllarından sonra dünyada Keynes'in genel teorisini temel alan sabit kur sistemine geçilmiştir. Bretton Woods Konferansı neticesinde az gelişmiş ülkelerin kalkınması için 1947 yılında Dünya Bankası, uluslararası para piyasasının işleyişini sağlamak için Uluslararası Para Fonu, 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler, 1 Ocak 1948 tarihinde Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurulmuştur (Oğuz, 2004: 26).

3.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyada barışı sürekli kılmak amacıyla, uluslararası ekonomik işbirliğinin tesis edilmesinin gerekliliği genel kabul görmüş, bu çerçevede, ülkelerin kalkınma çabalarına yardımcı olmak, uluslararası likidite ve mali güven gibi ihtiyaçlara cevap vermek ve uluslararası ticareti serbestleştirip artırmak amacıyla yeni kurumlar oluşturulmuştur. Uluslararası mali alanda sağlanan işbirliğinin yanı sıra, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi yönünde benzer bir işbirliğine ihtiyaç duyulması sonucunda, 50 kadar ülkenin temsilcisi tarafından “Uluslararası Ticaret Örgütü” (International Trade Organisation-ITO) adı verilen bir uluslararası örgütün kurulması amaçlanmıştır. Diğer taraftan, ITO’nun kuruluş müzakereleri devam ederken, belirli mallar üzerinde tarife indirimlerinde bulunmak ve ITO’nun ülkelere onaylanmasına kadar geçecek sürede bu indirimleri uygulamaya koymak amacıyla, 23 ülke Ekim 1947’de Cenevre’de “geçici” olarak nitelendirilen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamışlardır. ITO’nun kurulamaması üzerine, “geçici” olma özelliğine rağmen, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1948-1994 yılları arasında uygulanmaya gelmiş ve dünya ticaretinde genel kabul gören bir çerçeve oluşturmuştur. 1948 yılından bu yana, uluslararası kural ve disiplinlerin daha da güçlendirilmesi amacıyla sekiz çok taraflı müzakere turu gerçekleştirilmiştir (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

Türkiye, dünyada oluşan küreselleşme sürecinin dışında kalmamak amacıyla GATT sözleşmesine taraf olmuş ve ihracatı doğrudan etkileyen, uluslararası rekabeti bozucu etkileri bulunan teşvik araçlarının uygulamadan kaldırılması taahhüt edilmiştir. 1989 yılından itibaren ihracat teşviklerinde önemli bir yeri olan vergi iadesi kaldırılmış, GATT sözleşmesi kapsamında teşvik araçları geliştirilmesine yönelinmiştir (Yıldız, 2000:39)

3.1.1. GATT'ın Temel Kuralları

GATT'ın dört temel prensibi bulunmaktadır;

3.1.1.1. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı

Bu kural ile üye ülkelerin ticari partnerleri arasında ayırım yapılmamasını zorunlu kılınmaktadır. Yani bir üye ülke, herhangi bir ülkeye tanıdığı elverişli bir rejimi koşulsuz olarak tüm üye ülkelere uygulamak zorundadır. Gümrük birlikleri, serbest ticaret anlaşmaları gibi bölgesel ticaret anlaşmaları ve genel preferanslar sistemi gibi gelişme yolundaki ülkeler lehine düşük gümrük vergisi alınması veya gümrük vergisinin alınmaması gibi ayrımcı nitelikteki uygulamalar ile Anlaşma'nın öngördüğü anti-damping ve telafi edici vergiler gibi bazı diğer uygulamalar bu kuralın istisnalarıdır (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

GATT kurallarına göre, bir ülke diğer üye ülkelere karşı damping yaparsa, bundan zarar gören ülkenin "Anti-Damping Vergisi" koyma hakkı ortaya çıkmaktadır. Üye ülkeler telafi edici vergi uygulayabilmekte, bunu için mutlaka ilgili ülkenin, bir malın üretim veya ihracatında sübvansiyonda bulunması ve vergi uygulamak isteyen ülkelerin de bu durumdan zarar görmemesi gerekmektedir. Anti-Damping Vergisi ve telafi edici vergi sadece soruşturma sonucunda uygulanabilmektedir. GATT Tokyo Round'u sonucunda kabul edilmiş olan sübvansiyon koduna taraf olan ülkeler, bazı ana maddeler dışındaki ürünlere doğrudan yardımlar, vergi imtiyazları, sübvansiyonlu krediler, garantili borçlar ile devletin bazı ticari şirketlere ortaklığı gibi ihracat sübvansiyonu yapamazlar.

3.1.1.2. Ulusal Muamele Kuralı

Bu kural iç pazara ilişkin düzenleme ve uygulamalar yönünden ithal ve yerli mallar arasında ayırım yapılmamasını öngörmektedir. Ulusal Muamele Kuralı yalnız bir mal, hizmet ve fikri mülkiyet pazara girdikten sonra uygulanır. Bundan dolayı, yerli üretimden gümrük vergisine eş bir vergi alınmamış olmasına rağmen, ithal mal üzerinden gümrük vergisi alınması ulusal muamele ilkesine aykırılık teşkil etmez (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

3.1.1.3. Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi

GATT çerçevesinde öncelikle gümrük tarifelerinin indirilmesi üzerinde durulmuştur. Her üye ülkenin taviz listesinde yer alan oranlar, bağlı oranlar (bound rates) olarak adlandırılmakta ve ülkeler söz konusu oranların üzerine çıkamamaktadırlar. Bir başka deyişle, söz konusu oranlar o üye ülke bakımından bağlayıcı olmakta ve önemli ticaret partnerleriyle telafi amacıyla müzakere etmeksizin artırılamamaktadır. Uruguay Round müzakerelerinin en önemli sonuçlarından biri, ülkelerin taviz listelerini geliştirmeleri ve bağlı oranlar çerçevesinde yapılan ticaretin artmasıdır. Gelişmiş ülkeler için bağlı oranlar Uruguay Round öncesinde yüzde 78 iken, bu oran Uruguay Round sonrasında yüzde 99'a; gelişme yolundaki ülkeler için yüzde 21'den yüzde 73'e, geçiş ekonomileri için ise yüzde 73'ten yüzde 98'e yükselmiştir (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

3.1.1.4. Korumanın Sadece Gümrük Vergileri İle Gerçekleştirilmesi

Ticarete şeffaflığın sağlanmasının en etkin yolu korumaların tarifeler yoluyla yapılmasıdır. GATT, tarife dışı engellerin bazı istisnalar dışında tümüyle yasaklanmasını, tarifelerin de giderek azaltılmasını öngörmektedir. Tarım ürünlerindeki ithalat kısıtlamaları büyük ölçüde tarifelere dönüştürülmüş olup, söz konusu süreç "tarifikasyon" olarak adlandırılmaktadır. Tarım ürünleri tarifeleri yüzde 100 oranında bağlı bulunmaktadır (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

3.1.2. Uruguay Round ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)

Yaklaşık yarım yüzyıl boyunca, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasının (GATT) temel metni büyük ölçüde 1948 yılındaki halini korumuştur. Bununla birlikte temel metne, taraf olunması ihtiyari olan "çoklu anlaşmalar" biçimindeki ilaveler yapılmış ve tarifelerin daha da aşağıya çekilmesine yönelik çabalar sürdürülmüştür. Bu gelişmelerin çoğu, "müzakere turları" (trade rounds) olarak bilinen çok taraflı ticaret müzakereleri yoluyla sağlanmış, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine yönelik en önemli adımlar GATT'ın hükümleri çerçevesinde yapılan müzakere turları vasıtasıyla atılmıştır.

İlk yıllarda, GATT müzakere turları tarife indirimleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Daha sonra, 1960'ların ortalarında yapılan "Kennedy Round" neticesinde GATT Anti-Damping Anlaşması sonuçlandırılmıştır. 1970'lerde gerçekleştirilen "Tokyo Round" ise, tarifeler dışındaki ticari engellerin müzakere edildiği ve mevcut sistemin geliştirilmesine yönelik konuların ele alındığı ilk kayda değer girişim olmuştur. 1986-1994 yılları arasındaki "Uruguay Round", sonuncu ve en kapsamlı müzakere turu olmuş, Dünya

Ticaret Örgütü'nün kurulması ile birçok yeni anlaşmanın imzalanmasını sağlamıştır.

1947 yılında Cenevre/İsviçre, 1949 yılında Annecy/Fransa, 1951 yılında Turguay/İngiltere, yine 1951 yılında Cenevre/İsviçre, 1960-61 yıllarında Dillon Görüşmeleri - Cenevre/İsviçre, 1962-67 yıllarında Kennedy Görüşmeleri - Cenevre/İsviçre, 1973-1979 yıllarında Tokyo Görüşmeleri – Japonya ve Cenevre/İsviçre, 1986-94 yıllarında Punta Del Este – Uruguay, çok taraflı müzakereleri yapılmıştır (Oğuz, 2004: 29).

Uruguay Round'dan önceki yedi müzakere turunda asıl hedeflenen gümrük vergilerinin azaltılması iken, Uruguay Round'da gümrük vergilerinin azaltılmasının yanı sıra, dünya ticaretindeki kural ve disiplinlerin güçlendirilmesine yönelik ve tüm ülkelerin taraf olduğu 29 anlaşma bir paket halinde kabul edilmiştir. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesini ve düzenli işleyişini amaçlayan bir anlaşma niteliğindeki GATT, kurumsal bir yapıya kavuşturularak 01.01.1995 tarihi itibarıyla Dünya Ticaret Örgütü'ne dönüştürülmüştür

Uruguay Round'un dünya ticaret sistemine kazandırdığı en önemli unsurlardan birisi, anlaşmazlıkların halline ilişkin mutabakat zaptı ile üye ülkeler arasında DTÖ kapsamındaki uyuşmazlıkların çözümüne yönelik sistemin güçlendirilmesi ve DTÖ bünyesinde bir anlaşmazlıkların halli organının tesis edilmesi olmuştur. Uruguay Round Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri neticesinde, müzakerelere katılan ülkeler sanayi ürünlerinde belli bir takvim çerçevesinde tarife indirimi taahhüdünde bulunmuşlardır. Söz konusu indirim taahhütlerinin, gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkeler açısından değişik oranlarda ve farklı takvimlerle gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Buna göre gelişme yolundaki ülke statüsünde bulunan Türkiye, XXXVII. Sayılı Taviz Listesindeki sanayi ürünlerinde, AB ile Gümrük Birliği çerçevesinde 1992 yılında AB'nin Ortak Gümrük Tarifesine uyum nedeniyle yaptığı indirimler ile yine aynı amaçla bazı tekstil ürünlerinde 1993

yılı Ortak Gümrük Tarifesine uyumu kapsamında yaptığı indirimleri Uruguay Round müzakereleri çerçevesinde DTÖ'nü konsolide etmiştir. Söz konusu ürünlerde Türkiye'nin ortalama tarife indirim taahhüdü yüzde 29 oranındadır. Söz konusu indirimler 1.1.1995 -1.1.1999 tarihleri arasında 5 eşit dilim halinde gerçekleştirilmiştir (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

Diğer taraftan, Uruguay Round çok taraflı ticaret müzakereleri sonucunda, tarım ve tekstil sektörünün kademeli olarak mevcut kural ve disiplinlere uygun faaliyet göstermelerini sağlayacak anlaşmalar kabul edilmiştir. Bunun yanı sıra, ticaretle bağlantılı yatırım tedbirleri, fikri mülkiyet hakları ve hizmet ticareti uluslararası ticaret sistemine dahil edilmiştir (www.dtm.gov.tr- Erişim tarihi: 01.04.2007).

Uruguay Round müzakerelerinin başarısı, görece zor kararların alınması ve uygulanmasında farklı görüşlerin ve politikaların bir araya getirilmesine bağlı olduğu düşünülmektedir (Bhagwati, 1991:95)

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE DIŞ TİCARET POLİTİKALARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

1. 1980 Öncesi Ekonominin Genel Yapısı Ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş olmuştur. Olağanüstü koşullarda, ekonomik ve toplumsal değişimin hız kazandığı, mülk edinme ve sermaye birikimi süreçlerinin değiştiği ve bu gelişmelerin yeni kurumsal düzenlemelerle tamamlandığı bu dönem, ileri düzeyde bir yeniden düzenleme ya da yapılanma dönemidir (Kepenek, Yentürk, 2001: 32).

Şubat 1923'te İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ile 1924 yılında yapılan Lozan Barış Anlaşması bu dönemin ve sonrasının ekonomik gelişmelerinin belirleyicisi olmuştur. İktisat Kongresi'nde ekonomik faaliyetlerin etkinlik kazanması amacıyla yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Lozan Barış Anlaşması ile kapitülasyonlar ve kabotaj hakkı kaldırılmış, Osmanlı kamu dış borçları imparatorluğun savaş öncesi toprakları arasında oransal dağılımı ile belirlenmiş ve bu borçlar 1954 Mayıs'ında tamamen ödenmiştir Gümrük tarifeleri ile ilgili olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun 1 Eylül 1916 tarifesinin beş yıl süreyle yürürlükte kalması kararı alınmıştır (Kepenek, Yentürk, 2001: 35). Bu karar 1923-1928 yılları arasında ülkenin dış ticaret politikası uygulayabilirliği üzerinde bir kısıt olmuştur. 1929 yılında yapılan düzenlemelerle yerli üretimin, özellikle sanayi malları üretiminin dış rekabete karşı korunması amaçlanmış, bu düzenlemeler ile dış ticaret fazlası elde edilmiştir (Tablo-1).

Tablo 1: 1923-1949 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1923	51	87	-36
1924	82	100	-18
1925	103	129	-26
1926	96	121	-25
1927	81	108	-27
1928	88	114	-26
1929	75	124	-49
1930	71	70	1
1931	60	60	0
1932	48	41	7
1933	58	45	13
1934	73	69	4
1935	76	71	5
1936	94	74	20
1937	109	91	18
1938	115	119	-4
1939	100	92	8
1940	81	53	28
1941	91	58	33
1942	126	114	12
1943	197	156	41
1944	178	127	51
1945	168	97	71
1946	215	120	95
1947	223	245	-22
1948	197	275	-78
1949	248	290	-42

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu - www.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 04.05.2006)

1929 yılından sonra gümrük tarifeleri ile getirilen kısıtlamalar ve dünya ekonomisinde yaşanan Büyük Buhran'ın da etkisi ile ülkenin ithalat hacmi azalma eğilimine girmiştir. Gümrük tarifelerinin arttırılması ile kamu gelirlerinin arttırılması, yerli üretimin korunması ve Osmanlı'nın düştüğü borç tuzağına düşülmemesi amaçlanmıştır. 1930'ların başında iç ve dış koşulların etkisiyle ülke ekonomisi içe dönük bir yapı almıştır.

1923-1929 yılları arasında dış ticaret fazla verse de dış ticaret oranları incelendiğinde Türkiye aleyhine bir seyir izlediği görülmektedir (Tablo-2). Dış ticarete konu mallar incelendiğinde ise hammadde ihracatı sanayi malı ithalatı yapılmakta olduğu görülmektedir.

Tablo-2: 1923-1932 Dış Ticaret Fiyat Oranları

Yıllar	İthalat/İhracat	İndeksi	İhracat/İthalat	İndeksi
1923	1,53	100	0,79	100
1924	1,68	126	0,91	115
1925	1,5	113	0,88	111
1926	1,11	83	0,63	80
1927	1,19	89	0,69	87
1928	1,2	90	0,86	109
1929	1,15	86	0,88	111
1930	0,96	72	0,85	108
1931	0,96	72	0,56	71
1932	0,76	57	0,45	57

Kaynak: Kepenek, Yentürk, 2001: 49

Cumhuriyetin kuruluş döneminde, tarıma dayalı ekonomik yapı ihraç edilen ürünlerin kompozisyonunu belirlemekteydi. 1923-1929 yılları arasında sanayi ürünlerinin ihracat içerisindeki payı yüzde 8,6 iken, tarım ürünlerinin payı yüzde 86,3, madencilik ürünlerinin payı ise, yüzde 4 civarlarındadır. Kuruluş yıllarını takip eden dönemde ihracatın tarım ürünleri ağırlıklı yapısında bir değişiklik olmazken, ithalatta ise ithal ikameci eğilimleri yansıtan ve ithal ikameci politikalara yönlendiren bir süreç yaşanmıştır. 1924 yılında, yatırım mallarının bir göstergesi olarak, madeni eşya ve makine ithalatının toplam ithalat içerisindeki payı yüzde 11,8 iken, 1928'de yüzde 21,9'a çıkmıştır. Bu durum, Cumhuriyetin kuruluşunu takip eden dönemde,

Üretim hacmini genişletmek amacıyla yapılan ithalatın arttığına ve ülkenin sanayileşme çabalarını göstermektedir (Taşkın, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1930'lerde Türkiye'de devletçi ekonomi politikası uygulanmış, 1920'lerde uygulanan sanayi üretiminin desteklenmesi çalışmaları sonuçsuz kalarak, temel tüketim mallarının retilmesin de bile başarı sağlanamamıştır. Büyük Buhranın etkisiyle, ihracat yapılan ülkelerin ekonomik durumları nedeniyle ülkenin döviz gelirleri azalmış, üretim için gerekli hammadde ve ara malları temin edilemez duruma gelinmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durgunluğun özel sermaye ile açması mümkün olmadığından devletin üretim faaliyetleri gerçekleştirerek doğrudan piyasaya girmesi gerekmiştir.

1930'ların başında Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı uygulanmıştır. BBYSP'nin başlıca amaçları; yerel ya da bölgesel tarımsal üretime ve doğal kaynaklara dayalı sanayi üretim birimlerinin kurulması, özellikle ithalat konusu olan temel tüketim mallarının yerli üretimine öncelik verilmesi, sanayi işletmelerinin kuruluş yerlerinin hammadde işgücü kaynaklarına yakın olmasıdır. Devleti sanayileşme programı, sürecinde i ve dış borç yükü artırılmadığı gibi, açık finansman yoluna da gidilmemiştir. Temel tüketim malları üzerine konulan (dolaylı) vergiler, finansman kaynağı sağlamıştır (Kepenek, Yentürk, 2001: 69).

1930'lerde, önceleri dış ticaret dengesiyle ilgili önlemler (ithalatın sınırlandırılması ve takas yoluyla ithalatın ihracatı artırmanın bir aracı olarak kullanılması gibi) ithalat üzerine kurulmuşken, bu dönemde dış ticaret dengesini düzeltmenin diğer bir aracı olan ihracatı artırmak doğrultusunda, dış piyasalarla ilgili Türk mallarının dış pazarlarda tanıtımının yapılması dış ticaret politikaları içerisinde önem kazanmıştır. Söz konusu dönemde, Türkiye'nin ihracatını geliştirebilmesi amacıyla tüm önemli ihracat pazarlarında ticaret ataşelikleri kurulmuş, Türk mallarının tanıtılması

amacıyla uluslararası fuarlara katılım sağlanması ve ekonomi ve dış ticarete yeni bir örgütlenmeye gidilmesi amacıyla önlemler alınmıştır. Bu düzenlemeler doğrultusunda 1934 yılında Türkofis kurulmuş, Türkofis ile Türk mallarının dış pazarlarda sürümünü kolaylaştıracak yolları araştırmak ve ticaretle uğraşanlara yardımcı olmak gibi konular hedeflenmiştir (Taşkın, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1930 yılında 1567 sayılı yasa ile “Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun” çıkartılmış, yabancı özel sermaye girişinin arttığı bu dönemde spekülasyona yönelik girişimler denetim altına alınmıştır.

1936 yılından sonra İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış, ara ve yatırım malları üretimine öncelik verilmesi planlanmış ancak İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır.

Türkiye'nin savaş yıllarındaki ödemeler bilançosu pozitif yönde gelişerek fazla vermiştir. Bu artışın asıl nedeni, savaşın neden olduğu ihraç malları fiyatlarının artması sonrasında elde edilen ranttır (Çolak, 2001: 268).

1930-1945 yılları arasında dış ticaret hacmi giderek düşmüş, ülke ekonomisi daha kapalı bir hal almış, kaynak kaybetmiştir. 1946 yılında Türkiye ekonomisinin ilk devalüasyonu yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası serbest piyasa koşullarına uyum sağlamak amacıyla yapılan bu devalüasyon ile Türk parası ABD doları karşısında yüzde 115,4 oranında değer kaybetmiştir. 1946 devalüasyonundan 1953 yılına kadar ki dönemde serbest dış ticaret politikası izlenmeye çalışılmıştır. Devalüasyonun amacı serbest piyasa ekonomisine geçiş ile fiyat ve miktar sınırlamalarının kaldırılmasının ardından ithalat artışını engellemektir. Fakat devalüasyon sonrası ülkenin dış ticareti sürekli açık vermeye başlamıştır (Tablo-3).

Tablo 3: 1950-1979 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1950	263	286	-23
1951	315	402	-87
1952	363	556	-193
1953	396	533	-137
1954	335	478	-143
1955	313	498	-185
1956	305	407	-102
1957	345	397	-52
1958	247	315	-68
1959	354	470	-116
1960	321	468	-147
1961	347	507	-160
1962	381	619	-238
1963	368	688	-320
1964	411	537	-126
1965	464	572	-108
1966	491	718	-227
1967	522	685	-163
1968	496	764	-268
1969	537	801	-264
1970	588	948	-360
1971	677	1.171	-494
1972	885	1.563	-678
1973	1.317	2.087	-770
1974	1.532	3.778	-2.246
1975	1.401	4.739	-3.338
1976	1.960	5.129	-3.169
1977	1.753	5.796	-4.043
1978	2.288	4.599	-2.311
1979	2.261	5.069	-2.808

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (www.tuik.gov.tr, Erişim tarihi: 06.05.2006)

Savaş yıllarında uygulanan Milli Korunma Yasası ve Varlık Vergisi özel sektörün gelişmesini engellemiştir. 1947 yılında özel sektörün

desteklenmesini amaçlayan ve özelleştirmeyi öngören Vaner Planı olarak bilinen 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı hazırlanmış, aynı yıl İkinci Dünya Savaşı'nda zarar gören ülkeleri yönelik Marshall Planında Türkiye, Avrupa'nın yeniden inşasına tarım ürünleri ve madencilik üretimiyle katkıda bulunabileceği görüşüyle yardım kapsamına alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan süreç Türkiye Cumhuriyetini siyasi olarak çok partili parlamenter rejime götürürken, iktisadi politikalar açısından da önemli bir dönüşümün yaşandığı bir dönem olmuştur. 1930 sonrasında izlenen dışa kapalı, korumacı, dış dengeye önem veren politikalar terk edilerek serbest ticareti öngören iktisat politikaları uygulanmaya başlanmıştır. İthalatın serbestleştirilmesiyle birlikte 1947'den itibaren dış ticarete açık verilmeye başlanmıştır (Tablo-3). Bu tarihten sonra dış ticaret açıkları kronik bir hal almış, dış ticaret açıklarının dış yardım, kredi ve yabancı sermaye yatırımları ile karşılanması sürecine girilmiştir (Taşkın, 2003 <http://www.foreigntrade.gov.tr>). Uygulanan liberal politikalar 1950-60 döneminde ithalatı artırmış, ancak ihracata yeterli önem verilemediğinden dış ödemeler açığı önemli boyutlara ulaşmıştır (Varol, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1930'lara damgasını vuran korumacı dış ticaret politikaları, 1946 yılında yapılan devalüasyon ve ithalatta kota uygulamasının sınırlandırılması ile terk edilmeye başlanmıştır. 1950 yılında ilan edilen ithalat rejimi ile ithalatı serbestleştirilmesinde önemli bir aşama kaydedilmiş ve koruma önlemlerinin büyük ölçüde gümrük tarifeleri ile yürütüldüğü dış ticaret politikalarına geçiş yapılmıştır. Söz konusu politikalar kapsamında İkinci Dünya Savaşı sırasında ve savaş dönemini takip eden birkaç yıl süresince verilen toplam 500 milyon dolar dış ticaret açığı ise dış yardımlar ve krediler yoluyla karşılanmıştır (Taşkın, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1940 yılların sonunda ekonomi politikasındaki dönüşüm büyük ölçüde tamamlanmıştır. Söz konusu politikanın genel özellikleri iç ve dış ticarete

serbest piyasa koşullarının geçerli olması, özel girişimciliğin desteklenmesi, geliştirilmesi; genel olarak devletçiliğin ve kamu yatırımlarının sınırlandırılması; tarımsal makineleşmeye ve karayolu ulaşımına öncelik verilmesi; kamu yatırımlarının karayolu ulaşımı ve enerji gibi altyapı alanlarında yoğunlaşması ve yabancı özel yatırımlarının özendirilmesi olarak ifade edilebilir (Kepenek, Yentürk, 2001: 94).

1954-1961 yılları arasında İkinci Dünya Savaşının ardından uygulanan serbest ticaret politikaları terk edilmiş ve ihraç mallarına yönelik talebin düşmesi ve ithalat için kullanılabilir dış kaynakların yetersizliği nedeniyle ithalatta kısıtlamalar yapılmıştır. Savaş sonrası dönemde serbest ticaret ortamında dış dengenin sağlanamayacağı görülünce, dış ticarete kontrollü bir politika uygulanmaya başlanmış ve tüketim malı ithalatındaki düşüşlerinin devlet eliyle gerçekleştirilen yatırımlar ve ithal ikameci politikalarla karşılanması amaçlanmıştır. Bu dönemde öncesinde toplam ithalatın yüzde 20-25'ini oluşturan tüketim malları ithalatı yüzde 10'un altına düşmüştür (Taşkın, 2003 <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1953 yılında çıkarılan kararnamelerle dış ticaret ve kambiyo rejimlerinde serbestliğin kaldırılması politikası, 1954 yılında getirilen yeni kontrol ve sınırlamalar ile devam ettirilmiştir. 1958'e gelindiğinde ithalattaki büyük düşüş ve dış baskılar neticesinde gerçekleştirilen devalüasyon sonrasında, dış ticaret üzerine konulan sınırlamalar azaltılmış ve dışarıdan sağlanan kaynaklar ile ithalat yeniden artmıştır. 1953-1961 yılları arasındaki dönemde büyük ölçüde tarım ürünlerinden oluşan ihracat sayesinde, dış ticaret açıkları daraltılmış ve sürdürülebilir olmuştur (Taşkın, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1940-1960 döneminde kamu ekonomik kuruluşların sınırlandırılması ve bunların özel kesime devri gerçekleştirilememiştir. Kamu ekonomik kuruluşları sayı ve sermaye yönünden daha da genişletilmiş ve bunlardan özel kesime sermaye aktarılması yönünde yararlanılmıştır. Gelişmekte olan

özel sermaye, kamu kesiminden yararlanma sürecini bu dönemde de gerçekleştirmiştir (Kepenek, Yentürk, 2001: 99).

Bu dönemde üretimde ithal girdi kullanımı artmış, dolayısıyla ithalat ile ekonomik büyüme arasında doğrudan bir ilişki oluşmuş, hızlı kentleşme ve artan gelir iç pazarı genişletmiş, ihracata konu malların iç tüketimi artmıştır.

Dış ödemelerin 1953'ten başlayarak sorun duruma gelmesi üzerine alınan önlemlere giderek yenileri eklenmiş, hükümet 1956'da turist ve benzeri dövizlerde TL'nin bir dolar karşısındaki fiyatını 2,80 yerine 5,25-5,55 TL olarak saptamıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında hükümete ekonomiye karışma konusunda olağanüstü yetkiler veren Milli Koruma Yasası yeniden yürürlüğe konarak fiyat denetimleri artırılmış; ticari banka kredileri sınırlandırılarak faiz oranları yükseltilmiştir. Bu önlemlerin iki yıl uygulanması sonucu, dış ticaret açığı bir ölçüde azalmış ancak fiyat artış oranı yükselmiş, mal darlıkları ve karaborsa işlemleri yaygınlaşmıştır. Bu durum dış ödemeleri daha da sorun durumuna getirmiş, dış yardım çevrelerinin, başta IMF olmak üzere, 1954'ten sonra sürekli olarak devalüasyon yapılması yönünde hükümete baskı yapmalarına neden olmuştur (Kepenek, Yentürk, 2001: 121).

Bu gelişmeler sonucunda hükümet 4 Ağustos 1958'de bir dizi ekonomik kararlılık (istikrar) önlemi almıştır. İstikrar önlemleri; TL'nin devalüasyonunu, ithalata yeniden serbesti getirilmesini, para sunumu ve bütçe harcamalarının kısıtlanmasını ve KİT üretimi ve hizmetlerinin fiyatının yükseltilmesini içermektedir. Uygulamada, doğrudan devalüasyon yerine, tüm döviz alımlarında bir dolar için 6,22 TL vergi ödenmesine karar verilmiş, ithalat, sermaye ve diğer döviz işlemlerinde bir dolar karşılığı $(2,80+6,22=)$ 9,02 TL olarak belirlenmiştir. Kararı izleyen iki yılda döviz kuru farklılıkları aşamalı olarak kaldırılmış ve 1960 Ağustos'unda devalüasyon tüm boyutlarıyla benimsenmiştir (Kepenek, Yentürk, 2001: 122).

1954-1961 dönemi kendisinden önceki ve sonraki dönemlere kıyasla, milli gelir büyüme hızının belirgin biçimde düşük olduğu bir dönemdir. Milli hasılanın yıllık büyüme oranının ortalaması bu dönem için yüzde 3,7 olarak gerçekleşmiş, nüfus artış hızının biraz üstünde olan bu oran, savaş sonrasında itibaren yüksek büyüme temposuna alışmış olan ulusal ekonomide genel bir durgunluğun egemen olması anlamına gelmiştir (Boratav, 1998: 89)

1960'larda ekonomi politikalarında planlama dönemi başlamış, ithal ikameci, korumacı dış ticaret politikalarının sürdürüldüğü ve iç piyasaya yönelik bir sanayileşme politikasının benimsendiği bir dönem olmuştur. İthal ikameci yatırım politikalarının zaman içerisinde ekonominin dışa bağımlılığını azaltması beklenirken, ekonomi daha çok dışa bağımlı bir hale gelmiştir. İthal ikameci politikaların ithalat üzerinde daraltıcı bir etki yaratmaması ve iç piyasaya yönelik üretim yapan sanayinin ithalata bağımlılığı ve ihracatın düşük düzeyde kalması nedeniyle dış açıklar bu dönemde önemli oranda artmıştır. İhracatta gelişme sağlanamamasının en önemli nedenleri; dış ticaret politikalarının iç piyasaya üretim yapan, ithal girdilere bağımlı sanayiye desteklemesi ve ihracatın geleneksel tarım ürünlerinden oluşmasıdır. Sanayi ürünlerinin ihracat içerisindeki payının artırılması, ancak belli sanayi kollarında kısmen gerçekleştirilmiş ve 1960'larda toplam ihracat içerisinde sanayi ürünlerinin payı yüzde 13-18 arasında değişirken, 1970'lerde yüzde 20-39'lara yükselmiştir (Taşkın, 2003, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1960 sonrasında ekonominin kararlı bir duruma getirilmesi ya da bunalımdan çıkarılması amacıyla iç ve dış koşullar, etkenler ve gelişmeler ülkeyi planlı ve programlı sermaye kullanıma yöneltmiş, 27 Mayıs 1960 askeri hareketinden sonra yasal ve Anayasal düzenlemelerle plan uygulamasına geçilmiştir, 1980'e kadar yapılan dört kalkınma planında ekonomik ve toplumsal gelişmenin uzun dönemde alacağı biçime yönelik önermelere yer verilmiştir (Kepenek, Yentürk, 2001: 141).

1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ile 1968-1972 yıllarını kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı istikrarlı bir büyüme hızı ve kalkınma sağlanması amacıyla 15 yıllık bir dönem için hazırlanmıştır. Bu iki dönem içinde 10 adet yıllık program da uygulanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının hedefleri; yılda ortalama yüzde 7'lik bir büyüme sağlanması, istihdam sorunun çözümlenmesi, dış ödemeler dengesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, her alanda yeterli sayıda ve üstün nitelikli bilim adamı ve teknik eleman yetiştirilmesi ve bu hedeflerin sosyal adalet ilkesiyle uyumlu bir biçimde sağlanması olarak özetlenebilir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel hedefinin yılda ortalama yüzde 7 oranında büyüme sağlanmasıdır (Kepenek, Yentürk, 2001: 145).

Bu hedefler çerçevesinde ithal ikameci sanayileşme de yeni bir evreye girilmiş, sıkı maliye ve para politikaları, kaynakların tam olarak kullanılmasına ve en iyi biçimde tahsisine engel olan enflasyonist ve deflasyonist eğilimlerin gelişmesini önleyecek biçimde tespit edilmiştir. Kamu yatırımlarının, vergiler, kamu teşebbüslerinin yaratacağı fonlar ve dışarıdan sağlanacak kaynaklar gibi gerçek tasarruflarla finanse edilmesi öngörülmüştür.

Bu planın öngördüğü dönem sonunda yıllık yüzde 12,3 öngörülen sanayi gelişme hızı yüzde 10,6 olarak gerçekleşmiş, dış finansman kaynaklarının hedeflenen ölçüde sağlanamamış olması ve tarım kesiminin gelişiminin büyük ölçüde hava şartlarına bağlı bulunması nedeniyle yüzde 7'lik büyüme hızına ulaşamamış, yılda ortalama yüzde 6,5 oranında büyüme gerçekleştirilmiştir. Toplam yatırımların GSMH içindeki payı başlangıç yılı olan 1963'te yüzde 18'e yükselmiştir. Kamu gelirleri artmış ancak öngörülen seviyeye ulaşamamış; bu da kamu harcamalarının kısılması sonucunu doğurmuştur. Ödemeler dengesi açığı ise, ihracatın düşünülen seviyenin

üstünde gerçekleşmesi nedeniyle plan hedefinin altında gerçekleşmiştir (www.dtm.gov.tr –Erişim Tarihi: 26.07.2006).

Bu plan döneminde yatırımları ve ihracatı teşvik amacıyla bazı kanunlar çıkartılmıştır. Yatırımları teşvik amacıyla Gelir Vergisi Kanununa eklenen bazı maddelerle kalkınmada öncelikli yörelerde daha yüksek oranlarda yatırım indirimi uygulamasına başlanmış ve Vergi Usul Kanununa eklenen bir madde ile hızlandırılmış amortisman yöntemine geçilmiştir. Yatırımlarda kullanılacak hammaddelerin ithalatında gümrük indirimleri gibi kolaylıklar sağlanmış. ihracatı teşvik için, ihracatta vergi iadesi uygulaması başlatılmıştır (www.dtm.gov.tr –Erişim Tarihi: 26.07.2006).

1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının temel ekonomik hedefi birinci planda olduğu gibi yılda ortalama yüzde 7 oranında ekonomik büyüme sağlanmasıdır. Bu planın birinci plandan farklı olarak sanayi sektörüne özel bir önem verdiği görülmekte, tarım ve sanayinin dengeli büyümesi ilkesi terk edilerek, sanayi sektörü, ekonomik büyüme için "sürükleyici sektör" konumuna geçmektedir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde bir yandan ithalat yerine yerli üretim türü sanayileşmenin dayanıklı tüketim malları üretimine yönelen ikinci aşaması tamamlanmak istenmiş, diğer yandan da aramalı üretimine önem verilmiştir. Dayanıklı tüketim malları üretimi özel, yerli ve yabancı sermaye, aramalı ve yatırım malları üretimini de kamu kesimince üstlenilmiştir (Kepenek, Yentürk, 2001: 148).

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planında yüksek büyüme hızıyla birlikte büyümenin finansmanındaki dış kaynak bağımlılığının azaltılması

hedeflenmiştir. Uzun vadede uluslararası üstünlük sağlanabilecek alanlarda ithal ikamesine öncelik verilmesi ve ihracatın artırılması üzerinde durulmuştur. Sabit fiyatlarla (1968) tarımın GSMH içindeki payı 1968'de yüzde 33 iken bu oran 1972'de yüzde 27,2'ye gerilemiş ve sanayinin payı 1968'de yüzde 17,1 iken 1972 yılında yüzde 18,1 olmuştur. Bu süreçte hizmet sektörünün GSMH içindeki payı yüzde 46,8'den yüzde 54'e yükselmiş, yani tarım sektöründeki daralma hizmet sektörüne gitmiştir.

Aşırı ithal bağımlılığı ve ihracattaki göreceli durgunluğa rağmen 1962-1976 arasında düzgün ve yüksek bir büyüme temposunun sürdürülebilmesinin temel nedeni, ekonomiye önemli miktarlarda dış kaynak enjekte edilmesi olmuştur. Kısa ve uzun vadeli krediler ve dış yardım 1962-1974 arasında genellikle 300 ve 500 milyon dolar civarında seyretmiş; 1975-1976 yıllarında ise 1 milyar civarına ulaşmıştır. Bir diğer dış kaynak ise Avrupa'daki Türk işçilerinin ülkeye gönderdiği dövizlerdir (Borotav, 1998: 98).

1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı onbeş yıllık uzun dönemli bir perspektifin üçüncü kısmını oluşturmaktadır. Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasında 1963 yılında imzalanan Ortaklık Anlaşmasının 1 Ocak 1973 yılında kanuni olarak yürürlüğe girmesi ile birlikte gümrük indirimlerinin gerçekleşmesi ve geçen on yıllık dönem içinde ulaşılan sonuçlar ve karşılaşılan sorunlar, özellikle sanayide hedeflenen artış hızının gerçekleştirilememesi, belirli bir yapısal değişikliği zorunlu kılmış, bu nedenle plan onbeş yıllık bir perspektif içerisinde değil, yeniden hazırlanan ve 22 yılı kapsayan yeni bir stratejinin ilk dilimi olarak hazırlanmıştır. 1973-1995 yıllarını kapsayan bu yeni stratejiyle ulaşılmak istenen başlıca hedefler; GSMH'nin yılda ortalama yüzde 9 dolayında artması, sanayinin milli gelir içindeki payının yüzde 23'ten yüzde 40'a çıkarılması, buna karşılık tarım

kesiminin payının yüzde 28'den yüzde 10'a indirilmesi, toplam çalışanlar içinde sanayi kesiminin payının yüzde 11'den yüzde 22'ye yükseltilmesi, tarım kesiminin payının ise yüzde 60'tan yüzde 20'ye düşürülmesidir (www.dtm.gov.tr –Erişim Tarihi: 26.07.2006).

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Plan döneminin belirgin niteliklerinden birisi, başta altyapı olmak üzere, ekonominin darboğazlara girmesidir. Bunun temelinde 1960-1973 döneminde kesintisiz büyümeyi sağlayan ithal ikameci stratejilerin bulunduğu görülmektedir. İthal ikameci politikalar dayanıksız tüketim mallarına (işlenmiş gıda ürünleri, tekstil gibi) yönelik olduğu sürece büyüme devam etmiş, fakat 1960'ların ortalarından itibaren ithal ikameci politikalar dayanıklı tüketim malları (taşıtlar, beyaz eşya vs.) ve ara mallar (çelik, rafine edilmiş ürünler, petrokimya ürünleri vs.) hedef alındığında elde edilen sonuçlar tatmin edici olmaktan uzak kalmıştır. Sınırlı iç piyasa ve ihracata yönelmedeki yetersizlik, sermaye yoğunluğu daha yüksek yatırımlardaki artış ve sınırlı kapasite kullanımları, büyüme hızının sürdürülmesini gittikçe daha yüksek maliyetli hale getirmiştir. 1973-1974 yılları arasında dört katına çıkan petrol fiyatları Türkiye'yi büyük çölçüde etkilemiştir. Artarda gelen hükümetlerce, birinci petrol şokundan önce yavaşlama eğilimine giren ekonomik büyüme hızını artırmak için, genişletici politikalar izlenmiş, kamu sektörü yatırımları hızla büyümüştür. Ancak, aynı dönemde tüketim sınırlanamadığından, reel olarak yüzde 8 gibi bir büyüme sağlanmasına rağmen istikrarsızlığa neden olmuştur.

1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)

Dördüncü Plan ağır bir ekonomik ve sosyal bunalım döneminde ve bu nedenle 1 yıl gecikme ile 1978 yerine 1979 yılında uygulamaya konulmuştur. Ekonomik bunalım dış ödemeler güçlüğü ve enflasyon gibi göstergeleriyle önceki bunalımlardan daha ağır bir nitelik taşımaktadır. Ham petrol

fiyatlarının 1974 başında ve izleyen yıllarda sürekli olarak yükselmesi ve Türkiye'nin yoğun ekonomik ilişki içinde bulunduğu ülkelerde ekonomik durgunluk ve enflasyonun birlikte görülmesi ülkenin dış ödemeler durumunun bozulmasına neden olmuştur. Onbeş yıllık plan uygulaması sonunda, ülke işsizlik başta olmak üzere temel sorunlarını çözüme kavuşturmak bir yana, bunların giderek ağırlaşmasına tanık oldu. İmalat sanayinin üretim yapısı, gerek nitelik gerekse fiyat bakımından bu ürünlerin ihracatını, daha doğrusu rekabet olanaklarını kısıtlamakta, buna karşılık sanayi üretimi için giderek artan oranda ithalat gerekmektedir. İthalat güçlükleri yerli sanayi üretiminin azalmasına neden olmuş; buna enerji alanında görülen darboğaz da eklenmiştir. Bu durum fiyat artış oranının yükselmesine ve Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlandığı yıl (1978 sonu) yıllık yüzde 52,5'e ulaşmasına neden olmuştur (Kepenek, Yentürk, 2001: 152).

Genel nitelikleri ve amaçlarıyla Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ilk üç planın devamı gibidir. Hızlı büyüme için gerekli yatırımların büyük ölçüde kamu kesimince sağlanması; sanayi üretiminde ithalat yerine yerli üretim politikasının sürdürülmesi bu planın da başlıca amaçları arasındadır. Bununla birlikte Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ihracatın yüzde 18'den fazla artışını amaçlayarak dışa açılma isteğini de taşımaktadır (Kepenek, Yentürk, 2001: 153).

1970'lerin sonuna doğru ulusal tasarruflar ve yatırımlar arasındaki uçurum genişlemiştir. İthalat, durgun ihracat karşısında hızla büyümüştür. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin dengesi bozulmuştur. Bunun sonucunda bütçe açığı büyümüş ve enflasyonda hızlı bir artış olmuş, cari işlemler dengesi önemli ölçüde açık vermiştir. Bu açık, 1977'de GSMH'nin yüzde 8'ine ve döviz gelirlerinin yüzde 92'sine ulaşmıştır. Açıklar özel yabancı sermaye ve rezervlerle finanse edilmiş, fakat bu finansman şekli, dış borçların artması, borçlanma yapısının bozulması ve konvertibl döviz rezervlerinin azalması şeklinde üç alanda kötüleşmeye neden olmuştur. Bu ekonomik dengesizlikler sonucunda 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları alınmıştır.

2. 1980 Sonrası Ekonominin Genel Yapısı Ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

2.1. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları

24 Ocak Kararları ile serbest piyasa koşullarında işleyen ve dışa açık bir ekonomi modeli uygulanmaya başlanmıştır. 24 Ocak Kararları ile amaçlanan, iç piyasaya dönük, ithal ikameci politikalarla kurulmuş bir sanayi yapısını, dışa dönük, ihracat amaçlı bir yapıya dönüştürmektir. Söz konusu Kararlar ile ihracatın artırılması, fiyat sisteminin serbestleştirilmesi, yabancı sermaye girişinin artırılması ve faizlerin serbest bırakılması amaçlanmıştır. 24 Ocak Kararları Türkiye ekonomi politikaları açısından bir dönüm noktasıdır. 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe giren İstikrar Programı ile kambiyo politikası serbestleştirilerek günlük kur ayarlamaları ile TL'nin sürekli değer kaybettiği bir sürece girilmiş, ithalat kotaları kaldırılmaya başlanarak ithalat rejimi serbestleşmeye başlanmış, ihracat destekleri ekonomi politikalarının temel araçlarından biri olmuştur. 1980 sonrası politikalarla ihracat, 1980-1984 arasındaki dönemde yüzde 314 oranında artmış, ancak ithalatta da artış olması sebebiyle dış açıklar 1980 sonrası dönemde de devam etmiştir. 1980 sonrasında ihracat; esnek kur politikası, ihracata düşük faizli kredi, ihracatçı sanayinin kullandığı girdilerin gümrük indirimleri ve muafiyetleri ile ucuz tutulması ve döviz tahsisinde kolaylıklar yoluyla sürekli desteklenmiştir (Taşkın, 2003 <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

1980 dönüşümünün en önemli ve belirleyici öğelerinden biri fiyatlama sürecinin, piyasa koşullarına bırakılmasıdır. Bir malın yerli üretiminin iç talebi karşılamadığı ya da fiyatının dünya fiyatlarının üstünde olması durumlarında ilgili mal ithal edilecektir. Yerli üretimde, teknolojik ve ekonomik etkinliğin ve köklü yapısal değişikliğin sağlanması için iç pazarın ithal mallarına

açılmasının gerekli olduğu, 24 Ocak programının temel önermelerinden biridir (Kepenek, Yentürk, 2001: 199).

Söz konusu istikrar programı ile döviz gelirlerini artırıcı tedbirler, ithalatın libere edilmesine yönelik tedbirler, fiyat oluşumu ile ilgili tedbirler, yabancı sermaye ile ilgili tedbirler, idari tedbirler ve para politikası ile ilgili tedbirler öngörülmüştür. 24 Ocak 1980 tarihinde, Türk Lirası dolar karşısında yaklaşık yüzde 49 oranında devalüe edilerek dolar kuru 47,80 TL'den 71,40 TL'ye çıkarılmıştır. 1 Temmuz 1981'den sonra ise günlük kur ayarlamalarına başlanmıştır (www.dtm.gov.tr –Erişim Tarihi: 26.07.2006).

1980 yılının Temmuz ayında mevduat faiz oranları serbest bırakılarak, pozitif reel faiz politikasının, bir taraftan para talebini yükselterek fiyat istikrarının sağlanmasına yardımcı olacağı, diğer taraftan da kaynak dağılımında bozuklukları düzelterek ekonomik kalkınmaya katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Reel faiz oranları 1981 yılında pozitif düzeye çıkmış, faiz oranlarının serbest bırakılmasından sonra birikimler büyük ölçüde banka sistemine yönelmiştir (Kesriyeli, 1997: 4).

Yabancı sermaye girişini özendirmek amacıyla yönetimsel ve yasal düzenlemelere gidilmiş, Yabancı Sermayeyi Teşvik Yasası (6224 sayılı) ve Çerçeve Kararnamesi doğrultusunda daha sonra çıkarılan kararlarla yabancı sermaye teşvik edilmiştir. 1980'de 97 milyon dolar olan yabancı sermaye girişi izni, 1981 yılında 337 milyon dolara yükselmiştir (www.dtm.gov.tr – Erişim Tarihi: 26.07.2006).

İstikrar kararları ile ihrac ürünlerine dış pazarlarda rekabet gücü kazandırılması ve ihracatta sanayi mamullerinin payının artırılması amacıyla, yeni teşvikler uygulamaya konulmuştur. Bu çerçevede ihracatta vergi iadesi sistemi yeniden gözden geçirilmiş, ihracatçıların döviz tutma yetkisi (kazandıkları dövizin yüzde 50'sini kendileri ya da diğer üreticilerin girdi ithalatında kullanma olanağı) kapsamı genişletilmiştir. İhracata yönelik

Üretimde kullanılacak girdilerin ithalatı gümrük vergisinden muaf tutulmuş, T.C. Merkez Bankası nezdinde "İhracatı Teşvik Fonu" kurulmuş, teşvik belgesi alan ihracatçılara bu fondan kredi sağlanmıştır. Ticari bankaların kredilerinin yüzde 15'ini sınai ürün ihracatında kullanmaları zorunluluğu getirilmiştir. İhracatta kullanılmak üzere yurtdışından getirilen prefinansman dvizlerine, döviz cinslerine göre "Libor" faiz oranları ve azami yüzde 1,25'e kadar "faiz farkı (spread)" verilebilmesine olanak sağlanmıştır. Ayrıca ihracatın artırılması amacıyla serbest blėe, gümrüksüz antrepo kurulması ve işlemlerin kolaylaştırılması yönünde önlemler alınmıştır. Bu uygulamalar sonucunda ihracat, üç yılda iki katına yakın artmış, ihracatın GSMH içindeki payı 1979'da yüzde 4,1'den 1982'de yüzde 10,5'e yükselmiştir.

İthalatta alınan damga vergisinin oranı yüzde 25'den yüzde 1'e indirilmiştir. 1981 yılında "Tahsisli İthal Malları Listesi" uygulamadan kaldırılmış, I ve II sayılı Liberasyon Listelerinin kapsamı genişletilmiştir. İthalatta alınan teminat oranları düşürülmüş ve tahsili konusunda bazı kolaylıklar sağlanmıştır. Liberasyon listelerinden ithalatçıların 20 bin dolara, sanayicilerin 40 bin dolara, imalatçı-ihracatçıların ise 10 bin dolara kadar olan taleplerinin, ithal müsaadesi düzenlenmeksizin, doğrudan yetkili bankalara yapılmasına ve transferlerin de bu bankalarca yerine getirilmesine imkan sağlanmıştır.

Kısa dönemde 24 Ocak Kararları ile dış rekabete açık ekonomi modeli kurulmuş, karşılaştırmalı stnlkler gözden geçirilmiş, ihracat artmış, ihracatta sanayi mallarının payı yükselmiş, yabancı sermaye, işçi dövizleri ve turizm gelirleri artmış, artan ithalat talebine bağlı olarak ticaret açığı büyümüş, kapasite kullanım oranlarında artış sağlanmış, reel faiz politikası çerçevesinde mevduatlar yükselmiş, tekstil, inşaat ve hafif sanayi ihracatın lokomotif sektörleri olmuştur. Altın ve döviz üzerindeki kontrollerin kaldırılmasıyla, para piyasasının bütün araçları ekonomi içindeki yerini almış, borsa gelişmiş, enflasyon gerileme sürecine girmiştir.

1980'de yurt dışında inşaat, tesisat ve montaj işleri ile teknik hizmetler yapacak girişimcilerin bu işleri ile ilgili olarak yurtdışına gerekli mal ve malzeme ihraç şekilleri belirlenmiş, bedeli Türkiye'de peşin dövizle ödenmiş malların ve kesin satışı yapıp da yurt dışında işçilik gördükten sonra veya ambalajlandıktan sonra alıcısına teslim edilecek malların ihracına izin verilmiştir.

Dış ekonomik ilişkiler alanında yeni bir idari yapılanmaya geçişe paralel olarak, 13.12.1983 tarihli ve 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Başbakanlığa bağlı Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı kurulmuştur. Bir taraftan Maliye Bakanlığı bünyesindeki Hazine Genel Müdürlüğü ve Milletlerarası İktisadi İşbirliği Teşkilatı Genel Sekreterliği, öte taraftan Ticaret Bakanlığının Dış Ticaret Genel Sekreterliği bir araya getirilmek suretiyle oluşturulan bu teşkilat 16.4.1986 tarihli ve 3274 sayılı Yasa ile yeniden oluşturulmuştur. 11 yıl devam eden bu Müsteşarlık 9.12.1994 tarihli ve 4059 sayılı Kanun ile biri Hazine Müsteşarlığı diğeri Dış Ticaret Müsteşarlığı olmak üzere iki ayrı müsteşarlık haline dönüştürülmüş, söz konusu Yasa ile Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Dış Ticaret Müsteşarlığı, dış ticaret politikasının belirlenmesine yardımcı olmak, bu politikalar çerçevesinde ihracat, ihracatı teşvik, ithalat, yurtdışı müteahhitlik hizmetleri ve ikili ve çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri düzenlemek, uygulamak ve uygulamanın izlenmesini ve gelişmesini sağlamak görevlerini üstlenmiştir (www.dtm.gov.tr –Erişim Tarihi: 26.07.2006).

1983 yılında ilk defa belirli kurallara uymayan, alıcılarına karşı taahhütlerini haksız yere yerine getirmeyen, doğru beyanda bulunmayan ihracatçılara maddi ve manevi cezaların uygulanması karar altına alınmış, 1984 ve 1985 yılları İhracat Rejimlerinde genel olarak formaliteler azaltılmış, daha önce Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığının sorumluluğunda olan pek çok yetki, çeşitli illerdeki İhracatçı Birliklerine aktarılmıştır.

Türkiye'de ihracatı teşvik politikası kapsamında 1980'den sonra uygulanan başlıca teşvik araçları; ucuz maliyetli ihracat kredisi, vergi iade sistemi, destekleme fiyat istikrar fonundan yapılan ödemeler, ihracat karşılığı gümrük muafiyetli mal ithalatı imkanı, katma değer vergisi muafiyeti, döviz tahsisi, döviz kuru politikası, kurumlar vergisi muafiyeti, kaynak kullanımı destekleme fonu, ihracat karşılığı dövizlerden mahsup, vergi, resim ve harç istisnası ve geçici kabul rejimi ile ithalat olarak sıralanabilir.

Ocak 1981'de yürürlüğe giren İthalat Rejimi Kararı ile kotalar azaltılmış ve II sayılı Liberasyon Listesinde yer alan birçok mal I Sayılı Listeye aktarılmıştır (II sayılı listede yer alan malların ithali için bakanlık izni gerekirken, I sayılı liste için izne gerek yoktu). 1984 yılında yürürlüğe giren İthalat Rejimi ile kota listeleri tamamen kaldırılmıştır. 1984 Rejimi ile yürürlüğe konulan ithalat politikası ile iç fiyatların yükselmesini önleyebilmek ve tüketiciyi korumak amacıyla aşırı derecede korunan sanayinin rekabete açılması, dış ticaretin mümkün olduğu kadar serbestleştirilmesi, fon ödemek suretiyle ithal edilecek madde sayısının artırılması ve bu suretle yeteri kadar üretilmeyen veya dağıtımında aksaklıklar görülen maddelerin fiyatlarında gözlenen aşırı yükselmenin ve böylece kaçakçılığın ve dolayısıyla haksız kazançların önlenmesi, bazı sektörlerle nispi bir koruma sağlanması ve konut sorununun çözümü için sağlıklı bir kaynak yaratılması amaçlanmaktadır.

24 Ocak 1980 ekonomik istikrar kararlarıyla birlikte dışa açılma ve ihracata yönelik sanayileşme stratejisi ile Serbest Bölgeler önem kazanmaya başlamıştır. 3.11.1983 tarihli Resmi Gazetede 151 sayılı Serbest Bölgeler Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararname yayınlanmış, 12.11.1983 tarihli Resmi Gazetede yer alan 83/7285 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile de Antalya ve Mersin limanları serbest bölge olarak kabul edilmiştir. Türkiye'de serbest bölgeler kurulmasına ilişkin 6.6.1985 tarih ve 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu ile 21.12.1953 tarih ve 6209 sayılı Yasayı ortadan

kaldırılarak serbest bölgelerin kurulması, yönetimi, faaliyetlerinin kapsamı yeniden belirlenmiştir.

1985 yılında yürürlüğe konulan 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanunu, ihracatı artırmak amacıyla serbest bölge kurma ve bölgelerdeki yerli ve yabancı yatırımcıları teşvik etme düşüncesiyle hazırlanmıştır. Yasaya göre, serbest ticaret bölgesiyle Türkiye'nin diğer bölgeleri arasındaki ticaret, dış ticaret rejimi kapsamına alınmıştır. Buna karşılık, serbest bölgeler ile diğer ülkeler arasındaki ticari ilişkiler dış ticaret rejimi kapsamı dışında tutulmuştur. Türkiye'de serbest bölgelerin yer ve sınırlarını belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Serbest bölgeler, gümrük hattı dışında sayılmakta olup, bölgelerde vergi, resim, harç, gümrük ve kambiyo mükellefiyetlerine dair mevzuat hükümleri uygulanmamaktadır. Bu bölgelerde, yabancı uyruklu yönetici ve personel çalıştırmak mümkündür.

1980 yılı başından itibaren uygulanan ve 1983 yılı sonunda yeniden düzenlenen politikalar sonucu Türkiye'nin ihracatı 1980 yılından itibaren büyük gelişme kaydetmiştir. İhracat işlemlerinin kolaylaştırılması, teşvik tedbirlerinin genişletilmesi ve sisteme yeni enstrümanların katılması ve işlemlere hız kazandırılması sonucu; 1979 yılında 2.261 milyon Dolar olan toplam ihracat 1987 yılında 10.190 milyon Dolar'a yükselmiştir (Türk Eximbank, 1997: 25).

2.2. 1989-1999 Yılları Arası Yaşanan Ekonomik Gelişmeler ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

1989 yılında yapısal uyum politikalarında değişikliğe gidilerek dış finansal serbestlik kararı alınmıştır. Dış finansal serbestlik ile sermaye hareketlerinin serbest kalmasına, yurtiçine yerleşik kurum ve bireyler arasındaki iktisadi işlemlerin yabancı paralar cinsinden yapılmasına olanak

tanımıştır. Bu uygulama sonrasında gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan ekonomik konjonktür nedeniyle faiz oranlarının düşmesi ve az gelişmiş ülkelerde faiz oranlarının uluslararası faiz oranlarının üzerinde seyretmesinin de etkisiyle Türkiye'ye aşırı bir sermaye girişi yaşanmıştır (Kepenek, Yentürk, 2001: 211).

11.8.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar çerçevesinde döviz rejiminde yapılan serbestleştirme ve iyileştirmeler ile Rejimin esasları; Türk parasının ithalinin tamamen serbest bırakılması, ihracının ise Bakanlık iznine bağlanması, Türkiye'de yerleşik kişilerin beraberinde döviz bulundurmaları, bankalar, yetkili müesseseler ve özel finans kurumlarından 3.000 dolara kadar döviz satın almaları, yurtdışına döviz transfer ettirmeleri ve bankalar nezdinde döviz tevdiat hesabı açmaları konularında getirilen serbestiler, döviz kullanımının serbest tasarrufa terk edilmesi, yurtdışına sermaye çıkışına (belli kısıtlar ve izinler dahilinde) ve yurtdışından aynı, nakdi ve gayrimenkul kredi teminine olanak sağlanması, ihracat rejimi esaslarına uygun olarak altın ve menkul kıymet ihracının serbest bırakılması, yurtdışına döviz üzerinden garanti ve kefalet verilebilmesinin temini, mücbir sebep hallerinde verilecek ek süreler içinde getirilen ihracat bedellerinin alışıında cari kur uygulanması olarak özetlenebilir.

13.8.1989 ve 20251 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 8932/1 No.'lu Türk Parasını Koruma Hakkında 32 sayılı Karara ilişkin tebliğ ile 22 Mart 1990 tarihinde Türk Lirasının konvertibilitesi ilan edilmiştir.

32 Sayılı Karar sonrası 1990 yılında Türkiye'de kısa vadeli sermaye girişi artmıştır. Sermaye girişlerinin yükselmesi sonucu bir yanda döviz bulunabilirliği bir kısıt olmaktan çıkmış, diğer yandan yerli paranın değerlendirilmesi nedeniyle ihraç mallarının fiyatı uluslararası fiyatlara göre yükselmiş, ithal malları ise ucuzlamış, cari açık artmıştır.

Yerli paranın reel olarak değeri lenmeye başlaması az gelişmiş ülkelerin dışa dönük büyüme ve ihracatı artırma çabaları ile çelişmekte, yani dış finansal serbestlik uygulamaları ile ihracatı geliştirme uygulamaları taban tabana zıt sonuçlar yaratmaktadır (Kepenek, Yentürk, 2001: 217).

1990'lı yıllarda, dış finansal serbestliğe geçilmesi ile birlikte artan oranda dış kaynak kullanımı gerçekleşmiş, bir yandan cari açık büyürken, cari açığın gerektirdiğinden daha fazla dış sermaye girişi olmuştur. Bu dönemin başında, Türkiye'de dış kaynak kullanılarak hızlı büyüme gerçekleştirilmiş, ancak 1990'lı yıllarda her hızlı büyüme dönemini ciddi bir daralmanın izlemiştir. İstikrarsız büyüme ya da büyümeden çok aşırı sermaye girişi sonucu şişme, ertesi yıl sönme (negatif ya da çok düşük büyüme) 1990'lı yıllarda ekonominin yapısal özelliği haline gelmiştir (Yentürk, 2003: 18).

1990 yılından itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artması, vergi gelirlerinin iç borç servisine yetmemesi, devletin nakit açığını iç borçlanma ile finanse eder duruma düşmesi, bu açığı kapatmak için dış borca ve Merkez Bankası kaynaklarına yönelmesi ile döviz rezervlerinin hızla erimesi, yeni bir istikrar programının yürürlüğe konulmasını zorunlu kılmıştır.

Kamu kesimi borçlanma gereği (KKBG)/GSMH oranı, 1990 sonrasında yüzde 10'ları geçmiştir. Açık, özellikle kamu cari ve transfer harcamalarından kaynaklanmış, finansman amacıyla iç ve dış borçlanmaya gidilmiştir. Toplam borç stokunun yükselmesi yıllık anapara ve faiz ödemelerini artırmıştır. Kamu açıklarındaki hızlı büyüme, özellikle iç borçlanmanın ve bu arada faiz oranlarının hızla artmasına yol açmıştır.

Bu dönüşüm hükümetlerin kamu harcamalarını vergilendirme yerine borçlanarak karşılama tercihiyle doğrudan bağlantılıdır. Nitekim, kamu kesiminde sağlıklı bir dengenin sağlanamadığı 1990'lı yıllar boyunca devletin iç borçları hızla menkul kıymetlendirilmeye başlanmış, hazine bonosu ve

tahvil ihraçlarıyla finansal sektörde pazarlanmıştır. Bu tür spekülâtif sermaye birikimi bankacılık kesiminde çok hızlı ve sağlıklı bir şişkinlik yaratmış, örneğin, bankaların toplam aktiflerinin ulusal gelire oranı 1990'da yüzde 35 iken, 1995'de yüzde 41'e, 2000'de de yüzde 65'e çıkmıştır. 1990-1999 döneminde bankacılık kesiminin toplam aktiflerinin sabit fiyatlarla artış hızı yılda ortalama yüzde 13.4 iken, ulusal gelir yılda ortalama sadece yüzde 3.1 reel artış göstermiştir. Bu türden bir "finansal derinleşme"nin temelindeki önemli bir etken, finans kesiminde gerçekleşen çok yüksek getiri oranları (yüksek reel faiz oranları) idi. Menkul-kıymetlendirilmiş iç borçlanma (tahvil ve bono ihraçlarıyla finanse edilen kamu açıkları) 1990'da ulusal gelirin yüzde 7'si iken, bu rakam 1999 sonunda yüzde 29.3'e ulaşmıştır. Bu gelişmelere koşut olarak iç borç faiz harcamalarının, kamu yatırım harcamalarına oranı 1992'den itibaren yüzde 100'ün üzerine çıkmış ve 1999'da yüzde 638'e ulaşmıştır (<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/iktisatg.htm>- Erişim Tarihi: 10.07.2006).

Türkiye ekonomisi, 1994 yılında önemli bir iç borç baskısı altında kalmıştır. Faiz oranlarındaki hızlı yükseliş bu defa yurtdışından kısa süreli sıcak paranın spekülâtif amaçlarla ülkeye akmasına sebep olmuştur. Türk Lirasının yabancı paralar karşısında reel olarak değer kazanması ihracatı kısıtlarken, ithalatı kolaylaştırmıştır. Bunun doğal sonucu olarak 1993 yılında dış ticaret açığı 14 milyar dolara, cari işlemler açığı ise 6,4 milyar dolara yükselmiş (Tablo-4), T.C.M.B.'nin piyasaya döviz sürerek döviz kurlarında denge sağlamaya yönelik faaliyetleri ise başarıya ulaşamamış, döviz ve mali piyasalarda belirsizlik ve dalgalanmalar baş göstermiştir. Enflasyonu düşürmeye ve ekonomide istikrar sağlamaya yönelik olarak 5 Nisan 1994 kararları alınmış, bir taraftan ekonominin hızla istikrara kavuşturulması, diğer taraftan da istikrarı sürekli kılacak yapısal reformların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Tablo 4: 1980-2005 Yılları Arasında Türkiye'nin Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
1980	2.910	7.909	-4.999
1981	4.703	8.933	-4.230
1982	5.746	8.843	-3.097
1983	5.728	9.235	-3.507
1984	7.134	10.757	-3.623
1985	7.958	11.343	-3.385
1986	7.457	11.105	-3.648
1987	10.190	14.158	-3.968
1988	11.662	14.335	-2.673
1989	11.625	15.792	-4.167
1990	12.959	22.302	-9.343
1991	13.593	21.047	-7.454
1992	14.715	22.871	-8.156
1993	15.345	29.428	-14.083
1994	18.106	23.270	-5.164
1995	21.636	35.709	-14.073
1996	23.225	43.627	-20.402
1997	26.261	48.559	-22.298
1998	26.974	45.921	-18.947
1999	26.587	40.671	-14.084
2000	27.775	54.503	-26.728
2001	31.334	41.399	-10.065
2002	36.059	51.554	-15.495
2003	47.253	69.340	-22.087
2004	63.167	97.540	-34.373
2005	73.476	116.774	-43.298

Kaynak: T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 12.07.2006)

5 Nisan kararları çerçevesinde uygulamaya konulan başlıca önlemler, Türk Lirasının yüzde 39 oranında devalüe edilmesi, Hazine Bonosu, tahvil ve repo gelirlerinden alınan yüzde 5'lik verginin kaldırılması, munzam karşılıkların sıfırlanması, VDMK ve döviz hesaplarına yüzde 22 disponibilite

zorunluluğunun getirilmesi, net aktif ve ekonomik denge vergilerinin bir defaya mahsus olarak toplanması, döviz kurlarının serbest bırakılması, kurların on banka verilerine göre belirlenmeye başlaması, TL cinsinden tasarruf mevduatına ve Döviz Tevdiat Hesaplarına sigorta kapsamında sınırsız güvence getirilmesi, 10 yıllık aradan sonra IMF ile stand-by anlaşmasına gidilmesi, Hazinesinin Merkez Bankasından alacağı avansa sınır getirilmesi, KİT ve Tekel ürünlerinin pahalılaştırılması, akaryakıtla ilişkin kesintilerin artırılması, ana başlıkları altında özetlenebilir.

1989 sonrası ekonomide yaşanan dengesizlikler 1994 krizinin temel nedenleri olmakla birlikte, 1993 yılının son yarısı ve 1994 yılının ilk üç ayında yapılan siyasi ve iktisadi hatalar krizin patlamasına neden olmuştur. Yüksek devalüasyon ve 5 Nisan paketi sadece 1994 ve 1995 yıllarında devalüasyon nedeniyle ihracatın ithalatı karşılama oranındaki düzelme, çifte vergileme ve cari harcamaların düşürülmesi nedeniyle kamu açıklarında bir azalma ve kısa dönemli sermaye girişindeki duraklama gibi bazı olumlu sonuçlar doğurmuştur. Ancak 1996 yılı ile birlikte yeniden tüm göstergelerde yaşanan geriye dönüş dengesizliklerin baskın karakterde olduğunu ve alınan önlemlerin yeterli olmadığını göstermiştir (Yentürk,2003: 41).

Kalkınma Planları ve Yıllık Programlardaki toplumsal ve ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi, bölgeler arası farklılıklardan kaynaklanan ekonomik ve sosyal dezavantajların ortadan kaldırılması, yeni eğitim olanakları sağlanarak istihdamın güçlendirilmesi, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi, aynı üretim dalında faaliyette bulunan finansman gücü yetersiz işletmelerin örgütlenmesi, çevre sorunlarının önlenmesi için sanayinin yeniden yapılanması, tarım ürünlerinin GATT taahhütlerimiz çerçevesinde desteklenmesi, ülke ürünlerinin dış piyasalarda tanıtımı ve pazarlanması amacıyla 1995 yılı başından itibaren ihracata yönelik devlet yardımları programları yürürlüğe konulmuştur.

Tablo-5: Dış Ticaretin BEC (Geniş Ekonomik Kategoriler) İtibariyle Dağılımı (Milyon Dolar)

İhracat	1995	1996	1997	% Değişim
- Yatırım Malları	830.6	1,105.6	1,314.1	18,9
-Ara Malları	8,959.5	9,745.0	11,013.6	13,0
-Tüketim Malları	11,840.4	12,354.3	13,892.4	12,5
İthalat				
- Yatırım Malları	8,119.5	10,364.8	11,076.3	6,9
- Ara Malları	25,076.2	28,735.8	31,872.5	10,9
- Tüketim Malları	2,416.5	4,268.3	5,335.7	25.0

Kaynak: <http://www.foreigntrade.gov.tr/Ekonomi/trkeko97/distic.htm> (Erişim tarihi: 15.07.2006)

1997 yılı yatırım malları ihracatı 1996 yılına göre yüzde 18.9 oranında artarak 1,314.1 milyon dolara ulaşmıştır. Ara malları ve tüketim malları ihracatları ise sırasıyla, yüzde 13 ve yüzde 12.5 oranlarında artarak 11,013.6 milyon dolar ve 13,892.5 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir (Tablo-5). BEC sınıflandırmasına göre, ithalatta en yüksek artış tüketim mallarında yaşanmış, 1997 yılında tüketim malları ithalatı bir önceki yıla kıyasla yüzde 25 oranında artarak 5,335.7 milyon dolara çıkmıştır. Aynı dönemler itibariyle, ara malları ithalatı yüzde 10.9 oranında artarak 31,872.5 milyon dolara, yatırım malları ithalatı ise yüzde 6.9 oranında artarak 11,076.3 milyon dolara ulaşmıştır. 1997 yılında BEC sınıflandırmasına göre, toplam ihracatımız içinde yatırım malları, ara malları ve tüketim malları ihracatlarının payı sırasıyla yüzde 5.0, yüzde 42.0 ve yüzde 53.0'tür. Toplam ithalat içerisindeki paylarına bakıldığında ise, ilk sırayı yüzde 65.6'lık payla ara malları almaktadır. Yatırım malları ve tüketim malları ithalatı toplam ithalatımız

içindeki payları da sırasıyla yüzde 22.8 ve yüzde 11.6'dır (<http://www.foreigntrade.gov.tr>, Erişim Tarihi:15.07.2006)

1995-1999 dönemi incelendiğinde ithalatta artış oranının yıllık ortalama yüzde 3,5 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. 2000 yılında yüzde 6,1 oranındaki ekonomik büyümenin, TL'nin reel olarak değer kazanmasının ve Euro/Dolar çapraz kurundaki gelişmelere bağlı olarak TL'nin özellikle Euro karşısında değer kazanması sonucunda ithalatın cazip hale gelmesinin, buna ham petrol fiyatlarındaki büyük artışın da eklenmesiyle, ithalat yüzde 34,0 oranında artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı, 1990-1999 yılları arasında ihracatın daha yüksek oranlı bir artış kaydetmesi sonucu giderek artmış ve yüzde 58,1'den yüzde 65,3'e yükselmiştir. Ancak, 2000 yılında ithalattaki yüksek oranlı artışla birlikte ihracatın ithalatı karşılama oranı azalmış ve yüzde 51,0 seviyesine gerilemiştir.

1995-1999 döneminde, 1994 krizine neden olan ekonomik ve siyasi faktörlerde herhangi bir iyileşme ve gelişme yaşanmamış, dengesizlikler yapay tedbirlerle bastırılarak krize yol açmadan geçirilmeye ve olası bir kriz ertelenmeye çalışılmıştır. Bu şekilde kaybedilmiş olan 5 yıl Güney Doğu Asya ülkelerinin ve Çin'in rekabet güçlerinde ciddi sıçrama yaptıkları döneme denk gelmiştir (Yentürk, 2003: 42).

1999 yılının sonuna ekonomik büyüme yüzde -6.1 olmuş, yani ekonomi yüzde 6.1 oranında küçülmüş, enflasyon (TEFE) yüzde 70'e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş, Hazine faizlerinin yıllık ortalama bileşik oranı yüzde 106'ya ulaşmıştır. Yaklaşık 30 yıldır iki haneli yüksek enflasyon yaşayan Türkiye'nin bu yapısı artık sürdürülemez bir noktaya doğru hızla ilerlemeye yönelmiştir (www.mahfiogilmez.nom.tr- Erişim tarihi: 18.07.2006).

2.3. 2000 Yılı Sonrası Yaşanan Ekonomik Gelişmeler ve Uygulanan Dış Ticaret Politikaları

Türkiye yaşadığı yüksek enflasyonu çözümlemek için bir ekonomik istikrar programı hazırlayarak mali destek için IMF'ye başvurmuş ve Aralık 1999 tarihinde IMF ile üç yıllık bir istikrar programı üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Söz konusu programın amacı, 2002'ye kadar enflasyonu tek haneli sayılara indirmek, sürdürülebilir bir kamu mali pozisyonu sağlamak, ekonomideki kronik yapısal sorunların önüne geçmek ve sürdürülebilir kalkınma düzeyini yükseltmek olarak özetlenmiştir (Seyidoğlu, 2003: 6).

Programın uygulamaya konulmasıyla birlikte ortaya çıkan aksamalar programa duyulan güveni azaltmıştır. Öncelikle programın uygulanması sonrasında, enflasyon hedeflerin üzerinde gerçekleşmiş (TÜFE yüzde 39), yıl boyunca kurdaki artış ise yüzde 20 olmuştur. Türk Lirası Ocak 2001'de, Aralık 1999'a göre yüzde 17 değerli hale gelmiş ve Türk lirasındaki değerlenmeyle birlikte ithalat yüzde 23 artarken, ihracattaki artış sadece yüzde 2.2 olarak gerçekleşmiştir. İhracattaki olumsuz gelişmenin bir diğer nedeni, faizlerdeki hızlı düşüşün tüketici kredilerini yüzde 300 oranında artırması ve bu durumun yarattığı talep patlamasının üretimin ihracat yerine iç tüketime yönelmesine neden olmasıdır. 2000 yılı cari işlemler açığı 9.8 milyar dolar olarak gerçekleşirken, açık GSMH'nın yüzde 5'i seviyesine ulaşmıştır (Keyder, 2001: 38-39).

Giderek artan cari açıkların sürdürülebilmesi için dış kaynak girişi ön plana çıkmış, ancak 2000 yılında doğrudan yatırım şeklindeki yabancı kaynak girişinin yetersiz kalışı dış borçlanmayı gündeme getirmiştir. Dış borç verenlerin hem ülkenin makroekonomik dengelerine hem de borçlanmaya aracılık eden bankalara ilişkin bakış açıları da krize giden yolda belirleyici olmuştur (Uygur, 2001: 14).

Cari işlemlerdeki açıkla birlikte, yılın ikinci yarısında, özelleştirme ve yapısal reformlara ilişkin gecikmeler iç ve dış piyasalarda tedirginliği artırarak, sermaye girişlerini olumsuz etkilemiş ve kısa vadeli faiz oranlarının artmasına neden olmuştur. Faiz oranlarındaki yükseliş portföylerinde yoğun şekilde devlet iç borçlanma senedi bulunan ve bunları kısa vadeli kaynaklarla fonlayan bazı bankaların mali yapılarını bozmuş ve Kasım ayının ikinci yarısında mali piyasalara güvensizliği artırmıştır (TCMB, 2002: 2). Bu güvensizlikle beraber dövize yönelen yoğun spekülasyon saldırı, çok yüksek faizle, önemli döviz rezervi kayıplarıyla ve 7.5 milyar dolar büyüklüğündeki IMF kredisi ile atlatılmış, ancak daha sonra olabilecek benzer bir saldırıya karşı savunma gücü büyük ölçüde azaltılmıştır. Krizden üç ay sonra 19 Şubat 2001 tarihinde Başbakan ile Cumhurbaşkanı arasındaki siyasi kriz dövize ikinci bir spekülasyon saldırı başlatmış, 16 Şubatta 27.94 milyar dolar olan Merkez Bankası döviz rezervi, 23 Şubat'ta 22.58 milyar dolara inmiştir. Kasım krizinde dövize saldırı yabancılarla sınırlı kalır iken, Şubat krizinde yerli yatırımcıların, özellikle bankaların dövize saldırdığı görülmüş, TCMB 21 Şubat gecesi kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır (Uygur, 2001: 23). Türkiye'nin 2000 yılında enflasyonla mücadele için IMF'in de desteği ile uygulamaya başladığı programın Şubat 2001 tarihinde son bulmuş, ekonomik kriz sonucunda Türk Lirası (TL) yaklaşık yüzde 49 oranında değer kaybetmiştir

2001 yılının Mayıs ayında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı açıklanmış, enflasyonun ortadan kaldırılması, kamu maliyesinin sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve ekonomik büyümenin önündeki yapısal engellerin ortadan kaldırılması programın temel yaklaşımı olmuştur (Kandiller, 2001: 1).

Türkiye ekonomisi, 2001 yılında yaşanan hızlı daralmanın ardından 2002 yılında yeniden büyüme sürecine girmiştir. Kriz sonrası uygulanan para ve maliye politikalarının mal ve finans piyasalarında sağladığı istikrar ve olumlu beklentiler ile yapısal düzenlemeler, başta sanayi sektörü olmak üzere ekonominin tüm sektörlerinde büyüme sürecinin başlamasına katkıda

bulunmuştur. 2002 yılı başında ekonominin öngörülen büyüme hızına ulaşabileceği konusunda ciddi kuşkular bulunmasına rağmen, 2001 yılında ekonominin kazandığı rekabet gücünün ihracatı ve büyümeyi olumlu etkilemesi, mali piyasalardaki istikrarın, ertelenmiş yatırım ve tüketim harcamalarını uyarması, döviz kurunun istikrara kavuşmasıyla birlikte iç talebin uyarılması, bankacılık sisteminin güçlenmesi, 2001 yılında üretimdeki daralma nedeniyle azalmış olan stokların tekrar artmaya başlaması ve tarımsal üretimdeki artış beklentileri ile bu kuşkular yerini olumlu bir havaya bırakmıştır (www.foreigntrade.gov.tr).

2.4. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ile başlangıcı 1960'lara uzanan ortaklık ilişkisinin temel taşlarından biri olup, çerçevesi 1963 yılında yürürlüğe giren Ankara Anlaşması ile çizilmiş, detayları ise Katma Protokol ile belirlenmiştir. 6 Mart 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı ile 22 yıl süren geçiş dönemi tamamlanmış, taraflar Birliğin tesis edilmesi için gerekli koşulların oluştuğuna karar vermişler ve böylece 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği tamamlanmıştır. Gümrük Birliği sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünlerini kapsamakta, geleneksel tarım ürünleri Gümrük Birliğinin kapsamı dışında bulunmaktadır. Gümrük Birliği ile Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine uyguladığı tüm gümrük vergileri ve eş tedbirleri ortadan kaldırmış, uygulanmakta olan miktar kısıtlamalarına da son vermiştir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünler için birliğin ortalama gümrük tarifesi kabul edilmiştir (Uyar, 2001, <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

Gümrük Birliği çerçevesinde AB ve Dünya Ticaret Örgütü normlarına daha fazla uyum sağlamak amacıyla 1950 yılına kadar uygulanmakta olan ihracat teşvikleri yürürlükten kaldırılmış, "İhracata Yönelik Devlet Yardımları" kapsamında teşvik uygulaması yürürlüğe konulmuştur. İhracata Yönelik

Devlet Yardımlarının KOBİ'lerin ihracata yönlendirilmesi, yeni pazarlarda pay sahibi olunması, marka ve yeni ürün geliştirilmesi gibi amaçları bulunmakta, bu kapsamda nakdi ödemeye dayalı ihracat teşviklerden vazgeçilerek, dolaylı teşviklere yönelinmektedir (Tokmakoğlu, 1997:306).

Gümrük Birliği'nin dış ticaret üzerinde yarattığı etkiler sonucunda 1996 yılında ithalat artışı, ihracat artışının üzerinde olmuştur. Buna göre 1995 yılında 14,1 milyar dolar olan dış ticaret açığı, 1996 yılında yüzde 45,0 oranında büyüyerek 20,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılında ise dış ticaret açığımız yüzde 9,5 oranında bir artışla 22,3 milyar dolara ulaşmıştır (Tablo-4). İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 1997 yılında yüzde 53,2'den yüzde 54'e yükselmiştir.

Gümrük Birliği'nden önce (1993-1995) ve Gümrük Birliği'nden sonra ki (1996-1998) yıllar için yapılan bir incelemede 1993-1995 dönemi boyunca katma değerdeki artış oranı yüzde 3,16'dan, 1997-1998 döneminde yüzde 5,15'e yükseldiği, benzer şekilde Gümrük Birliği öncesi yüzde 0'lık istihdam artışının Gümrük Birliği sonrası yüzde 0,12'ye çıktığı görülmüştür (Çınar, 2005: 103).

Gümrük Birliği, Türkiye'de devlet yardımları verilmesi konusunda önemli değişikliklere yol açmıştır. İhracat yardımlarına izin verilmemekte, destek verilebilmesi ancak piyasa araştırması, danışmanlık, dağıtım şebekesi kurulması, ticaret fuarlarına katılma gibi alanlarda mümkün olabilmektedir (Rumford, 1997; 93)

Türkiye'de sektörel olarak incelenen çalışmalar sonucunda Gümrük Birliği'nin birçok sektörde etkilerinin hissedileceği sonucu çıkartılmaktadır. Bu sektörlerden çoğunlukla tekstil sektörünü konu alan çalışmalar yapılmış ve sektörde Gümrük Birliği'nden sonra olumlu gelişmelerin yaşanması beklenmiştir. Ancak, Gümrük Birliği sonrası bu beklentilerin tam olarak gerçekleşmediği ve bunun da teknolojik açıdan Avrupa Birliği, özellikle enerji

ve işgücü gibi üretim faktörleri açısından da Asya ülkeleri karşısında rekabet gücünün yeterince artırılmamasından kaynaklandığı ifade edilmektedir. Sadece uluslararası rekabet gücü bulunan veya bu güce yakın üretim yapabilen ve teknolojik gelişimi itibarıyla rekabet üstünlüğüne sahip verimli sektörlerin hem küreselleşmeden hem de Gümrük Birliği sayesinde bölgesel bütünleşme hareketlerinden gelen uluslararası liberasyondan gereken faydayı sağlayabilecekleri ortaya çıkmaktadır (Çınar, 2005: 109).

3. Türkiye’de Uygulanan İhracatı Teşvik Araçları

Cumhuriyetin ilanından sonraki döneminde Türkiye’de uygulanan ihracat teşvikleri incelendiğinde; 1923 yılında İzmir’de yapılan Birinci İktisat Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda 1927’de Teşvik’i Sanayi Kanunun 15 yıllık bir süre için yürürlüğe konulduğu ve Milli Sanayinin geliştirilmesi için kolaylıklar sağlandığı görülmektedir. 1930’ların başında uygulamaya konulan BBYSP kapsamında bazı gümrük muafiyetleri iptal edilmiştir. 1940 yılında üretimi devlet tekelinde olan malların ihracatında muamele vergisine istisna getiren 3848 sayılı kanun yürürlüğe girmiş, ilk ihracat teşviki sayılabilecek hükmü içeren bu kanun 1956 yılına kadar yürürlükten kaldırılmıştır.

1963 yılında başlayan beş yıllık kalkınma planlarının hepsinde ihracatın artırılması gereği üzerinde durulmuş ve bu amaçla birbirine önlemler alınması planlarda yer almıştır. Bu planlarda ihracatın geliştirilmesi amacıyla alınan kararlar; ihraç mallarının uluslararası standartlara uygunluğunun sağlanması, ihraç mallarındaki ambalaj yetersizliğini gidermek amacıyla, modern ambalaj tesisleri kurulması, kalite kontrolünün geliştirilmesi, dış pazarlarla ilgili piyasa araştırmaları ve tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi, mamul ihraç ürünlerinden alınan bütün dolaylı vergilerin iade edilmesi, ihracatçıların ve ihracatçı birliklerinin dış ülkelerde temsilcilikler açması ve fuarlara katılmasının teşvik edilmesi, potansiyel ihraç ürünlerinin yurt dışında etkin tanıtımının sağlanması, bu amaçla fuar ve sergilere

katılımın özendirilerek, yurt dışında pazarlamaya yönelik şirketleşmelerin teşvik edilmesi, ihracatçı birliklerinin kuruluşunun teşvik edilmesi, işlenmiş tarım ürünlerinin ihracatının teşvik edilmesi, ihracat kredi sisteminin daha etkin hale getirilmesi, ihracat sigorta sisteminin geliştirilmesi, ihracatçının ihtiyaç duyduğu bilgiye ulaşmasını sağlamak amacıyla İhracatı Geliştirme Etüd Merkezinin düzenlenmesi, bütün kamu kuruluşlarının, gösterilecek ihracat hedeflerine uygun şekilde düzenlemeler yapması, ikame politikalarının ve ithalat rejiminin, ihracata dönük sanayilerin geliştirilmesine dönük olarak organize edilmesi, ihracı yasak mallar dışındaki tüm malların ihracının serbest bırakılması, ihracat esnasında miktar, fiyat ve kalite denetimi dışında denetim yapılmaması, ihracatla ilgili bürokratik işlemlerin kolaylaştırılıp, merkezileştirilmesi, döviz tahsislerinin ihracat taahhüt değerleri ile ilişkilendirilmesi, ihracatta vergi iadesi sisteminin dış pazarlarda rekabet şartları zorlaşan, özellikle sanayi ürünlerine yöneltilmesi olarak özetlenebilir (Mollasalihoğlu, 1999- <http://www.foreigntrade.gov.tr>).

Türkiye’de planlı dönemde ve özellikle dışa açık büyüme modelinin benimsendiği 1980 sonrası dönemde, ihracatın teşvik edilebilmesi amacıyla, ihracata nakdi ödeme yapılması veya ihracatçıların kamu kurumları nezdindeki harcamalarının devlet tarafından karşılanmasını öngören destekler uygulanmıştır. Ancak, Uruguay Round Nihai Senedi çerçevesinde imzalanan ve ülkemizin de taraf olduğu DTÖ’nün “Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması” uyarınca ihracata yönelik sübvansiyon verilmesinin yasaklanmış olması ve Türkiye ile AB arasındaki gümrük birliğinin kurulmasına ilişkin 6 Mart 1995 tarih ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararında belirtilen yükümlülükler nedeniyle, ihracatın gerçekleştirilmesi için yapılan direkt parasal ödeme şeklindeki “ihracat performansına dayalı sübvansiyonlar” 1994 yılı sonunda yürürlükten kaldırılmıştır. Taraf sözleşmeler ve Gümrük Birliği kapsamında ihracatı teşvik araçları geliştirilmiştir.

3.1. Dahilde İşleme Rejimi

İhracat Rejimi Kararına istinaden yayımlanan İhracat Yönetmeliği hükümlerince, 1936 yılından beri devam eden ve ihracatçılara, ihracat yapabilme olanağı tanıyan ihracatçı belgeleri uygulamasına 15.1.1996 tarihinden itibaren son verilmiştir. İhraç edeceği mala göre ilgili ihracatçı birliğine üye olan, gerçek usulde vergiye tabi gerçek ve tüzel kişi tacirler, esnaf ve sanatkarlar odalarına kayıtlı üretim faaliyetiyle iştigal eden esnaf ve sanatkarlar ile joint-venture ve konsorsiyumlara ihracat yapabilme olanağı tanınmıştır. Üretiminde ithal girdi kullanılan mamullerin ihracı, ihracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin belirlenmesi ve bu konudaki tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesi amacıyla 31.12.1995 tarihinde 95/7615 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı uygulamaya konulmuştur. Bu Karar uyarınca; Türkiye gümrük bölgesi içerisinde (serbest bölgeler hariç) yerleşik firmalara verilecek izin belgeleri kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünlerin üretimi için gerekli olan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve ambalaj malzemeleri, ithali sırasında, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın alınması gereken her türlü vergiden muaf tutulmuştur. İhracatın gerçekleştirilmesi, dahilde işleme izin belgelerinde ihracı taahhüt edilen malın, İhracat Rejimi Kararı ve İhracat Yönetmeliği ile Gümrük Mevzuatına uygun şekilde gümrük hattından bir üçüncü ülkeye veya Avrupa Birliği üyesi ülkelere gönderilmesidir. İhraç bedellerinin ülkeye getirilmesine ilişkin esaslar Kambiyo Mevzuatı hükümlerine tabi olup, ihraç bedelleri Türkiye'ye döviz veya mal olarak getirilebilmektedir (www.dtm.gov.tr –Erişim Tarihi: 01.05.2006) .

Dahilde işleme rejimi; dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin etmek suretiyle ihracatı arttırmak, ihraç ürünlerine uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla üretiminde ithal girdi kullanılan mamullerin ihracı ile ihracat sayılan satış ve teslimlerin belirlenmesi, yönlendirilmesi ve

geliştirilmesine ilişkin tedbirlerin düzenlenmesi ve yürütülmesini kapsayan bir rejimdir. Dahilde işleme rejimi iki tür tedbirden oluşur, bunlar şartlı muafiyet sistemi ve geri ödeme sistemidir (www.foreigntrade.gov.tr).

Şartlı muafiyet sisteminde, dahilde işleme izin belgesi kapsamında ihracı taahhüt edilen işlem görmüş ürünlerin üretiminde gerekli olan ve serbest dolaşımda bulunmayan hammadde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile ambalaj ve işletme malzemelerinin, Türkiye Gümrük Bölgesinde (serbest bölgeler hariç) yerleşik firmalarca ithaline, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın ve bu ithalattan doğan vergi kadar teminat alınarak izin verilir. Bu sistemde ihracatçılar, ithal ettikleri girdilere karşılık gelen vergileri ödemeyip, ithalatın yapıldığı gümrük idaresi saymanlıklarına, hesaplanan vergi tutarı kadar bir teminat yatırmak suretiyle vergileri askıya aldırma hakkına sahiptirler. İthalatla ilgili vergi muafiyetinden yararlanmak, ancak ihracat taahhüdünün yerine getirilmesi ile kesinlik kazanmaktadır. Eşdeğer eşya kullanımıyla da, üretim girdisi olarak ithal eşyanın yerine serbest dolaşımda bulunan bir malın kullanılması sonrasında yapılacak ihracatı takiben, üretimde kullanılan girdileri her türlü vergiden muaf olarak ve teminat alınmaksızın ithal etme imkanı sağlanmaktadır.

Şartlı muafiyet uygulamalarından yararlanmak isteyen firmalar belirli şartlara uymaları halinde indirimli teminat uygulamasından da faydalanabilirler. Üretiminde eşdeğer eşya kullanılmış “işlenmiş ürünlerin” ihracatı gerçekleştirilmemiş, yani dahilde işleme rejimi kapsamındaki ihrac yükümlülüğünün yerine getirilememiş olması halinde, eşdeğer eşya ithalatının sağladığı muafiyetli ithalat hakkı kaybolmaktadır. İhracatı vergiye tabi eşdeğer eşya kullanılarak üretilmiş “işlenmiş ürünün” ihracatı sırasında gümrük vergisi tutarında vergi alınmaktadır Bu vergi karşılığında teminat verilmesi halinde, bu teminat kullanılan eşdeğer eşyanın yerine ithalat gerçekleştirildiğinde gümrük idareleri tarafından çözülür (Selen, 2005: 193).

Geri ödeme sisteminde ise serbest dolaşımda bulunan ithal eşyasının işlem görmüş ürünler şeklinde ihracı halinde, ithalat sırasında alınan vergi geri ödenmektedir. İthalat esnasında ödenmiş olan vergilerin geri alınabilmesi için, firmanın dahilde işleme izin belgesi alması ve belge kapsamı ihraç yükümlülüğünün karşılanmasını takip eden 3 ay içerisinde ithalat sırasında ödenen vergilerin iadesi için ilgili gümrük idaresine müracaat edilmesi gerekmektedir. Dahilde işleme rejiminden yararlanmak isteyen ihracatçıların kapsamlı faaliyetler için T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığından dahilde işleme izin belgesi, basit işlemler için gümrük idarelerinden dahilde işleme izni almaları gerekmektedir.

Dahilde işleme rejimi, yararlanan firmalara yaptıkları ithalat karşılığında gümrük vergisi olarak devlete aktaracakları fonları işletme sermayesi olarak kullanabilme imkanı sağlamaktadır. Ödenmeyen vergilerin işletme sermayesini güçlendirmesi yanında, vergilerin alınmayarak maliyet unsuru olmaktan çıkarılması dış piyasalarda firmaya fiyat rekabeti üstünlüğü kazandırabilmektedir. Dahilde işleme rejimi, ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmaksızın ithalat imkanı sunmasına bağlı olarak, yurtdışından ucuz aramalı ve hammadde ithalat olanağı sağlaması da maliyetlerin düşmesine ve rekabet avantajının yakalanmasına imkan tanımaktadır (Altunyıldız, 1999: 27).

Ayrıca rejimin ticaret politikası önlemlerine tabi olmaksızın hammadde ve yarı mamul ithalatına izin vermesi, özellikle ticaret politikası önlemlerine tabi eşya ithal eden firmaların daha fazla ithalat yapmalarına imkan sağlayarak, firmaların atıl kapasite kullanımı engellenmekte, firmaların hammadde ve aramalı yetersizliğinden kaynaklanan kapasite indirimlerinin önüne geçilmektedir (Selen, 2005: 190).

Tablo 6: 1996-2004 Dönemi Verilen Dahilde İşleme İzin Belgeleri (Dolar)

YIL	TÜM BELGELER		
	Belge Adedi	Öngörülen İhracat (\$)	Öngörülen İthalat (\$)
1996	2.382	8.922.490.014	5.049.825.639
1997	4.108	14.669.021.864	8.290.145.274
1998	4.119	13.815.640.067	7.928.913.762
1999	3.700	12.196.025.512	6.824.018.876
2000	3.979	14.023.761.595	8.125.320.328
2001	4.242	15.564.284.579	9.233.441.597
2002	4.174	19.002.537.713	11.791.220.345
2003	4.769	26.688.945.026	17.185.469.087
2004	4.968	33.440.950.035	22.215.035.780
Toplam	36.441	158.323.656.405	96.643.390.688

Kaynak: http://www.foreigntrade.gov.tr/IHR/rejim/genel/D1_Genel.xls (Erişim Tarihi: 03.09.2006)

Gümrük Birliği sonrasında yaygın olarak kullanılmaya başlayan dahilde işleme rejimi uygulamaları, Tablo 6'da yer alan verilere göre, 1997 yılında 1996 yılına oranla yaklaşık iki kat artmıştır. Ancak, daha sonraki yıllarda görece artışların aynı oranda gerçekleşmediği görülmektedir. Ortalama her yıl yaklaşık 4.000 dahilde işleme izin belgesi alınmıştır.

1996-2004 dönemindeki dahilde işleme izin belgesi kullanım sonuçları Tablo 7'de yer almaktadır. Buna göre, 9 yıllık dönemde verilen 36.441 adet dahilde işleme izin belgesinden 27.558 adedi kapatılmış olup, verilen belgelerin yüzde 76'sı kapatılmıştır. Yıllar itibariyle ihracat gerçekleşme oranı incelendiğinde 2000 yılından sonra artış yaşandığı görülmektedir. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası Türk parasının değer kaybetmesi sonucu ihracatta fiyat üstünlüğü sağlanması ile ihracat rakamlarının artması ile ihracat gerçekleşme oranının arttığı düşünülmektedir.

Tablo 7: 1996-2004 Dönemi Verilen Dahilde İşleme İzin Belgeleri Kapatmaları (Dolar)

YIL	KAPALI BELGELER						ORANLAR			
	Belge Adedi	Öngörülen İhracat (\$)	Öngörülen İthalat (\$)	Gerçekleşen İhracat (\$)	Gerçekleşen İthalat (\$)	Net İhracat (\$)	Belge Kapatma Oranı	İhr. Gerç. Oranı	İth. Gerç. Oranı	Döviz Kullanım Oranı
1996	2.100	8.220.497.293	4.669.734.452	7.011.135.908	3.079.784.944	3.931.350.964	0,88	0,85	0,66	0,44
1997	3.605	13.322.117.532	7.501.801.594	11.177.016.615	5.052.792.854	6.124.223.761	0,88	0,84	0,67	0,45
1998	3.550	12.686.775.900	7.297.617.322	10.267.547.324	4.360.244.957	5.907.302.367	0,86	0,81	0,60	0,42
1999	3.219	11.194.587.263	6.322.842.510	9.526.855.550	4.603.242.151	4.923.613.399	0,87	0,85	0,73	0,48
2000	3.491	12.816.112.608	7.464.215.866	11.284.971.102	5.244.124.780	6.040.846.322	0,88	0,88	0,70	0,46
2001	3.802	14.064.130.406	8.311.211.072	13.027.109.595	6.023.689.846	7.003.419.749	0,90	0,93	0,72	0,46
2002	3.613	16.413.847.812	10.153.397.456	16.867.132.319	7.532.438.560	9.334.693.759	0,87	1,03	0,74	0,45
2003	3.255	15.990.763.093	10.449.454.705	16.359.326.149	8.029.042.389	8.330.283.760	0,68	1,02	0,77	0,49
2004	923	3.766.394.855	2.721.250.250	3.785.126.544	2.151.789.180	1.633.337.364	0,19	1,00	0,79	0,57
Toplam	27.558	108.475.226.762	64.891.525.227	99.306.221.106	46.077.149.661	53.229.071.445	0,76	0,92	0,71	0,46

Kaynak: http://www.foreigntrade.gov.tr/IHR/rejim/genel/D1_Genel.xls (Erişim Tarihi: 03.09.2006)

3.2. Geçici Kabul Rejimi

Geçici kabul rejimi, bir kısım yabancı malların bazı özel amaçlar için daha sonra yurtdışına çıkartılmak üzere ülkeye ithal edilmelerine olanak sağlayan özel bir gümrük rejimidir. Bu rejime göre ithal edilen mallar normal gümrük rejimine tabi olmamaktadır. Geçici kabul rejiminden onarılabacak yabancı mallar, inşaatlarda kullanılacak büyük yabancı alet ve makineler, yabancı sergi ve fuarlarda kullanılacak eşya, yabancı film ve kasetler vs. gibi mallar yararlanabilmektedir. İhracatçılar bu rejim ile gümrük vergisi ödemediği ithal ettikleri maddeleri, değerlendirici bir işleme tabi tuttukten sonra yeniden ihraç edebilmektedirler (Seyidoğlu, 1999: 205).

Geçici kabul rejiminde ithalat süresi, ihracatı teşvik belgesi ihraç süresi bitiminden 3 ay öncesine kadardır. İşlenmek üzere geçici olarak ithal edilen eşyanın mamul veya yarı mamul halde ihraç edilmesi halinde, ithalat

sırasında alınan teminat (KDV ve diğer alınan teminatlar) ilgili Gümrük İdaresi tarafından ihracatçıya gerçekleşen ihracat oranında iade edilir.

Dahilde işleme rejimi ve geçici kabul rejimi; ihraç edilecek malların üretiminde kullanılacak olan girdilerin ithal edilmesi halinde, ithalde ödenmesi gereken vergilerin ödenmeyerek teminata bağlanmak suretiyle ertelenmesini ve bu girdiler kullanılmak suretiyle imal edilen malların ihraç edildiğinin tevsiki halinde, daha önce ertelenen vergilerin terkin edilerek bunlarla ilgili olarak verilen teminatların çözülmesini sağlamaya yönelik düzenlemeler bütünüdür. Bu kapsamda işlem yapmak isteyen mükellefler, ihraç edecekleri malların üretiminde kullanacakları girdileri vergisiz olarak ithal edebilmek için ithalat işleminden önce, Gümrük Birliği kapsamında Avrupa Birliği'ne dahil ülkelerden yapacakları ithalat için Dış Ticaret Müsteşarlığı'na başvurarak "Dahilde İşleme İzin Belgesi"ni, diğer ülkelerden yapacakları ithalatları için ise Geçici Kabul İzin Belgesi'ni almak zorundadırlar. Geçici izin belgesi ile AB üyesi ülkelerden mal ithalatı yapılırken dahilde işleme izin belgesiyle hem AB üyesi olan ülkelerden hem de 3. dünya ülkelerinden mal ithal etme şansı işletmelere sağlanmaktadır

Katma Değer Vergisi Kanunu'nun geçici 17. maddesine göre çıkarılan 16.04.2001 tarihli ve 2001/2325 sayılı BKK uyarınca tecil-terkin kapsamında bu işlemleri yapabilmek için alıcıların katma değer vergisi mükellefi olmaları ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan alınacak dahilde işleme belgesi ya da gümrük müşavirliklerinden alınacak geçici kabul izin belgesinin olması gerekmektedir. Bakanlar Kurulu'yla bu imkan ilk önce tekstil ve konfeksiyon için uygulanmaya başlamış daha sonra otomotiv sanayi ve demir çelik sanayini de kapsar hale getirilmiştir. Ancak son olarak 2001/2325 no.lu Bakanlar Kurulu Kararıyla bütün sektörlerle uygulatılmasına karar verilmiştir. 03.07.2005 tarih ve 25864 sayılı 95 Seri No.lu KDV Genel Tebliği ile eklenen değişiklikle işlenmiş malların bizzat alıcı tarafından ihraç edilmiş olma şartı kaldırılmıştır.

3.3. Hariçte İşleme Rejimi

Hariçte İşleme Rejimi, serbest dolaşımdaki eşyanın işlenmek, tamir edilmek veya yenilenmek üzere geçici olarak ihraç edilmesi ve işlem görmüş ürünün tam veya kısmi muafiyetten yararlanarak serbest dolaşıma girmesinin sağlanması ile ithal edilen işlem görmüş ürünlerin aynısını veya benzerini üreten Türkiye'deki üreticilerin temel ekonomik çıkarlarının olumsuz etkilenmemesi kaydıyla ihraç ürünlerinin satışının teşviki amacıyla düzenlenmiş bir rejimdir. Buna göre; hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve ambalaj malzemelerinin daha ileri safhada işlem görmek üzere Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya Serbest Bölgelere gönderilmesi için Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan, maden cevheri ve konsantrelerinin izabe edilmek veya işlenmesi amacıyla Türkiye Gümrük Bölgesi dışına veya Serbest Bölgelere gönderilmesi için Maden İhracatçı Birliklerinin bağlı olduğu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği'nden, tamirat amaçlı garanti hükümleri uyarınca veya bir imalat hatası nedeniyle Türkiye Gümrük Bölgesi veya Serbest Bölgelere gönderilen eşya için Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığından izin alınması gerekmektedir (www.gumruk.gov.tr - 03.09.2006)

Hariçte İşleme Rejimi (Geçici İhracat), serbest dolaşımdaki eşyanın, işlenmek üzere Türkiye gümrük bölgesinden geçici olarak üçüncü ülkelere gönderilmesi ve bu faaliyetler sonucu elde edilen ürünlere tam veya kısmi muafiyet uygulamak suretiyle tekrar serbest dolaşıma girmesidir. Avrupa Birliği ile gümrük işbirliğine girildikten sonra AB mevzuatı ile uyumlu olacak şekilde iki ayrı Hariçte İşleme Kararı uygulamaya konulmuştur. Bunlardan ilki, 31.12.1995 tarihli ve 97/7617 sayılı karar ile Dış Ticaret Müsteşarlığınca yürürlüğe konulan "Hariçte İşleme Rejim Kararı", diğeri ise 9.11.1996 tarihli ve 96/8569 sayılı Karar ile yürürlüğe konulan "Türkiye ile Avrupa Topluluğu Arasında Oluşturulan Gümrük Birliği Dolayısıyla Bir Kısım Gümrük Rejimlerinin Oluşturulmasına İlişkin Esaslar Hakkında Karar"dır.

Hariçte İşleme Rejimi kapsamında yapılacak ihracat, mal çeşidine göre üç değişik prosedür ile gerçekleştirilmektedir.

- Hammadde, yardımcı madde, yarı mamul ve ambalaj malzemelerinin daha ileri bir düzeyde işlem görmek üzere üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Dış Ticaret Müsteşarlığınca “hariçte işleme izin belgesi” verilmektedir.
- Maden cevheri ve konsantrelerinin, izabe edilmek veya işlenmek üzere üçüncü ülkelere gönderilmek istenmesi halinde Maden İhracatçıları Birliklerince “hariçte işleme izni” verilmektedir.
- Diğer taraftan, tamirat amaçlı, garanti hükümleri uyarınca veya bir imalat hatası sebebiyle Türkiye gümrük bölgesi dışına gönderilen eşya yerine ithal edilecek ürünler için ise Gümrük Müsteşarlığınca “hariçte işleme izni” verilmektedir

3.4. Vergi, Resim ve Harç İstisnası

İhracatın finansmanında kullanılmak üzere bankalardan tedarik edilen prefinansman ve döviz kredilerinde alınan; ihraç ürünlerinin satış ve tesliminde bankalar, sigorta şirketleri ve noterler gibi kurumlar tarafından alınan; ihracatı teşvik belgesine bağlı akreditifli, vesaik mukabili, mal mukabili ve kabul kredili ödeme biçimlerine göre yapılan ithalat işlemlerinde alınan banka ve sigorta muamele vergisi, damga vergisi ve harçlar kanunu ile kanunlarda yer alan harçlar muafiyet kapsamına dahil edilmiştir (Seyidoğlu,1999: 600).

İhracat ile ilgili her türlü işlemlerde vergi, resim ve harç bağışıklığı sağlamaya yönelik olarak, 13.4.1985 tarih ve 18724 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 85/9353 sayılı Kararla ilk kez uygulanmıştır.

İhracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetlerin finansmanı amacıyla kullanılan her türlü krediler, firmaların sağladıkları prefinansmanlar ile geri ödemeleri, ihracatla ilgili işlem yapan kuruluşların ihracat ile yaptıkları işlemler ve muameleler, Dahilde İşleme Rejimi kapsamında yapılan ithalat finansmanı amacıyla kullanılan krediler, ihracat karşılığı yapılacak her türlü ödemeler, ihracat, ihracat sayılan satış ve teslimler, döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile ilgili işlemler nedeniyle düzenlenen kağıtlar vergi, resim ve harç istisnası kapsamındadır. İstisna edilen vergi resim ve harçlar; banka ve sigorta muameleleri vergisi, damga vergisi ve harçları, hal rüsumu, diğer kanunlarda yer alan vergi, resim ve harçlar ve kaynak kullanımını destekleme fonu kesintisidir (Şahin, 2004: 25).

3.5. İhracat Kredileri

İhracat ile ilgili; yatırımın, üretimin ve ihracat bedellerinin tahsili ile ilgili herhangi bir aşamada sağlanabilen düşük faizli, kısa ve uzun vadeli kredilerin tümü ihracat kredileri kapsamında değerlendirilmektedir.

İhracat kredileri kapsamına merkez bankası ve ticari bankaların kaynakları tarafından finanse edilen düşük faizli ihracat reeskont kredileri ile çeşitli özel fonlardan ihracatın desteklenmesi için sağlanan krediler girmektedir. İhracat kredisi bir çeşit kabul kredisi olup ihracatçıya ihraç mallarının belli bir oranına kadar banka üzerinde poliçe çekme yetkisi vermektedir. İhracatçı bu yolla aracı banka tarafından kabul edilen poliçeyi kolaylıkla iskonto ettirerek ihracat bedelini tahsil etme imkanı sağlamaktadır.

İhracatçılara uygun vade ve maliyette kredi sağlanması; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin verilmesi açısından çok önemli bir role sahiptir. Bu amaçla 1987 yılında ülkemizde ihracatın finansmanında tek yetkili kurum olan Türk Eximbank kurulmuştur. Türk Eximbank, bu hedefe yönelik olarak ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayri nakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektedir.

İhracat reeskont kredileri Merkez Bankası tarafından Eximbank'a kullandırılan ve doğrudan ihracatçılara verilen kredidir, fakat halen Merkez Bankası tarafından ihracatçılara doğrudan kredi kullandırılmamaktadır.

3.6. İhracat Kredi Sigortası

İhracat kredi sigortası, ihracatçıları ülke sınırları dışında yapılan kredili ihracat işlemlerinde alıcılar tarafından borçların ödenmeme riskine karşı güvence altına alan sigortadır. Bu sigorta türü ile ihracatçılar, yurt içi ve yurt dışındaki alıcıların iflas etmesi ya da poliçede belirtilen şartlarda borçlarını ödeyememe riskine karşı teminat altına alınırlar.

Türkiye’de Türk Eximbank tarafından uygulanan ihracat kredi sigortası programı, üretim aşamasından başlayarak alacağın tahsiline kadar geçen süre içerisinde meydana gelebilecek rizikoların belirli kurallar dahilinde karşılanmasına imkan sağlayan bir sistemdir. İhracatın geliştirilmesi amacıyla kurulan ihracat kredi sigortası programının iki fonksiyonu bulunmaktadır. Birincisi ihracatçıyı ithalatçıya karşı sigortalayarak alacağını ticari ve politik risklere karşı güvence altına almak, ikincisi ise ihracatın finansmanında

bankalara garanti vererek ihracatçıların ihtiyaç duydukları kredileri kolayca temin etmelerine yardımcı olmaktadır.

3.7. Diğer Teşvikler

"İhracata Yönelik Devlet Yardımları Kararı" kapsamında destek programları uygulanmakta olup, tüm devlet yardımlarının uygulanmasında nihai onay mercii T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı'dır.

3.7.1. Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Yardımları

Sanayi kuruluşlarının sadece Araştırma-Geliştirme projeleri kapsamında izlenip değerlendirilebilen giderlerinin belirli bir oranının karşılanması veya bu projelere sermaye desteği sağlanması amacıyla, sanayi kuruluşlarının, yazılım geliştirmeye yönelik firmaların ve firma düzeyinde katma değer yaratan bütün kuruluşların yararlanabileceği devlet destekleridir. AR-GE faaliyetlerinin desteklenebilmesi için söz konusu harcamaların ölçülebilir ve faturalandırılmış olması gerekmektedir. Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından ilk olarak 1995 yılında sağlanmaya başlanan AR-GE yardımı ile firmaların AR-GE niteliği taşıyan projelendirilebilecek veya projelendirilmiş harcamalarına hibe (*grant*) ve/veya hem hibe hem de ucuz kredi (*soft-loan*) şeklinde destek sağlanmaktadır.

Yardım kapsamında; personel giderleri araştırma faaliyeti için kullanılan alet, teçhizat ve yazılım giderleri, araştırma için kullanılan danışmanlık hizmeti ve eşdeğer hizmet alım giderleri, ülke içindeki AR-GE kurum ve kuruluşlarına yaptırılan AR-GE hizmet giderleri, patent başvuru

giderleri, doğrudan AR-GE faaliyetleri ile ilgili malzeme alımı vb. giderler desteklenmektedir.

Temel destek oranı en fazla yüzde 50, ilave desteklerle beraber en fazla yüzde 60'a kadardır. Bu destek kapsamına alınacak projelerin AR-GE faaliyeti niteliği taşıyıp taşımadığı değerlendirilmesi, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) tarafından yapılmaktadır.

3.7.2. Uluslararası Nitelikteki Yurtiçi İhtisas Fuarlarının Desteklenmesi

Uluslararası nitelikteki yurtiçi ihtisas fuarlarının dış tanıtımının yapılması, uluslararası düzeyde katılımın artırılması amacıyla fuar organize eden firmalar ihracatçı birlikleri tarafından desteklenmektedirler. Fuar öncesi yapılan yurtdışı tanıtım faaliyetleri azami 25.000 dolar olmak üzere yüzde 50 oranında, fuara davet edilen önemli yabancı alıcıların (2 kişi/ülke) ulaşım giderleri azami 15.000 dolar olmak üzere yüzde 50 oranında, fuar süresince düzenlenecek seminer, konferans, panel ve ödüllü yarışmalara ilişkin giderler azami 5.000 dolar olmak üzere yüzde 50 oranında desteklenmektedir (www.dtm.gov.tr- Erişim Tarihi: 04.09.2006)

3.7.3. Yurtdışı Fuarlara Katılım Harcamaları Yardımı

Yurtdışındaki fuar ve sergilere katılımın artırılması amacıyla üretici firmalar, pazarlamacı firmalar ve organizatör firmaların yurtdışı fuarlara katılmaları durumunda, başta stand kirası ve numune taşıma giderleri olmak üzere yapacakları harcamalar yüzde 50 ile yüzde 100 arasında değişen oranlarda ihracatçı birlikleri tarafından desteklenmektedir.

3.7.4. Pazar Araştırması Yardımı

Yeni ihraç pazarları yaratmak ve geleneksel ülke pazarlarımızda pazar payımızı artırmak amacıyla, ihracatçıların sistematik yöntemlerle yaptıkları pazar araştırmalarının teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması için yapılan araştırma çalışmalarında katılan maliyetlerin hibe olarak karşılanması şeklinde uygulanmaktadır. İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi) tarafından uygulanan bu yardımlar, ulaşım, konaklama ve satın alınan doküman, basılı doküman, yayın ve bilgi masraflarını kapsamaktadır.

3.7.5. Eğitim Yardımı

Firmaların dış ticarete ilişkin eğitim faaliyetleri harcamalarının desteklenmesi, mevcut işgücünün kalifiye düzeyinin artırılması amacıyla uygulamaya konan bu yardım kapsamında, firmalar tarafından özellikle dış ticaret konularında personel eğitimiyle ilgili olarak yapılacak harcamaların yüzde 50'si devlet tarafından hibe şeklinde destek olarak sağlanmaktadır.

İGEME tarafından uygulanan bu yardımlarda eğitim konuları; dış ticaret, gümrük ve kambiyo mevzuatı, ihracat için pazar ve müşteri bulma, pazar analizi, pazar araştırması, alıcıyla müzakere ve yazışma teknikleri ve fiyat verme, ihracata ulusal ve uluslararası finansman sağlama teknikleri, rekabet hukuku ve koşulları ile Avrupa Birliği ve Dünya Ticaret Örgütü mevzuatı, uluslararası pazarlama teknikleri ve moda-marka tasarımı ve benzeri alanları kapsamaktadır.

Yurtdışı eğitim programı başına 7.500 ABD Dolarını aşmamak ve süresi üç ayı geçmemek üzere yurtdışı eğitim harcamalarının; KOBİ'ler için yüzde 50, SDŞ'ler için yüzde 75 oranında destek sağlanmaktadır.

3.7.6. İstihdam Yardımı

Bu yardımın amacı, Sektörel Dış Ticaret Şirketi unvanını haiz firmaların dış ticarete ilişkin işlemlerini yürütmek üzere konusunda tecrübeli ve yüksek öğrenimli yönetici ve eleman istihdamının sağlanmasıdır. İstihdam yardımı ile SDŞ modelinin özendirilmesi amacıyla bu şirketlerin istihdam edecekleri profesyonel yönetici ve kalifiye elemanların bir yıllık ücretlerinin yüzde 75'i devlet tarafından karşılanmaktadır.

3.7.7. Yurtdışı Ofis/Mağaza Açma ve Marka Tanıtım Yardımı

Türkiye’de ticari, sınai/ticari faaliyette bulunan veya yazılım sektöründe istigal eden şirketlerin, yurtdışı pazarlarda gerçekleştireceği tanıtım ve/veya marka tescil faaliyetlerine ilişkin giderleri ile yurt dışında mal ticareti amacıyla açacakları birimlerle ilgili giderlerinin uluslararası kurallara göre devletçe karşılanması amacıyla yurtdışında şirket kurma, depo-mağaza açma, işletme ve tanıtım giderleri karşılanmaktadır. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı’nca verilen bu destek şirketlerin, mal ticareti amacıyla halihazırda yurtdışında faaliyette bulunan veya kurulacak olan şirketler ve şubeleri ile depo ve mağazaların kuruluş, işletme ve tanıtım giderlerinin belirli bir kısmının Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan karşılanmasını kapsamaktadır. Söz konusu destekten yararlanmak için İhracatçı Birliklerine başvuru yapılması gerekmektedir. Bu yardım, mağazaların, ofis ve showroomların, depoların, tanıtım faaliyetlerinin ve yurtdışı marka tescil faaliyetlerinin desteklenmesi şeklinde uygulanmaktadır.

3.7.7.1. Mağazaların Desteklenmesi

Sınai/Ticari veya yazılım şirketleri ile Dış Ticaret Sermaye Şirketleri; demirbaş ve dekorasyon giderleri için yüzde 50 oranında ve en fazla 40.000 dolar, kira giderleri için yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 80.000 dolar desteklenmekte, ticari şirketler; demirbaş ve dekorasyon giderleri için yüzde 50 oranında ve en fazla 30.000 dolar, kira giderleri için yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 60.000 dolar, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri; demirbaş ve dekorasyon giderleri için yüzde 60 oranında ve en fazla 60.000 dolar, kira giderleri için yüzde 60 oranında ve yıllık en fazla 120.000 dolar desteklenmektedir.

3.7.7.2. Ofis ve Showroomların Desteklenmesi

Sınai/Ticari veya yazılım şirketleri ile Dış Ticaret Sermaye Şirketleri; demirbaş ve dekorasyon giderleri için yüzde 50 oranında ve en fazla 25.000 dolar, kira giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 50.000 dolar, ticari şirketler; demirbaş ve dekorasyon giderleri, yüzde 50 oranında ve en fazla 20.000 dolar , kira giderleri için yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 40.000 dolar, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri; demirbaş ve dekorasyon giderleri için yüzde 60 oranında ve yıllık en fazla 30.000 dolar, kira giderleri, yüzde 60 oranında ve yıllık en fazla 60.000 dolar desteklenmektedir.

3.7.7.3. Depoların Desteklenmesi

Sınai/Ticari veya yazılım şirketleri ile Dış Ticaret Sermaye Şirketleri; demirbaş giderleri, yüzde 50 oranında ve en fazla 25.000 dolar, kira ve/veya hizmet giderleri yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 50.000 dolar, ticari

şirketler; demirbaş giderleri yüzde 50 oranında ve en fazla 20.000 dolar, kira ve/veya hizmet giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 40.000 dolar, Sektörel Dış Ticaret Şirketleri; demirbaş giderleri yüzde 60 oranında ve en fazla 30.000 dolar, kira ve/veya hizmet giderleri yüzde 60 oranında ve yıllık en fazla 60.000 dolar desteklenmektedir.

3.7.7.4. Tanıtım Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Yurtdışı birimi bulunan; Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin ürünleriyle ilgili olarak yurtdışında gerçekleştireceği reklam, tanıtım ve pazarlama giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 300.000 dolar, yurtiçi marka tescil belgesine sahip şirketlerin ürünleriyle ilgili olarak yurtdışında gerçekleştireceği reklam, tanıtım ve pazarlama giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 150.000 dolar, yurtiçi marka tescil belgesi bulunmayan şirketlerin Türk ürünleriyle ilgili olarak yurtdışında gerçekleştireceği reklam, tanıtım ve pazarlama giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 75.000 dolar, yurtdışı birimi bulunmayan ancak yurtiçi ve tanıtım yapacağı ülkede marka tescil belgesine sahip DTSS, SDŞ ve şirketlerin ürünleriyle ilgili olarak yurtdışında gerçekleştireceği reklam, tanıtım ve pazarlama giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 50.000 dolar desteklenmektedir.

3.7.7.5. Yurtdışı Marka Tescil Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin ve şirketlerin yurtiçi marka tescil belgesine sahip oldukları markalarının yurtdışında tescili ve korunmasına ilişkin giderleri, yüzde 50 oranında ve yıllık en fazla 20.000 dolar, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret

Şirketlerinin ve şirketler kira ve/veya hizmet giderleri desteğinden her bir birim için en fazla üç yıl süresince yararlandırılmakta, Şirketler en fazla 7, Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketlerinin en fazla 15 adet yurtdışı birimi için yararlandırılabilir.

3.7.8. Çevre Maliyetlerinin Desteklenmesi Yardımı

İlk defa 1995 yılında verilmeye başlanan bu yardım kapsamında, firmaların başta ISO 9000, ISO 14000 kalite güvence sistemi ve çevre yönetim sistemi belgeleri ile CE işareti kullanabilmek amacıyla yapacakları belgelendirme harcamaları ve uluslararası pazarlara giriş için aranan diğer kalite sertifikasyon giderleri yüzde 50 oranında karşılanmaktadır. Bu yardım kapsamında destekten yararlandırılacak firmalar, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracat Genel Müdürlüğü tarafından değerlendirilmektedir.

3.7.9. Patent, Endüstriyel Tasarım ve Faydalı Model Tescili Yardımı

Türkiye’de bireysel düzeyde yapılan AR-GE ve geliştirme çalışmalarını ve bunların tescilini teşvik etmek amacıyla getirilen bu destek kapsamında, gerçek kişilerin bireysel çalışma sonucunda yarattıkları teknoloji geliştirmeye yönelik fikri ürünlerin tescili dolayısıyla Türk Patent Enstitüsü’ne (TPE) yapacakları tescile ilişkin ödemelerin yüzde 75’i desteklenmektedir.

3.7.10. Türk Ürünlerinin Yurtdışında Tanıtılması Yardımı

Türk Ürünlerinin Yurtdışında Tanıtılması, tutundurulması, Türk malı imajının yerleştirilmesi ile marka tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesi yardımı ile İhracatçı Birlikleri, Üretici Dernekleri, Üretici Birliklerinin, sektörlerinin yurtdışında tanıtımı amacıyla gerçekleştirecekleri harcamalara ilişkin giderler, Türkiye’de ticari ve/veya sınai faaliyette bulunan şirketlerin ürünlerinin markalaşması amacıyla gerçekleştirecekleri faaliyetlere ilişkin giderler ile İhracatçı Birliklerinin TURQUALITY® Programı kapsamında firmalara yurtiçinde ve yurtdışında markalaşma sürecinde vereceği desteklere ilişkin harcamalar, Türk markalarının pazara giriş ve tutunmalarına yönelik gerçekleştireceği her türlü faaliyet ve organizasyonlara ilişkin giderler ile olumlu Türk malı imajının oluşturulması ve yerleştirilmesi için yurt içinde ve yurt dışında gerçekleştireceği her türlü harcamaların uluslararası kurallara göre Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu’ndan karşılanması amaçlanmaktadır.

İhracatçı Birliklerinin, sektörleri ile ilgili olarak yapacakları tanıtım ve reklam harcamaları maksimum 250.000 dolar, üretici dernekleri ve birliklerinin, sektörleri ile ilgili olarak yapacakları tanıtım ve reklam harcamaları maksimum 100.000 dolar desteklenmektedir.

Şirketler, SDŞ ve DTSS’lerin, ilgili ülkelerde destek kapsamına alınan markaları ile ilgili olarak; Marka Destek Programı kapsamındaki firmalar için, marka tesciline ilişkin harcamaları maksimum 50.000 dolar, reklam, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri maksimum 300.000 dolar, açmış oldukları ve/veya açacakları yurtdışı birimlere ilişkin kira harcamaları maksimum 300.000 dolar, açmış oldukları ve/veya açacakları mağazalara ilişkin konsept mimari çalışmaları ve dekorasyon giderleri maksimum 200.000 dolar, kiraladıkları ve/veya kiralayacakları reyonlara ilişkin kira ve/veya komisyon giderleri maksimum 200.000 dolar, açmış oldukları ve/veya açacakları showroamlara ilişkin kira ve/veya komisyon giderleri maksimum 200.000 dolar, ürünleri ile

ilgili kalite belgeleri ile insan can, mal emniyeti ve güvenliğini gösterir işaretlere ilişkin harcamaları maksimum 50.000 dolar, franchise vermesi halinde, franchising sistemi ile yurt dışında açılacak ve faaliyete geçirilecek mağazalara ilişkin dekorasyon harcamaları maksimum 50.000 dolar- mağaza başına, (maksimum 10 mağaza) desteklenmektedir.

TURQUALITY® Destek Programı kapsamındaki firmalar için; patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım tesciline ilişkin harcamaları ile TURQUALITY® sertifikasını haiz markalarının yurtdışında tescili ve korunmasına ilişkin giderleri, ürünleri ile ilgili kalite belgeleri ile insan can, mal emniyeti ve güvenliğini gösterir işaretlere ilişkin harcamaları, TURQUALITY® sertifikasını haiz markalı ürünleriyle ilgili olarak istihdam edilen moda/endüstriyel ürün tasarımcısı giderleri (aynı anda maksimum 3 tasarımcı), reklam, tanıtım ve pazarlama faaliyetleri, mağazalara ilişkin uygun mahal araştırmasına yönelik danışmanlık, konsept mimari çalışmaları, dekorasyon, demirbaş, kira harcamaları ile mağazanın kiralınmasıyla ilgili hukuki danışmanlık ve belediye giderleri (1 yıl içinde maksimum 10, 5 yılda 50 mağaza), ofis, depo, showroom, satış sonrası servis vb. yurtdışı birimlerine ilişkin kira, dekorasyon, demirbaş, komisyon giderleri, farklı markaların satıldığı showroom/büyük mağaza (department store), hipermarketlerde kiraladıkları reyon/showroom/gondol/satış alanlarına (floor display) ilişkin kira, dekorasyon, hizmet ve/veya komisyon harcamaları, franchise vermesi halinde, franchising sistemi ile yurt dışında açılacak ve faaliyete geçirilecek mağazalara ilişkin dekorasyon harcamaları (Mağaza başına 50.000 dolar, 1 yılda maksimum 10 mağaza, 5 yılda toplam maksimum 50 mağaza), iş yönetimi kapsamında satın alacakları her türlü danışmanlık giderleri yüzde 50 oranında desteklenmektedir (www.dtm.gov.tr- Erişim Tarihi: 04.09.2006)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK EXİMBANK UYGULAMALARI

1. Dünyada İhracat Destek Kuruluşları

İhracat, pazar ekonomisinin gelişim sürecinin başlangıcından bu yana ekonomik büyümenin vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Bu doğrultuda bugünkü modern ihracat finansman tekniklerinin geçmişi XVI. yüzyıla kadar uzanmaktadır (Tokmakoğlu, 1997: 77).

Ülkeler ihracat politikalarını şekillendirirken birbirine zıt olan rekabete dayalı serbest ticaret ve serbest ticarete dayalı devlet müdahalesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Ancak günümüz liberal ekonomi görüşlerine karşın piyasaya devlet müdahalesinin gerekliliği yaygın bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

Uluslararası ticaretin artan yoğunluğu, karmaşıklığı ve rekabet koşulları ülkeleri kendi ihracatını teşvik etmeye, yeni pazarlara açılmaya zorlamaktadır (Ece,2000: 4).

Ticaretin liberalleşmesi ile birlikte rekabet ön plana çıkarak, belirli malların arzında sağlanan üstünlük yetmemeye başlamış, talep edenlerin beklentileri önem kazanmıştır. Bunun sonucu olarak alıcıya tanınan cazip ödeme koşulları, uluslararası ticarete üstünlük sağlamanın en geçerli yolu haline gelmeye başlamış, vadeli satışların finansmanı ve sağlanan finansmanın teminat altına alınması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir (Ertuğrul, 1994: 40). Özellikle gelişmiş batılı ülkelerde ihracata sağlanan devlet yardımları, ihracat bedellerinin tahsil edilememesine karşı ihracat kredi sigortası veya garantisi sağlayan kurumların oluşturulmasında somutlaşmaya başlamış, bu süreç uluslararası ticarete önemli sorunlara neden olan Birinci

Dünya Savaşı ve 1929 Buhranı ile birlikte hız kazanmıştır (Türk Eximbank, 1997: 15)

Özellikle gelişmiş ülkeler, ihracat bedellerinin ticari ve politik risklerden dolayı tahsil edilememesi riskine karşı ihracat kredi sigortası veya garantisi sağlayan kuruluşların oluşturulması yoluna gitmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı yılları sonrasında 1917 yılında Almanya'da Hermes, 1919 yılında İngiltere'de ECGD, 1921 yılında Belçika'da OND, 1925 yılında Hollanda'da NCM kurulmuştur. 1929 Büyük Buhran sonrası oluşan ekonomik daralmanın giderilmesi amacıyla; 1933 yılında İsveç'te EKN, 1934 yılında A.B.D.'de US. Eximbank ve İsviçre'de ERG ihracatın finansmanını sağlamak amacıyla kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşı sonrası az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunu gündeme gelmiş, devlet destekli ihracat finansman kurumlarının yaygınlaşması hızlanmıştır. Bu dönemde, ihracat finansmanı sağlamak amacıyla 1950 yılında Japonya'da JEXIM, 1956 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nde CGIC, 1957 yılında İsrail'de IFTRIC, 1962 yılında Pakistan'da ECGS kurulmuştur.

Çin'de iki tane resmi ihracat kredi acentesi kurulmuştur; 1994 yılında kurulan Çin İthalat-İhracat Bankası (Çin Eximbank) ve 2001 yılında faaliyete başlayan Çin İhracat ve Kredi Sigorta Kurumu (SINOSURE). Hindistan'da da 1957 yılında kurulan Hindistan İhracat Kredi Garanti Kurumu (ECGC) ve 1981 yılında kurulan Hindistan Eximbank olmak üzere iki tane resmi ihracat kredi acentesi vardır (Wang, 2005: 12).

1934 yılında İsviçre'nin Berne şehrinde kurulan Uluslararası İhracat Kredi ve Yatırım Sigortası Kuruluşları Birliği, Berne Union, 1970 yılından beri faaliyetlerini Londra'da sürdürmekte olup 70'den fazla üye kuruluşu bulunmaktadır (<http://www.berneunion.org.uk/>- Erişim tarihi: 24.03.2007) Berne Union, dünya ticaretine büyük ölçüde yön veren ihracat destek

kuruluşlarının hizmet kalitesini yükseltmek için işbirliği ortamı yaratmak ve bu doğrultuda üyelerin bilgi ve görüş alışverişinde bulunmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca, uluslararası ticaret ve dış yatırımlar için uygun zemin hazırlanarak, dünya ticaretinin uluslararası düzeyde kabul görmüş ilke ve esaslara dayalı olarak geliştirilmesini hedeflemektedir.

Dünyada ihracatı destek kuruluşları arasında Türkiye ekonomisine benzer olmaları nedeniyle Portekiz ve Yunanistan Eximbank uygulamaları incelenmiştir.

1.1. Portekiz- Companhia de Seguro de Créditos, S.A. (COSEC)

COSEC 29 Aralık 1969'da kurulmuştur. En büyük paya sahip ortağı Portekiz Yatırım Bankası olmakla birlikte Alman ihracat kredi sigorta kurumu Euler Hermes de önemli paya sahip ortaklarındadır. COSEC, ihracat kredi sigortası, proje finansmanı, tahvil garanti ve yatırım sigortası işlemleri faaliyetlerini yürütmektedir (<http://www.cosec.pt/> , Erişim tarihi: 04.04.2007).

COSEC 2005 yılı faaliyetleri incelendiğinde, doğrudan sigorta cirosunun bir önceki yıla göre yüzde 3,7 oranında artış göstererek 32,7 milyon Euro'ya ulaştığı, kredi ve tahvil sigortalarının prim üretiminin ise son iki senenin düşüş trendini tersine çevirerek yüzde 2 oranında artış gösterip, 28.7 milyon Euro'ya ulaştığı görülmektedir (COSEC 2005 Yılı Faaliyet Raporu: 9)

1.2. Yunanistan- Greek Export Credit Insurance Organization (ECIO)

ECIO 1988 yılında kurulmuştur. ECIO, kısa, orta ve uzun vadeli ihracat kredi sigorta programları, alıcı kredileri sigorta programları ve 1996 yılından bu yana da inşaat işleri sigorta programları ve denizaşırı yatırım programları uygulamaktadır (<http://www.oaep.gr/> , Erişim tarihi: 08.04.2007)

Yunanistan'da ihracatın finansmanında özel bir uygulama bulunmamakta, ödemeler bireysel anlaşmalarla yapılmaktadır. Kredi kuruluşları faiz oranlarını serbestçe belirleyebilmektedir. Yunan Merkez Bankası, diğer ticari bankalarla birlikte para miktarı ve indirim ve diğer faiz oranları ile ticari faiz oranlarını kontrol etmekte, .Yunan Eximbank'ın etkinliği sınırlı kalmaktadır (www.dtm.gov.tr , Erişim tarihi: 08.04.2007).

2001 yılında ECIO, Dünya Bankası Grubunun üyesi olan Çokyanlı Yatırım Garanti Acentesi (MIGA) ile Yunan yatırımcıların sigorta taleplerinin karşılanarak yeni oluşan ekonomilere yatırım yapılmasını teşvik etmek amacıyla ortaklık anlaşması imzalamıştır (<http://www.miga.org>- Erişim Tarihi: 10.04.2007).

2. Türk Eximbank'ın Kuruluşu

Ülkemizde dış ticaretin özellikle ihracatın finansmanı 1987 yılına gelinceye kadar T.C. Merkez Bankası ve ticari bankalar tarafından karşılanmaya çalışılmış, ancak, yeterli verim sağlanamamıştır. 1980 yılından sonra uygulanmaya başlanan dış ticaret ağırlıklı politikalar, dış ticaretin finansmanında yeni mali kurumlara olan ihtiyacı arttırmıştır. 1988 yılına kadar uygulanan teşvik politikaları da yeterince etkili olamamış ve dış ticaretin finansmanı için yeni imkanların ve teşviklerin uygulanması ihtiyacı artmıştır. İhracat sektörünün, geleneksel ihracat görüntüsünü değiştirmek ve sanayi

malları ihracatını arttırmak için özelliği olan bir finans kurumu olan Eximbank'ın Türkiye'de de kurulması ihtiyacı doğmuştur.

Türk dış ticaretini dünyadaki uygulamalar paralelinde desteklenmesi ve finansmanında, gelişmiş ülkelerin yıllardır kullandıkları teşvik yöntemleri ve tekniklerinin tek çatı altında toplanması amacıyla, 1964 yılında kurulan Devlet Yatırım Bankası'nın devredilerek Türk Eximbank'ın kuruluşu yoluna gidilmiştir. Türkiye İhracat Kredi Bankası A.Ş./Türk Eximbank, 31 Mart 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 3332 sayılı Kanun'un verdiği yetkiye istinaden 21 Ağustos 1987 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanan 87/11914 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuştur.

Türk Eximbank'ın temel amacı; ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarete paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracat maksadına yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesidir (<http://www.eximbank.gov.tr> – Erişim Tarihi: 06.09.2006).

Bankanın programlarından; her türlü mal ve hizmet ihracatını gerçekleştiren ihracatçılar, imalatçı-ihracatçılar, dış ticaret sermaye şirketleri, ihracata dönük sanayi ve yatırım malı üretenler, yurtdışında faaliyet gösteren dış müteahhitler ve yurtdışında yatırım yapan Türk dış yatırımcıları, ihracatçı, dış müteahhit ve yatırımcıları destekleyen bankalar ve Türk ihraç ürünlerini vadeli olarak satın alacak ihracatçılar yararlanmaktadır.

Türkiye'de ihracatın kurumsallaşmış tek asli teşvik unsuru olan Türk Eximbank, bu amaca yönelik olarak ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren müteahhit ve girişimcileri

kısa, orta ve uzun vadeli nakdi ve gayrinakdi kredi, sigorta ve garanti programları ile desteklemektir.

Türk Eximbank'ın, gelişmiş birçok ülkenin resmi destekli ihracat kredi kuruluşlarından farklı olarak kredi, garanti ve sigorta işlemlerini aynı çatı altında toplamış olması, ihracatçı firmalara verilen hizmetlerde bir bütünlük oluşturulmasına imkan tanımaktadır.

3. Türk Eximbank'ın Uyguladığı Programlar

Türk Eximbank, ihracatçıları, ihracata yönelik üretim yapan imalatçıları ve yurt dışında faaliyet gösteren girişimcileri kısa, orta-uzun vadeli nakdi ve gayrinakdi kredi programları ile desteklemektedir. Ayrıca, vadeli satış işlemlerini teşvik etmek ve bu yolla ihracat hacmini artırmak, yeni ve hedef pazarlara girilmesini kolaylaştırmak amacıyla vadeli ihracat alacaklarını iskonto etmektedir.

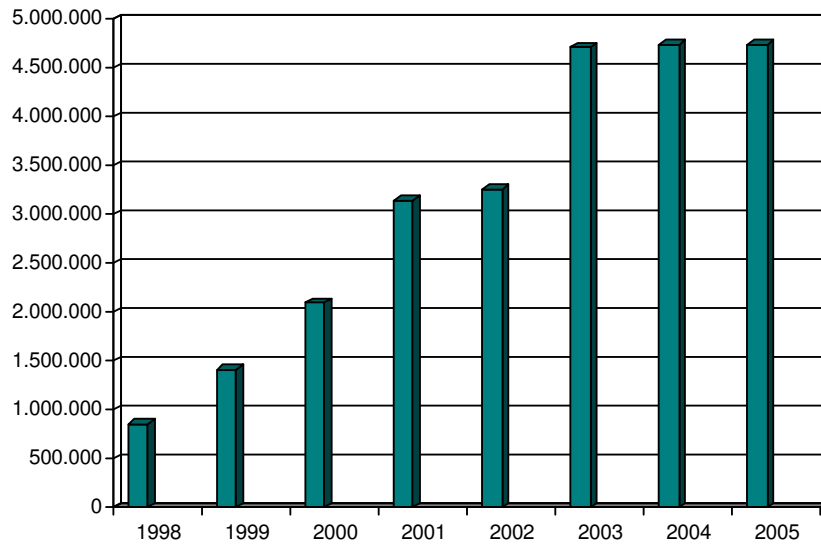
3.1. Kısa Vadeli Kredi Programları

Bankanın uyguladığı kısa vadeli kredi programları; sevk öncesi ihracat kredisi, dış ticaret şirketleri kısa vadeli ihracat kredileri, ihracata hazırlık kredileri, KOBİ ihracata hazırlık kredileri, sevk öncesi reeskont kredisi, kısa vadeli ihracat alacakları iskonto programından oluşmaktadır.

Türk Eximbank yüzde 83 olan kredi/aktif oranı ile bankacılık sektöründe ilk sırada yer almakta, Banka'nın kaynaklarının neredeyse tamamına yakını ihracat sektörünü desteklemek amacıyla kullanılmaktadır. İhracat sektörüne kullandırılan kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 11 düzeyinde iken Türk Eximbank bankacılık sektörünün kullandığı ihracat

kredilerinin yüzde 19'unu tek başına sağlamaktadır. Türk Eximbank, kredi ağırlıklı bir bilanço'ya sahip olmakla birlikte, takipteki alacakların toplam kredilere oranı yüzde 1,4 ile sektör ortalamasının (yüzde 5,7) oldukça altındadır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 17). Grafik 1, Türk Eximbank kısa vadeli ihracat kredilerinin 1998-2005 döneminde artış eğilimi içerisinde olduğunu göstermektedir.

Grafik 1: Kısa Vadeli İhracat Kredileri 1998-2005 (Bin YTL)

Kaynak: Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu

2004 yılında Türk Eximbank tarafından kullanılan kısa vadeli ihracat kredilerinin yüzde 56'sını TL krediler, yüzde 44'ünü döviz kredileri oluşturmaktadır (Türk Eximbank 2004 Faaliyet Raporu: 9). 2005 yılı kısa vadeli ihracat kredilerinin ise yüzde 65'i TL kredilerinden, yüzde 35'i döviz kredilerinden oluşmuştur (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 19).

3.1.1. Sevk Öncesi İhracat Kredisi (SÖİK)

1989 yılından bu yana tüm ihracatçılara ulaşabilmek amacıyla ticari bankalar aracılığıyla kullandırılan ve toplam Kısa Vadeli İhracat Kredileri içerisinde yüzde 65-67'lik paya sahip olan Sevk Öncesi İhracat Kredileri, Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi (SÖİK-TL) ve Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisi (SÖİK-DVZ)'nden oluşmaktadır. Sevk Öncesi İhracat Kredileri, bütün sektörleri kapsayan ve ihracatçıların imalat aşamasından başlanarak desteklenmesi amacıyla kullandırılan kısa vadeli kredilerdir. Söz konusu kredilerde, firma ve ihracat riski aracı banka tarafından üstlenilmekte, bu nedenle, kredinin geri ödenmesinde sorun yaşanmamaktadır. Bu sistemin en önemli fonksiyonu ise, çok sayıda firmaya yönelik kredi işleminin yürütülebilmesine imkan sağlamasıdır (www.eximbank.gov.tr- Erişim Tarihi: 06.09.2006)

SÖİK, İhracatçıların sevk sonrası finansman ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla verilen Sevk Sonrası İhracat Kredileri ile 1989 yılında birleştirilerek bu günkü halini almıştır. SÖİK programı, ihracatçı, imalatçı ve imalatçı-ihracatçıların ihracata hazırlık aşamasında finansman ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Söz konusu kredilerden Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ), imalatçılar, imalatçı-ihracatçılar ve ihracatçı firmalarca ihracı yasaklananların dışında kalan Türk menşeli her tür mal için yararlanılmaktadır.

İhracat sayılan satış ve teslimler ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler, transit ticaret, takas (özel takas hariç), bedelsiz ihracat, reeksport, bağlı muamele, sınır ticareti, geçici ithalat program kapsamında kredilendirilmeyen ihracat şekilleridir.

3.1.1.1. Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi

Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisi (SÖİK-TL), limit tahsis edilen aracı bankalar vasıtası ile kullandırılmakta, belirlenen faiz oranı üzerine aracı bankalarca azami yıllık 1 puan ilave edilebilmektedir. Bir firmanın kullanmakta olduğu kredilerin toplamı 6 milyon YTL olup, kredi tutarı, FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ünün TCMB Döviz Alış Kuru üzerinden hesaplanan YTL karşılığıdır. Kredinin vadesi maksimum 360 gündür. 120 ve 180 gün vadeli kullandırılan kredilerde, kredinin anapara ve faizi en geç kredi vadesinde ödenmekte, 360 gün vadeli kullandırılan kredilerde ise anapara 180. ve 360. günlerde iki eşit taksitte, her iki dönemde de o dönem için tahakkuk edecek faizler ile birlikte geri ödenmektedir.

SÖİK-TL'de aracı bankalarca firmanın ihracat performansı kriter olarak doğrudan etkili olmayarak, firmanın ihracat taahhüdünü oluşturan ihracat bağlantılarının değerliliği esas alınmaktadır. Bu değerlendirme ve doğuracağı risk tamamen aracı banka üzerindedir. İhracat kredi sigortası ile teminat altına alınan risklerden doğacak talep hakları saklı kalmaktadır.

İhracat taahhüdü kredi vadesi içinde fiilen gerçekleştirilmesi taahhüt edilen FOB ihracat tutarıdır. Firmalar, kredi talep aşamasında beyan ettikleri mallarla, taahhüt ettikleri FOB ihracat tutarının yüzde 100 ünü kredi vadesi içinde gerçekleştirerek ihracat taahhütlerini aracı bankalar vasıtasıyla kapatmakla yükümlüdürler.

SÖİK 2001-2005 yılları itibariyle artış oranları incelendiğinde, ortalama yüzde 34,8 yıllık artış yaşandığı görülmektedir (Türk Eximbank 2001-2005 Faaliyet Raporları).

3.1.1.2. Sevk Öncesi Türk Lirası Kalkınmada Öncelikli Yörelere İhracat Kredisine

Bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla ekonomik ve ticari faaliyetlerini Kalkınmada Öncelikli Yörelere ve Gaziantep ilinde icra eden imalatçı, imalatçı-ihracatçı ve ihracatçı (ihracatçının KÖY'de mukim olması ve ihracat konusu malın KÖY'de üretilmesi kaydıyla) firmalar, Sevk Öncesi Türk Lirası Kalkınmada Öncelikli Yörelere İhracat Kredisinden faydalanabilmektedir.

Türk Eximbank tarafından aracı bankaların Sevk Öncesi Türk Lirası İhracat Kredisine genel limitlerinin en az yüzde 5, en fazla yüzde 25'lik kısmını KÖY'de mukim firmalara kullandırılması zorunlu tutulmuştur. Söz konusu program kapsamında KÖY firmalarına indirimli faiz oranları ile kredi kullandırılmaktadır.

2001 yılında bu program kapsamında 73,9 trilyon TL (69,7 milyon ABD Doları) tutarında, 2002 yılında 85,8 trilyon TL (57,1 milyon ABD Doları) tutarında, 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 150,6 trilyon TL (102,3 milyon ABD Doları), 191,2 trilyon TL (133,8 milyon ABD Doları) ve 165,3 milyon YTL (123,1 milyon ABD Doları) tutarlarında kredi kullandırılmıştır (Türk Eximbank 2001-2005 Faaliyet Raporları). Söz konusu yıllar itibariyle Sevk Öncesi Türk Lirası Kalkınmada Öncelikli Yörelere İhracat Kredisine kullandırmalarının artış gösterdiği görülmektedir.

3.1.1.3. Sevk Öncesi Döviz İhracat Kredisine

Sevk öncesi döviz ihracat kredisi, Türk menşeli malların serbest dövizle kesin olarak ihracı taahhüdü karşılığında kullandırılmaktadır. Söz konusu kredinin firma limiti 10.000.000,- ABD Doları, vadesi 540 gündür.

USD, EUR, JPY, GBP cinsinden kullandırılabilen kredinin tutarı, taahhüt edilen FOB ihracat tutarının azami yüzde 100'üdür

Krediye uygulanacak faiz oranları, para piyasaları yakından takip edilerek, Türk Eximbank tarafından belirlenmekte olup firmanın Eximbank nezdindeki riskine, sigortalılık durumuna ve vadeye göre değişkendir. Aracı bankalar, bu oranların üzerine azami yıllık 0,50 puan ilave ederek firmalara yansıtabilmektedir.

Söz konusu kredi programı kapsamında kullandırılan toplam kredi tutarı 2004 yılında 954,3 milyon ABD doları iken 2005 yılında yüzde 16 oranında düşerek 799,4 milyon ABD doları olmuştur (Türk Eximbank 2004-2005 Faaliyet Raporları)

3.1.2. Dış Ticaret Şirketleri (DTŞ) Kısa Vadeli İhracat Kredisi

İhracatçıların Türk Eximbank'tan doğrudan kredi kullanmalarına imkan sağlayan Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli İhracat Kredisi ile Dış Ticaret Sermaye Şirketleri (DTSS) ve Sektörel Dış Ticaret Şirketleri (SDTŞ)'nin ihracata hazırlık dönemi finansman ihtiyaçlarının uygun vade ve maliyet ile karşılanması, böylece ihracat performanslarının artışının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Limit tahsis edilen firmalara doğrudan Türk Eximbank tarafından kullandırılan kredi DTŞ Kısa Vadeli Türk Lirası İhracat Kredisi ve DTŞ Kısa Vadeli Döviz İhracat Kredisi olarak iki şekilde uygulanmaktadır.

Dış Ticaret Şirketleri Kısa Vadeli İhracat Kredisi programları kapsamında 2005 yılında 988,4 milyon YTL (733,1 milyon ABD Doları) tutarında "TL kredisi" ve 243 milyon ABD Doları (327,1 milyon YTL) tutarında "döviz kredisi" olmak üzere toplam 1.315,5 milyon YTL (976,1 milyon ABD Doları) kredi kullandırılmıştır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 21).

3.1.2.1. Dış Ticaret Şirketleri (DTŞ) Kısa Vadeli Türk Lirası İhracat Kredisi

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca, DTŞ ve SDŞ statüsü verilmiş ve kredibiliteleri Türk Eximbank tarafından olumlu bulunan firmalar ihracat faaliyetleri ile ilgili finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla söz konusu krediden faydalanabilmektedir.

Firmanın bir önceki takvim yılı performansı, kredibilitesi, limit kullanım oranı ve diğer faktörler dikkate alınarak, Türk Eximbank tarafından ABD Doları bazında firmalar için tek bir limit olarak belirlenir. Kredi tutarı, FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ünün TCMB Döviz Alış Kuru üzerinden hesaplanan YTL karşılığı olup kredi vadesi 180 gündür.

3.1.2.2. Dış Ticaret Şirketleri (DTŞ) Kısa Vadeli Döviz İhracat Kredisi

Limit tahsis edilen firmalara doğrudan Türk Eximbank tarafından USD, JPY, EUR, GBP cinsinden kullandırılan Kredinin vadesi azami 360 gündür. Kredi tutarı, FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ünün kullanım gününde Türk Eximbank tarafından tespit edilen döviz alış kuru üzerinden hesaplanan YTL karşılığı olarak belirlenmektedir.

3.1.3. İhracata Hazırlık Kredileri (Performans Döviz Kredisi)

İhracatçıların Türk Eximbank'tan direkt olarak kredi kullanmalarına imkan sağlayan İhracata Hazırlık Kredileri ile ihracata yönelik mal üreten imalatçı ve ihracatçıların uluslararası piyasalarda rekabet güçlerinin

artırılması ve ihracat projelerinin ihracata hazırlık aşamasında desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Dış Ticaret Sermaye Şirketleri ve Sektörel Dış Ticaret Şirketleri hariç imalatçı/ihracatçı, ihracatçı veya ihracata yönelik mal üreten imalatçı vasfını haiz firmalardan, bir önceki takvim yılı veya kredi başvuru tarihinden geriye dönük on iki aylık ihracat performansının en az 200 bin ABD Doları tutarında olanlar veya ihracata yeni başlayanlar krediden yararlanabilmektedir.

İhracata Hazırlık Döviz Kredisi programı kapsamında, 2005 yılında 155,2 milyon ABD Doları (208,5 milyon YTL), İhracata Hazırlık TL Kredisi programı kapsamında ise 285,2 milyon YTL (212,5 milyon ABD Doları) kredi kullanılmıştır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 21).

3.1.3.1. İhracata Hazırlık Türk Lirası Kredisi

İhracata Hazırlık Türk Lirası Kredilerinde firma limiti, Yeni Türk Lirası ve döviz kredilerinin toplamı olmak üzere azami 10.000.000,- ABD Doları olup, Yeni Türk Lirası limiti 6 milyon YTL ile sınırlıdır. Bu tutarlar, firma performansı ile bağlantılı ve nispi olarak Banka tarafından belirlenmektedir. İhracata yeni başlayan firmalara kullanılacak Yeni Türk Lirası ve döviz kredilerinin toplamı ise azami 100.000,- ABD Doları olarak belirlenmiştir.

Kredinin vadesi azami 360 gün olup, FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ü kredilendirilmektedir. 120 gün ve 180 gün vadeli kullanılan kredilerde, kredinin anapara ve faizi en geç kredi vadesinde geri ödenmektedir. 360 gün vadeli kullanılan kredilerde ise anapara 180. ve 360. günlerde iki eşit taksitte, her iki dönem için tahakkuk edecek faizleri ile birlikte geri ödenmektedir.

3.1.3.2. İhracata Hazırlık Döviz Kredisi

İhracata Hazırlık Döviz Kredisi, ABD Doları, EUR, GBP veya JPY olarak kullanabilmektedir. Firma limiti, Yeni Türk Lirası ve döviz kredilerinin toplamı olmak üzere azami 10.000.000,- ABD Doları olup, bu tutarlar, firma performansı ile bağlantılı ve nispi olarak belirlenmektedir. İhracata yeni başlayan firmalara kullanılacak Yeni Türk Lirası ve döviz kredilerinin toplamı ise azami 100.000,- ABD Doları'dır.

Kredi tutarı; FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ünün kullanım gününde Türk Eximbank tarafından tespit edilen döviz alış kuru üzerinden hesaplanan TL karşılığı olup, kredinin vadesi azami 540 gündür

120 gün ve 180 gün vadeli kullandırılan kredilerde, kredinin anapara ve faizi en geç kredi vadesinde YTL veya döviz olarak geri ödenmektedir. 360 gün vadeli kullandırılan kredilerde anapara 180. ve 360. günlerde iki eşit taksitte; 540 gün vadeli kullandırılan kredilerde ise anapara 180'inci, 360'inci ve 540. günlerde 3 eşit taksitte her dönem için tahakkuk edecek faizleri ile birlikte YTL veya döviz olarak geri ödenmektedir.

3.1.4. KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri

Yasal statüsü ne olursa olsun, bir veya birden çok gerçek veya tüzel kişiye ait olup, 250 kişiden az yıllık çalışan istihdam eden, yıllık net satış hasılatı ve/veya mali bilançosu 25 milyon YTL'yi aşmayan, bağımsız işletme tanımına giren, imalatçı, imalatçı/ihracatçı özelliğine sahip mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler kısaca "KOBİ" olarak adlandırılır.

KOBİ İhracata Hazırlık Kredisi programı 21.04.2003 tarihinde yürürlüğe girmiş, aynı yıl program kapsamında 4,2 milyon ABD Doları (6

trilyon TL) KOBİ İhracata Hazırlık TL Kredisi ve 5,7 milyon ABD Doları (8,1 trilyon TL) KOBİ İhracata Hazırlık Döviz Kredisi olmak üzere, toplam 9,9 milyon ABD Doları kredi kullanılmıştır (Türk Eximbank 2003 Faaliyet Raporu: 13).

İmalat sanayi alanında faaliyette bulunan ve 1 ile 200 arasında işçi istihdam ettiğini SSK kayıtları ile belgeleyen, arsa ve bina hariç mevcut sabit sermaye tutarı, son takvim yılı bilanço net değeri itibariyle 2 milyon ABD Doları karşılığı YTL'yi aşmayan Küçük ve Orta Boy İşletmeler (KOBİ), ihracat taahhüdü karşılığında ve malların serbest dövizle ihraç edilmesi koşulu ile Eximbank tarafından kredilendirilmektedir. Kredinin limiti 100.000.- Dolar olup, vadesi 540 gün olarak belirlenmiştir. KOBİ İhracata Hazırlık Kredileri için teminat olarak, anapara ve faizin yüzde 50'si oranında banka teminat mektubu ile anapara tutarında teminat senedi alınmaktadır.

KOBİ İhracata Hazırlık Kredisi programı kapsamında 2005 yılında 7,5 milyon YTL (5,6 milyon ABD Doları) KOBİ İhracata Hazırlık TL Kredisi ve 5,4 milyon ABD Doları (7,2 milyon YTL) KOBİ İhracata Hazırlık Döviz Kredisi olmak üzere, toplam 14,7 milyon YTL (11 milyon ABD Doları) kredi kullanılmıştır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 21).

3.1.4.1. KOBİ İhracata Hazırlık Türk Lirası Kredisi

İmalatçı/ihracatçı, ihracata yönelik mal üreten, imalatçı vasfını haiz KOBİ niteliğindeki firmalar yararlandığı, vadesi 540 gün olan kredilerdir. Firma limiti, Yeni Türk Lirası ve Döviz Kredileri'nin toplamı olmak üzere azami 100.000,-ABD Doları olup FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ü kredilendirilmektedir. 540 gün vadeli kredinin faiz oranı yüzde 14'tür (www.eximbank.gov.tr, 16.09.2006). Kredinin anaparası 180., 360. ve 540.

günlerde 3 eşit taksitte her dönem için tahakkuk edecek faizleri ile birlikte geri ödenmektedir.

3.1.4.2. KOBİ İhracata Hazırlık Döviz Kredisi

İmalatçı/ihracatçı, ihracata yönelik mal üreten, imalatçı vasfını haiz KOBİ niteliğindeki firmalar yararlandığı, vadesi 540 gün olan kredilerdir. Kredi tutarı; FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ünün kullanım gününde Eximbank tarafından tespit edilen döviz alış kuru üzerinden hesaplanan YTL karşılığı olup FOB ihracat taahhüdünün yüzde 100'ü kredilendirilmektedir. 540 gün vadeli kredinin faiz oranı LIBOR+0,75'tir (www.eximbank.gov.tr, Erişim Tarihi: 16.09.2006). Kredinin anaparası 180'inci, 360'ıncı ve 540'ıncı günlerde 3 eşit taksitte her dönem için tahakkuk edecek faizleri ile birlikte geri ödenmektedir.

3.1.5. Sevk Öncesi Reeskont Kredisi

T.C. Merkez Bankasının Kabul Finansmanı Programı kapsamında Türk Eximbanka tanıdığı sevk sonrası iskonto limitine ek olarak getirilen sevk öncesi reeskont imkanı kapsamında 1999 yılı sonunda Sevk Öncesi Reeskont Kredisi yürürlüğe konulmuştur (Türk Eximbank 2003 Faaliyet Raporu: 14).

Sevk Öncesi Reeskont Kredisi kapsamında imalatçı, ihracatçı ve imalatçı-ihracatçı firmaların, borçlu olarak düzenleyecekleri, Eximbank nezdinde kısa vadeli teminat mektubu limiti olan bankalardan birinin avalini taşıyan bonolar iskonto edilmektedir. Söz konusu bonolar Eximbank

tarafından Kabul Finansmanı Programı çerçevesinde T.C. Merkez Bankası (TCMB) reeskontuna götürülmesi suretiyle iskonto edilmektedir.

TCMB yurt dışı muhabir bankaları listesinde yer alan veya işlem bazında TCMB değerlendirmeleri sonucu uygun görülecek diğer yurt dışı bankalarca; amir banka sıfatıyla açılmış, gayrikabili rücu, akreditifli veya aynı bankaların aracılık edeceği vesaik mukabili ödeme şekline göre yapılacak ihracat işlemlerine veya, Eximbank değerlendirmeleri sonucu uygun bulunan amir banka sıfatıyla açılmış, gayrikabili rücu, akreditifli veya aynı bankaların aracılık edeceği vesaik mukabili ödeme şekline göre yapılacak ihracat işlemlerine veya mal mukabili ödeme şekline göre yapılacak ihracat işlemleri için düzenlenecek bonolara söz konusu kredi uygulanmaktadır.

Program kapsamında vadesine 360 gün kalan bonolar iskonto edilmekte, vadesi 180 günden uzun işlemler için biri 180 gün vadeli diğeri satış sözleşmesi/akreditifte belirtilen ödeme vadesi ile aynı vadede olmak üzere eşit tutarda iki bono düzenlenmektedir. Satış sözleşmesi/akreditifte yer alan ödeme vadelerinin azami kredi vadesinden uzun olduğu durumlarda bono vadeleri 360 günü geçmemelidir.

Program kapsamında USD, EURO, GBP ve JPY döviz cinsleri üzerinden işlem yapılmaktadır. İskonto edilecek bonolar için firma bazında uygulanacak limit 5 Milyon YTL olup, bu tutarın ilgili döviz cinsinden karşılığı iskonto tarihindeki TCMB döviz alış kuru dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

3.1.6. Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı

Sevk sonrası niteliğindeki T.C.Merkez Bankası kaynaklı Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı kapsamında ihracatçıların, vadeli satış olanaklarının artırılması suretiyle uluslararası piyasalardaki rekabet

şanslarının genişletilmesi ve ülke riskinden arındırılarak yeni ve hedef pazarlara açılmalarının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır (Türk Eximbank 2001 Faaliyet Raporu: 13).

Kısa Vadeli İhracat Alacakları İskonto Programı ile imalatçı, ihracatçı ve imalatçı-ihracatçılara, Eximbank tarafından kısa vadeli ve sevk sonrası finansman desteği sağlanmaktadır.

Söz konusu program, T.C. Merkez Bankası tarafından “Banka Kabullerine İlişkin Reeskont İşlemleri” esas ve şartları doğrultusunda Eximbank’a tahsis edilmiş olan limit çerçevesinde yürütülmekte olup, program kapsamında; poliçe veya bonoya bağlı kabul kredili ihracat işlemlerinden doğacak alacaklar ve gayrikabili rücu vadeli ihracat akreditiflerine dayalı ihracat alacakları iskonto edilmektedir.

Kredi kullandırımında TCMB kaynakları kullanımı esas olmakla birlikte, TCMB Kabul Finansmanı Programı kapsamında kredilendirilemeyen işlemlerden Eximbankca uygun bulunanlar banka kaynaklarından iskonto edilebilmektedir.

Bu program kapsamında yapılacak işlemler için düzenlenecek kontrat, akreditif, sevk vesaiği, poliçe/bono vb. her türlü belgeler T.C. Merkez Bankası’nca alım satım konusu yapılan konvertibl dövizlerden USD, EURO, GBP ve JPY cinsinden düzenlenmekte olup vadesine en fazla 180 gün kalan ihracat alacakları iskonto edilmektedir

Program kapsamında iskonto edilecek senetler için firma bazında uygulanacak limit 5 Milyon YTL olup, bu tutarın ilgili döviz cinsinden karşılığı iskonto tarihindeki TCMB döviz alış kuru dikkate alınarak hesaplanmaktadır.

3.2. Orta Vadeli Kredi Programları

Türk Eximbank tarafından ihracatçıları ve yurt dışında yatırım yapan müteşebbisleri desteklemek amacıyla yurt dışı mağazalar yatırım kredisi, özellikli ihracat kredisi, gemi inşa ve ihracatı finansman programı, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerine yönelik teminat mektubu programı adı altında özellikli kredi programları uygulanmaktadır.

3.2.1. Yurt Dışı Mağazalar Yatırım Kredisi

Bu program kapsamında ihracatta kalıcı pazarlar edinilmesi ve net döviz girdisinin artırılmasını teminen, Türk firmalarının değişik pazarlarda Türk menşeli her türlü tüketim malı niteliğindeki ürünleri doğrudan pazarlaması amacıyla, herhangi bir ülkede değişik ürünlerin sergilendiği çeşitli bölümleri içeren satış mağazaları ile bir ya da birden fazla firmanın bir araya gelerek kuracakları alışveriş merkezleri oluşturulmasına yönelik yatırım harcamaları finanse edilmektedir.

Bu program ile Türk ürünlerinin yurt dışında markalaşması ile olumlu Türk malı imajının oluşturulabilmesi amacıyla yurtdışında yapılacak mağaza/alışveriş merkezi yatırımları ile moda yaratmaya ve Türk markasını yerleştirmeye yönelik yatırımlar finanse edilmektedir (Türk Eximbank 2004 Faaliyet Raporu: 12).

Türk Eximbank tarafından incelenerek tespit edilen yurt dışı sabit tesis yatırım tutarı 200.000,- ABD Doları'nın altında kalan işlemler bu program kapsamında kredilendirilmemektedir. Kredi konusu proje için Türk Eximbankca uygun görülen yurt dışı yatırım tutarının azami yüzde 85'i kredilendirilmekte olup kredi vadesi azami 7 yıldır. Ancak kredi vadesi ve geri

ödeme şartları (geri ödemesiz dönem ve taksitlendirme) her bir proje bazında Türk Eximbank tarafından tespit edilmektedir.

3.2.2. Özellikli İhracat Kredisi

Türk Eximbank'ın mevcut kredi programları çerçevesine girmeyen kredi taleplerinin değerlendirilmesi amacıyla Ekim 1997'de uygulamaya konulan Özellikli İhracat Kredisi Programı ile döviz kazandırıcı yurt dışı projelere ihracata hazırlık aşamasında orta vadeli finansman desteği sağlanarak imalatçı/ihracatçı firmaların uluslararası piyasalardaki rekabet güçlerinin artırılması ve yeni ürünlerle yeni pazarlara girilmesinin teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu kredi; Türkiye'de yerleşik, ihracata yönelik otomotiv, elektronik eşya, dayanıklı tüketim malları gibi yüksek katma değer içeren sanayi malı imal/ihraç eden, gemi inşa, komple tesis ve fabrika yapımında faaliyet gösteren firmalar ile yeni pazarlara yeni ürün ihracı gibi özellik gösteren ihracat projelerine destek sağlamak amacıyla, proje bazında belirlenen koşullarla kullanılmaktadır (Türk Eximbank 2003 Faaliyet Raporu: 14).

Program kapsamında, Türkiye'de yerleşik ihracata yönelik mal üreten firmaların Türk Eximbank'ın mevcut kredi programları çerçevesinde kredilendirilemeyen ancak Eximbank tarafından uygun bulunan mal ve hizmet projelerine orta vadeli finansman imkanı sağlanmaktadır. Kredi; ihraç edilecek malın üretim süreci ya da satış koşulları nedeniyle 12 aydan uzun vadeli finansman ihtiyacı bulunan firmalar ile yeni pazarlara yeni ürün ihracı gibi özellik arz eden ihracat projelerine destek sağlamak amacıyla, proje bazında belirlenen koşullarla kullanılmaktadır.

Kredi vadesi, faiz oranı ve kredilendirme oranı proje bazında Türk Eximbank'ca belirlenmekte olup kredilendirme oranı FOB ihracat

taahhüdünün yüzde 80'ini aşamamaktadır. Krediye konu olan ve ihracı taahhüt edilen malın asgari yüzde 50 yerli katkı oranını ihtiva etmesi gerekmektedir.

3.2.3. Gemi İnşa Ve İhracatı Finansman Programı

Gemi inşa/ihraç edecek Türk firmalarının gemi inşa aşamasındaki finansman ihtiyaçlarının karşılanması, rekabet güçlerinin desteklenmesi, yurtdışındaki müşterileri ve kreditör kuruluşlar nezdindeki kredibilitelerinin artırılması amacıyla program kapsamında kullanılacak krediler gemi inşa/ihraç edecek Türk firmalarının gemi inşa aşamasındaki harcamalarını alıcı firma ile imzalanmış belli bir kontrat kapsamında proje bazında finanse edilmektedir.

Program kapsamında düzenlenecek teminat mektupları ile geminin finansmanı amacıyla inşa süresince alıcı firma, alıcının bankası/finansman kurumu tarafından yapılacak avans niteliğindeki ödemeler ve bunlara ilişkin doğabilecek faizler ve proje konusu gemide kullanılacak makine ve ekipmanların vadeli ithalatı ile vadeli yurtiçi tedarik işlemlerine ilişkin ödeme yükümlülükleri Türk Eximbank tarafından belirlenen limit çerçevesinde garanti kapsamına alınmaktadır.

Kullanılacak kredinin/düzenlenecek teminat mektubunun tutarı ve vadesi alıcı ve satıcı firmalar arasında imzalanan sözleşme hükümleri dikkate alınarak proje bazında Türk Eximbank tarafından belirlenmektedir. Ancak, kullanılacak kredinin/düzenlenecek teminat mektubunun tutarı gemi kontrat bedelinin azami yüzde 85'i ile sınırlıdır. Kullanılacak kredinin/düzenlenecek teminat mektubunun vadesi; İhracat, İhracat Sayılan Satış ve Teslimler ile Döviz Kazandırıcı Hizmet ve Faaliyetlerde Vergi, Resim ve Harç İstisnası Hakkındaki Karar ve bu karara ilişkin tebliğlerde yer alan

hükümler dahilinde azami 24 aydır. Krediye uygulanacak faiz oranı/ Teminat mektubuna uygulanacak komisyon oranı proje bazında Türk Eximbank tarafından belirlenmektedir.

3.2.4. Yurtdışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu Programı

Bankacılık sisteminde yaşanan sorunlara bağlı olarak Türk bankalarının teminat mektuplarının yurt dışındaki işveren/bankalar tarafından kabul görmemesi nedeniyle yurt dışı taahhütleri için gereken teminat mektuplarının sağlanmasında güçlüklerle karşılaşan Türk müteahhitlik firmalarının konuya çözüm getirilmesine yönelik talebi, Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Koordinasyon Kurulu'nun bu konuda Türk Eximbank'ı görevlendirme kararı doğrultusunda, Türk müteahhitlik firmalarının mevcut pazarlarda kalabilmeleri ve yeni pazarlara açılmalarının sağlanması amacıyla yurt dışında üstlenilen/üstlenilecek projelerinin teminat mektubu ile desteklenmesi için Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetlerine Yönelik Teminat Mektubu Programı 2002 yılında yürürlüğe konulmuştur (Türk Eximbank 2002 Faaliyet Raporu: 14).

Bu program ile müteahhitlik sektöründe faaliyet gösteren firmaların mevcut pazarlarda kalıcılığının sağlanması ve, yeni pazarlara açılmalarını teminen yurt dışında üstlenilen projelerin teminat mektubu ile desteklenmesi amaçlanmaktadır. Türk Eximbank tarafından uygun bulunan bankalarca kredibilitesi ve üstlendiği/üstleneceği projesi uygun bulunan müteahhitlik firmalarının yurtdışında katılacakları ihalelere ve/veya taahhütlerine yönelik olmak üzere Türk bankalarının Türk Eximbank'a muhatap kontrgarantileri karşılığında, Türk müteahhitlik firmaları lehine yurtdışı işveren ihale makamına ya da işveren makamın bankasına muhatap; geçici teminat mektubu, ihalenin müteahhit firma tarafından kazanılması halinde kesin

teminat mektubu, işverenin müteahhit firmaya avans şeklinde yapacağı ödemelerin geri ödeme garantisi olarak avans teminat mektubu talepleri karşılanabilmektedir.

Program kapsamında Türk bankalarının kontrgarantisi karşılığında, bir firma lehine düzenlenecek toplam garanti tutarı en fazla 25 Milyon ABD Doları'dır. Düzenlenecek teminat mektubunun tutarı ve vadesi; firma, proje ve ülke limitlerinde belirtilen miktarlarla sınırlı kalacak şekilde, talep edilen mektubun türü, ihale şartnamesi ya da sözleşme metni esas alınarak işlem bazında Türk Eximbank tarafından belirlenmektedir.

3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler

Türk Eximbank ülkeye döviz girişinin artması amacıyla, Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamındaki Krediler adı altında Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi, Turizm Pazarlama Kredisi ve Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi olmak üzere üç çeşit kredi programı uygulamaktadır.

3.3.1. Uluslararası Nakliyat Pazarlama Kredisi

Aralık 2001 tarihinden itibaren uygulanan, uluslararası nakliyat pazarlama kredisi, uluslararası nakliyat firmalarının finansman ihtiyaçlarının karşılanarak rekabet güçlerinin artırılması ve bu yolla ülkenin döviz kaynaklarının zenginleştirilmesi amacıyla, uluslararası karayolu nakliyat işi gerçekleştiren; Vergi Resim Harç İstisnası Belgesi(varsa), C2 yetki belgesi bulunan, uluslararası denizyolu nakliyat işi gerçekleştiren; Vergi Resim Harç İstisnası Belgesi (varsa), gemi tasdiknamesi / kira sözleşmesi bulunan ve uluslararası havayolu nakliyat işi gerçekleştiren; Vergi Resim Harç İstisnası

Belgesi (varsa), işletme ruhsatı bulunan Türkiye’de yerleşik nakliyat firmalarına, kredi vadesi içerisinde yapılacak taşımacılık hizmetlerinin finansmanına yönelik olarak kullanılmaktadır.

Firma limiti, beyan edilen geçmiş takvim yılı bazında gerçekleştirilen navlun bedelinin yüzde 20’si ile sınırlı olup, kredi riski 2.000.000.- ABD Doları aşmamaktadır. Firmaların söz konusu krediden yararlanması için bir önceki takvim yılı itibarıyla, navlun bedellerine ilişkin faturaları bazında en az 500.000.- ABD Doları ya da muadili döviz tutarında taşımacılık hizmetini gerçekleştirdiklerini belgelemeleri gerekmektedir. Kredi süresi içinde gerçekleştirilecek navlun hizmetinin yüzde 100’ü firma limitini aşmamak kaydıyla kredilendirilmektedir. Kredi, YTL ve döviz olarak kullanılmakta olup, döviz kredisi başvuruları ABD Doları, EURO, İngiliz Sterlini ve Japon Yeni cinsinden yapılabilmektedir. Kredinin vadesi YTL kredilerinde azami 360, döviz kredilerinde ise azami 540 gündür. Belgeli kredilerde kredi vadesi Vergi Resim Harç İstisnası Belgesi süresini aşmamaktadır.

3.3.2. Turizm Pazarlama Kredisi

Turizm Pazarlama Kredisi programı ile tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin finanse edilmesi suretiyle seyahat acentelerinin yabancı pazarlarda güçlenerek büyük ölçekli tur operatörleri haline gelmelerinin sağlanması ile turizm döviz girdilerinin artırılarak ödemeler dengesine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır (Türk Eximbank 2001 Faaliyet Raporu: 14).

Turizm döviz girdilerinin arttırılması amacıyla tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin finanse edilmesi suretiyle özel havayolu şirketleri ile seyahat acenteleri bu program kapsamında desteklenmektedir.

Bir önceki takvim yılı itibariyle, bankalarca düzenlenmiş döviz alım belgesi bazında yurda en az 500.000,-ABD Doları ya da muadili tutarda döviz getirdiğini tevsik eden; Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği (TÜRSAB) üyesi, A grubu seyahat acenteleri ve ticari hava taşıma işletmeciliği yapmaya ilişkin T.C. Ulaştırma Bakanlığı işletme ruhsatı sahibi Türkiye'ye yurt dışından yolcu taşıyan, Türkiye'de mukim özel havayolu şirketleri söz konusu krediden faydalanabilmektedir.

Şirket limiti, TÜRSAB üyesi, A-Grubu belgeli seyahat acenteleri için; Pazarlama Projesi tutarının yüzde 80'i ile sınırlı olmak üzere, döviz girdisi tutarının azami yüzde 10'una kadar limit (ABD Doları) tahsis edilmektedir. Kredi riski 2.000.000,-ABD Doları'nı aşmamaktadır. Ancak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca tespit edilecek tur operatörü niteliğine haiz A Grubu belgeli seyahat acenteleri ile özel havayolu şirketleri için, döviz girdisi tutarının azami yüzde 15'ine kadar limit (ABD Doları) tahsis edilebilir. Bu durumda kredi riski 4.000.000,-ABD Doları'nı aşmamaktadır. Kredi vadesi, kredinin döviz ya da YTL kullanılmasına bağlı olarak farklılık arz etmekle birlikte döviz kredileri azami vadesi 540 gündür.

3.3.3. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi

Türkiye'de yerleşik firmaların yurtdışında gerçekleştirecekleri döviz kazandırıcı hizmetler veya müşavirlik hizmetleri (yazılım, projelendirme, danışmanlık vb.) kapsamında gerçekleştirilecek proje niteliğindeki hizmetlerin finansman ihtiyaçlarının karşılanarak rekabet güçlerinin desteklenmesi ve bu yolla döviz girdisinin artırılması amacıyla, 19 Temmuz 2002 tarihinde Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi Programı yürürlüğe konulmuştur (Türk Eximbank 2002 Faaliyet Raporu: 15).

Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kredisi program kapsamında bir firmaya tanınan azami limit tutarı 4 milyon ABD Doları'dır. Kredinin vadesi, krediye ilişkin Vergi Resim Harç İstisna Belgesi süresi ile sınırlı kalmak kaydıyla proje bazında Türk Eximbank tarafından belirlenmektedir.

3.4. İslam Kalkınma Bankası Kaynaklı Krediler

İslam Kalkınma Bankası (İKB) ile Türk Eximbank arasında 1988 yılında imzalanmış olan anlaşma çerçevesinde, İKB bünyesindeki finansman programlarından ihracatın Finansmanı Fonu'na Türk Eximbank aracılık etmektedir. Söz konusu fon; alıcı kredisi niteliğinde bir finansman programıdır ve İslam Konferansı Teşkilatı'na üye ülkelere ve OECD ülkelerine yapılan ihracat işlemleri kredilendirilmektedir. Türk Eximbank'ın aracılık etmekte olduğu işlemlerde alıcı riski İKB tarafından üstlenilmekte, kredi onay yetkisi de İKB'dadır (Türk Eximbank 2001 Faaliyet Raporu: 15).

Türk Eximbank, İslam Kalkınma Bankası (İKB) ile işbirliği içerisinde sevk sonrası ihracat finansmanı ve ithalat finansmanı programlarına Türkiye Milli Acentesi konumunda aracılık etmektedir. İhracat Finansmanı Programı ve İhracata Yönelik İthalat Finansman Kredisi olmak üzere iki şekilde kullanılan kredilerin amacı İslam ülkeleri arasındaki ticaret hacmini geliştirmektir.

İKB bünyesinde yürütülmekte olan İhracata Yönelik İthalat Finansman Kredisi (ITFO Line) Programı kapsamında imalatçı/ihracatçıların ihracat konusu malın üretiminde girdi olarak kullanılan ara malların, hammaddelerin ve yatırım mallarının ithalatına finansman desteği sağlanmaktadır. Bu program kapsamında ihracatçı firmaların ithalat gereksinimlerine yönelik olarak 2005 yılında toplam 1,6 milyon ABD Dolar tutarında gayrinakdi kredi kullanılmıştır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 23).

3.5. Ülke Kredi ve Garantileri

Türk Eximbank'ca, Türkiye'nin dış politikası ve ekonomik hedefleri çerçevesinde önem arzeden ülkelerle kalıcı ve uzun süreli ilişkilerin tesis edilebilmesine hizmet etmek amacıyla, bu ülkelere Türk firmaları tarafından gerçekleştirilecek mal ve hizmet ihracatına Ülke Kredi/Garanti Programı çerçevesinde finansman desteği sağlanmaktadır. Türk Eximbank, bu program aracılığıyla yurt dışında iş alan firmaların riskten arındırarak, gelişen piyasalarda rekabet etme ve yeni pazarlara açılma olanağı sağlamakta, ayrıca Türkiye'nin ihraç ürünlerinin çeşitlendirilmesine de katkıda bulunmaktadır.

Türk Eximbank, mal ve hizmet ihracatına nakdi veya gayrinakdi kredi mekanizması aracılığı ile finansman desteği sağlamaktadır. Program kapsamında esas olarak projeler ve yarı sermaye/sermaye malı ihracatı finanse edilmekte, hükümetlerarası protokoller çerçevesinde tüketim malları ve hammadde ihracatının finansmanı da mümkün olabilmektedir

Orta ve Güney Asya, Orta ve Doğu Avrupa, Afrika ülkeleri ile Kafkasya ve Balkanlarda Türk müteşebbislerince gerçekleştirilecek çeşitli projelere ve sermaye malları ihracatına yönelik olan Ülke Kredi/Garanti Programları kapsamında; söz konusu ülkelerle Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine olumlu katkılar sağlayan projelere destek verilmektedir. Projenin gerçekleştirileceği ülke hükümetinden kredi anapara ve faiz geri ödemelerini garanti altına almak amacıyla “Devlet Garanti Mektubu” alınması esas olmakla birlikte projenin gerçekleştirileceği ülke, projenin özellikleri, talep edilen vade ve tutar gibi kriterler dikkate alınarak, Türk Eximbank tarafından muteber kabul edilecek banka garantisi seçeneği gibi çeşitli teminat mekanizmaları değerlendirmeye alınmaktadır (Türk Eximbank 2004 Faaliyet Raporu: 15).

Tablo 8: Türk Eximbank Ülke Kredi/Garanti Programları-31.12.2005 (Milyon Dolar)

ÜLKELER	Kredi Limiti	Toplam Kullandırım
Arnavutluk	15,00	13,90
Azerbaycan	250,00	91,70
Belarus	20,00	18,50
Bulgaristan	50,00	20,90
Cezayir	100,00	99,50
Gürcistan	50,00	41,50
Kazakistan	240,00	213,10
Kırgızistan	75,00	48,10
KKTC	3,70	3,70
Küba	10,00	0,00
Libya	100,00	128,70
Macaristan	10,00	0,10
Moldova	35,00	15,00
Nahçıvan	20,00	19,60
Özbekistan	410,20	369,10
Pakistan	100,00	58,30
Romanya	50,00	45,70
Rusya federasyonu	1.150,00	820,90
Suriye	15,00	7,00
Tacikistan	50,00	28,00
Tunus	40,00	1,90
Türkmenistan	163,30	133,00
TOPLAM	2.957,20	2.178,20

Kaynak: Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu

Türk Eximbank tarafından 1989 yılından itibaren uygulanan Ülke Kredi/Garanti Programlarının amacı, Türk ihracatçı ve müteahhitlerinin uluslararası pazarlardaki rekabet gücünün artırılması ile ticari ve politik risk taşıyan pazarlarda güvence altında iş yapabilmelerine olanak sağlanmasıdır.

Ülke Kredi/Garanti Programları çerçevesinde 1989'dan bu yana 22 ülkeye kredi açılmış olup, toplam kullandırım 2,2 milyar ABD Dolarına ulaşmıştır (Tablo:8). Söz konusu kullandırım tutarı mal kredileri kapsamında ihracatı desteklenen gıda ürünleri, ilaç, tıbbi teçhizat, tekstil ürünleri, otomotiv

ürünleri, makine-ekipman ve diğer sanayi ürünleri ile proje kredileri kapsamında Türk firmalarınca üstlenilen otel,iş merkezi inşaatı ve restorasyonu, ticaret merkezi, sağlık merkezi, sınai tesis, telekomünikasyon, enerji ve petrokimya projelerine yönelik verilen finansal destekten oluşmaktadır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 24).

Ülke Kredi/Garanti Programları kapsamında 2005 yılında 8 milyon ABD Doları tutarında kredi kullanılmış, yıl içerisinde, Arnavutluk, Azerbaycan, Belarus, Cezayir, Gürcistan, Kazakistan, Moldova, Özbekistan, Pakistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Türkmenistan'a açılan krediler kapsamında toplam 114,3 milyon ABD Doları tutarında tahsilat yapılmıştır. Bugüne kadar ülke kredileri kapsamında gerçekleştirilen tahsilat 2 milyar ABD Dolarını aşmıştır. 2005 yılında; Arnavutluk, Azerbaycan, İran, Kazakistan, Özbekistan, Pakistan, Sudan ve Suriye'de Türk firmalarınca üstlenilmesi planlanan projeler için 12 adet "niyet mektubu" düzenlenmiş, Gana, Özbekistan ve Suriye'de gerçekleştirilecek projeler için daha önce verilmiş niyet mektuplarının süresi uzatılmıştır. Türk Eximbank'ın Banco Nacional de Cuba ile imzaladığı sigorta anlaşmasının 15 milyon Euro tutarındaki kısa vadeli işlemler limitinin 10 milyon Euro tutarındaki kısmının Küba devlet garantisi altında 1 yıl vadeli mal kredisi olarak kullanılması amacıyla 30 Mart 2005 tarihinde kredi anlaşması imzalanmış, 8 Eylül 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 25).

3.6. İhracat Kredi Sigortası

1989 yılında uygulanmaya başlanan ihracat kredi sigortası programları ile ihracatçı firmaların ihraç ettiği mal bedellerinin, ticari ve politik risklere karşı belirli oranlarda teminat altına alınması ve Sigortalı firmaların gerek Türk Eximbank nezdinde doğmuş veya doğacak alacak haklarını ticari bankalara temlik etmek suretiyle, gerekse kambiyo senedine bağlı vadeli

alacaklarını ister Türk Eximbank'da, isterse Türk Eximbank onayı ile ticari bankalarda iskonto ettirmek suretiyle hem sevk öncesi, hem de sevk sonrası dönem için düzenli finansman imkanına erişmeleri amaçlanmaktadır.

3.6.1. Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası

Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı ile ihracatçıların bir yıl süreli poliçe dönemi içinde yaptıkları 360 güne kadar vadeli tüm sevkiyatları ticari ve politik risklere karşı teminat altına alınmaktadır. Gerek kredi alan ihracatçıların mal bedellerini tahsil edememeleri nedeniyle nakit akışlarında ortaya çıkacak sorunların asgari düzeye indirilmesi, gerekse ihracat kredi sigortası hizmetinin yaygınlaştırılması amacıyla Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı çerçevesinde 1997 yılında başlanan isteğe bağlı sigorta uygulaması Türk Eximbank tarafından devam ettirilmekte; sigorta poliçesi almaları halinde ihracatçı firmalara Türk Eximbank kaynaklı kredi kullanımlarında faiz indirimi avantajı sağlanmaktadır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 27).

Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı çerçevesinde üstlenilen ticari ve politik risklerin yüzde 70 oranındaki kısmı yurtiçi ve yurtdışındaki şirketlere reasüre ettirilmektedir.

Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programı olan talebin sürekliliğinin sağlanması, ihracatçıların sigorta kaynaklı maliyetlerinin asgari seviyeye indirilmesi amacıyla ve rekabet koşulları dikkate alınarak 2002 yılında yüzde 5 ve yüzde 15 aralığında “prim indirimi” uygulaması başlatılmıştır. Prim indirimi, en az bir yıl süre ile Kısa Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programından yararlanan firmalardan portföy yapısı uygun, ihracat konusunda kurumsallaşmış ve sigorta yükümlülüklerini özenle yerine getiren firmaların geçmiş poliçe dönemleri esas alınarak yapılan “ihracatçı

performans analizi” modeli sonucunda gösterdikleri performansa göre uygulanmaktadır (Türk Eximbank 2002 Faaliyet Raporu: 22).

2005 yılında 176 ülkenin kapsam dahilinde olduğu Program çerçevesinde 4,2 milyar ABD Doları tutarında ihracat, sigorta teminatı altına alınmıştır. Program çerçevesinde çeşitli ülkelere yapılan sevkıyatlardan doğan ve vadesinde tahsil edilemeyen toplam 6,6 milyon ABD Doları tutarındaki zarar Türk Eximbank tarafından tazmin edilmiş, söz konusu tazminat ödemelerinin 75 bin ABD Doları tutarındaki kısmı politik riskler, 6,5 milyon ABD Doları tutarındaki kısmı ise ticari riskler kapsamında gerçekleşmiştir (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 27).

3.6.2. Orta ve Uzun Vadeli İhracat Kredi Sigortası Programları

İhracatçıların tek bir satış sözleşmesine bağlı olarak beş yıla kadar vadeli ödeme koşuluyla yapacakları sevkıyatlardan doğan alacakları Spesifik İhracat Kredi Sigortası Programı ile teminat altına alınmaktadır. Bu Program ile sermaye ve yarı sermaye malı niteliğindeki ürünlerin ihracatı kapsamaktadır (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 29). Bu program kapsamında yerli katkı oranı asgari yüzde 60 seviyesindeki sermaye ve yarı sermaye malı ihracatından doğacak alacakları sigorta teminatı altına alınmakta ve teminat altına alınan ihracat işlemi ile ilgili olarak ticari bankalardan finansman sağlanması olanaklı kılınmaktadır.

Türk Eximbank’ın, özellikle Orta-Batı Asya cumhuriyetlerine yapılan orta ve uzun vadeli ihracatların sevkıyat sonrasında ortaya çıkabilecek politik risklere karşı teminat altına alınması amacıyla uygulanan Spesifik İhracat Kredi Sigortası Sevk Sonrası Politik Risk Programı ile orta-uzun vadeli ihracata konu sermaye ve yarı sermaye mallarının ihracatına sağlanan desteğin genişletilerek ticari risklerin de sigorta teminatı altına alındığı

Spesifik İhracat Kredi Sigortası Sevk Sonrası Kapsamlı Risk Programı devam etmektedir. Ayrıca Türk Eximbank tarafından söz konusu işlemler kapsamındaki ihracat bedeli vadeli alacakların, ticari bankalar tarafından iskonto edilmek suretiyle finanse edilmesini teminen ticari bankalar lehine garanti mektubu verilmektedir (Türk Eximbank 2005 Faaliyet Raporu: 29).

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Gelişmiş ülkeler, uluslararası piyasada mevcut pazar paylarını korumak amacıyla, az gelişmiş ülkeler ise kalkınmalarını sağlayacak sanayileşme için gerekli ithalatın finansmanını temin etmek amacıyla ihracatlarını artırmaya çalışırlar. İhracata yönelik sanayileşme politikası kapsamında dünya pazarları için üretim ve ihracatın artırılması, özellikle az gelişmiş ülkelerde ihracat artışı ile birlikte ihracat yapısının da sanayi mallarına doğru kaydırılması amaçlanmaktadır.

İhracata yönelik sanayileşme politikası ile esnek kur sistemine geçilerek sabit kur sisteminin özelliği olan ulusal paranın dış değerindeki aşırı değerlenmelerin önüne geçilmektedir. Esnek kur politikası ile birlikte, ülke ekonomisini uluslararası piyasalarda rekabet edebilir duruma getirmek amacıyla üretim ve verimliliği artırıcı uygun teknoloji seçimi, işgücünün eğitimi, altyapının tamamlanması, optimum kapasite kullanımı ve kurumsal düzenlemeler gibi reel önlemlere ağırlık vermek gerekmektedir. İhracatı özendirmek için genellikle ihracat endüstrilerine vergi iadesi, vergi, resim ve harç istisnası, ithal girdilerinden gümrük alınmaması gibi bazı kolaylıklar sağlanmaktadır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan küreselleşme süreci ile uluslararası para piyasasının işleyişini sağlamak amacıyla Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kurulmuş, GATT sözleşmesine taraf olan ülkelere ihracatı doğrudan etkileyen, uluslararası rekabeti bozucu etkileri bulunan teşvik araçlarının uygulamadan kaldırılması taahhüt edilmiştir. Bu kapsamda, ucuz kredi sağlanması, araştırma-geliştirme (ar-ge) yardımı, istihdam yardımı, pazar araştırma yardımı gibi ihracatı teşvik araçları ön plana çıkmıştır.

Yüksek ekonomik büyüme hızı yakalamak ve toplumun refah seviyesini yükseltmek ve bu gelişmeyi konjonktür dalgalanmalarına göre

devam ettirebilecek ekonomik güce ve yapıya ulaşılması ve ekonomik gelişmenin dış kaynaklara bağımlılığının azaltılması zorunluluğu, bazı teşvik tedbirlerini gerekli kılmakta, bu tedbirler arasında ihracatın geliştirilmesi en ön sırada yer almaktadır (Onursal, 1991:7).

Ülkemizde uygulanan dış ticaret politikalarını incelediğimizde Cumhuriyetin kurulmasından 1980 yılına kadar ihracata dayalı sanayileşme politikasının uygulanmadığı görülmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ihracata konu mallar içerisinde tarım ürünlerinin çoğunluğu oluşturduğu, modern üretim yöntemlerinin kullanılmadığı ve üretimin iklim koşullarına bağlı olması nedeniyle yeterli verimin sağlanamadığı gözlemlenmektedir. 1940'lı yılların sonundan itibaren ihracatın, ithalatın gerisinde kaldığı, dış ticaret açığının süreklilik kazandığı görülmektedir. Türkiye ekonomisinde 1960'lı yıllara kadar ithal ikamenin ikinci aşamasına geçmeyi öngören ithal ikameci sanayileşme stratejisi benimsenmiş, 1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren aramalı ve dayanıklı tüketim malı ithalatı yerli üretim ile ikame edilmeye çalışılmıştır. 1970'li yılların ikinci yarısında Petrol Krizinin etkisiyle ülkenin ödemeler dengesi ciddi anlamda bozulmuştur.

1980 öncesi Türkiye ekonomisi, dışa kapalı bir yapı sergilerken, kurumsal altyapının oluşturulamaması, özel sermaye birikiminin sağlanamaması gibi nedenlerle devlet öncülüğünde sanayileşme politikası benimsenmiştir. 24 Ocak 1980 Kararları doğrultusunda liberalizasyon ve dışa açılma politikaları ile birlikte ihracata dayalı sanayileşme politikası uygulanmaya başlanmıştır.

24 Ocak ekonomik istikrar kararları ile uygulanmaya başlanan ve 1983 yılı sonunda yeniden düzenlenen politikalar sonucu Türkiye'nin ihracatı 1980 yılından itibaren büyük gelişme kaydetmiştir. İhracat işlemlerinin kolaylaştırılması, teşvik tedbirlerinin genişletilmesi, sisteme yeni enstrümanların katılması ve işlemlere hız kazandırılması ile 1979 yılında

2.261 milyon Dolar olan toplam ihracat 1987 yılında 10.190 milyon Dolar'a yükselmiştir (Türk Eximbank, 1997: 25).

1980 yılından itibaren ülkemizde; ihracatta vergi iadesi, vergi, resim ve harç istisnası, ihracat kredileri, ihracat kredi sigortası, dahilde işleme rejimi, hariçte işleme rejimi ve geçici kabul rejimi uygulanmıştır. Ancak Türkiye'nin dünyada oluşan küreselleşme sürecinin dışında kalmamak amacıyla GATT sözleşmesine taraf olmasıyla birlikte, 1989 yılından itibaren ihracat teşviklerinde önemli bir yeri olan vergi iadesi uygulaması kaldırılmıştır.

Ülkemizde uygulanan ihracat teşviklerinin, üreticilerin dış pazara yönlendirilmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, mal ve hizmet kalitesi artmış, teknolojik gelişmeler takip edilmeye başlanmıştır. Sanayi ürünlerinin toplam ihracat içerisindeki payı artış göstermiştir.

1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği tamamlanmış, Gümrük Birliği ile Türkiye, AB'den gelen sanayi ürünlerine uyguladığı tüm gümrük vergileri ve eş tedbirleri ortadan kaldırılmış, uygulanmakta olan miktar kısıtlamalarına da son verilmiştir. Üçüncü ülkelerden ithal edilen ürünler için birliğin ortalama gümrük tarifesi kabul edilmiştir. Gümrük Birliği kapsamında ihracat yardımlarına izin verilmemekte, destek verilebilmesi ancak piyasa araştırması, danışmanlık, dağıtım şebekesi kurulması, ticaret fuarlarına katılma gibi alanlarda mümkün olabilmektedir. Ayrıca bu doğrultuda ihracatın desteklenmesinde ucuz kredi sağlanması önem kazanmaktadır.

Türk dış ticaretini dünyadaki uygulamalar paralelinde desteklenmesi ve finansmanında, gelişmiş ülkelerin yıllardır kullandıkları teşvik yöntemleri ve tekniklerinin tek çatı altında toplanması amacıyla, 1964 yılında kurulan Devlet Yatırım Bankası devredilerek 21 Ağustos 1987 tarihinde Türk Eximbank kurulmuştur.

Türk Eximbank, ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması, ihracatçıların uluslararası ticarette paylarının artırılması ve girişimlerinde gerekli desteğin sağlanması, ihracatçılar ile yurt dışında faaliyet gösteren müteahhitler ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü ve güvence kazandırılması, yurt dışında yapılacak yatırımlar ile ihracata yönelik yatırım malları üretim ve satışının desteklenerek teşvik edilmesini amaçlamaktadır.

Türk Eximbank'ın kurulması ile ihracatın finansmanında kurumsal bir yapı sağlanmıştır. 2005 yılında toplam ihracatın yüzde 11'i Türk Eximbank tarafından finanse edilmiştir. Sağlanan finansmanın dağılımına bakıldığında yüzde 45'ini ihracat kredileri, yüzde 55'ini ihracat kredi sigorta ve garantisi oluşturmaktadır. İhracat kredileri içerisinde kısa vadeli kredilerin ağırlığı dikkat çekmektedir. Ancak Türkiye'nin ihraç ürünlerinin yaklaşık yüzde 90'ının kısa vadeli finansman gerektiren ürünlerden oluşması nedeniyle, Türk Eximbank bugüne kadar, zorunlu olarak ihracatın kısa vadeli finansmanında yoğunlaşmış ve dolayısıyla Türk Eximbank kredilerinin yaklaşık yüzde 95'ini kısa vadeli ihracat kredileri oluşturmuştur. Kısa vadeli ihracat kredilerinin yaklaşık yüzde 40'ı doğrudan Türk Eximbank tarafından, yüzde 60'ı ticari bankalar aracılığıyla kullanılmaktadır. Türk Eximbank dünyadaki örneklerine uygun bir ihtisas bankası olarak çok şubeli yapıda değildir. Bu nedenle bazı programlar bankalar aracılığıyla, bazı programlar da doğrudan Türk Eximbank tarafından uygulanmaktadır.

Türk Eximbank Türkiye ekonomisinin koşulları ve dünya konjonktürü paralelinde, ihracat sektörünün talep ve ihtiyaçlarını da dikkate alarak sürekli revize ettiği programları ile ihracatçılara yılda ortalama 6-7 milyar dolar tutarında kredi ve sigorta desteği vermektedir. Banka, sağladığı nakdi ve gayrinakdi imkanlar ile ülke ihracatının ortalama yüzde 10-15'ini finanse etmektedir. Türk Eximbank tarafından 2003, 2004 ve 2005 yıllarında sırasıyla 6,3 milyar dolar, 6,9 milyar dolar ve 7,7 milyar dolar finansman desteği gerçekleştirilmiştir.

Toplam ihracatları içerisinde ihracat kredi kurumlarınca verilen finansman desteğinin, Japonya'da yüzde 37, Kore'de yüzde 18, Kanada ve Hindistan'da yüzde 11, Portekiz'de yüzde 9, Avusturya'da yüzde 7, Çek Cumhuriyeti'nde yüzde 6, Avustralya'da yüzde 5, Almanya'da yüzde 3, Belçika'da yüzde 2, İtalya'da ve ABD'nde ise yüzde 1 seviyesinde olduğu görülmektedir. Bu kapsamda incelendiğinde Türk Eximbank'ın ihracat finansmanında birçok ülkenin ihracat kredi kuruluşundan daha aktif olduğu görülmektedir.

Sonuç olarak; ihracatın artırılması amacıyla bağlı olunan anlaşmalar çerçevesinde uygun kaynak tahsisi sağlanarak, ihracat teşvik tedbirlerinin uygulanması gerektiği, özellikle ihracat potansiyeli yüksek ve uluslararası rekabet koşullarına uyum sağlayabilecek sanayilerin teşvik edilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tremblay (1990:246) tarafından yapılan araştırmada; sermaye birikiminin büyümeyi sağladığı, ancak verimliliğin, kaynakları, yüksek verimli sektörlere kaydırarak büyümeyi arttırdığı, imalat sanayi ürünlerinin ihracatının ise kaynakların yüksek verimli sektörlere kaydırılmasında iki kat daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, uygulanan ihracat politikalarında, ekonomik büyümeye katkı sağlanabilmesi için ihracata konu ürünler içerisinde sanayi mallarının payının artırılmasına önem verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Jones (1980:32), ulusal ihracat politikasının, ihracatın büyümesi için uygun bir yapı olduğunu, ancak iki önemli konuda önceliklerin belirlenmesi gerektiğini belirtmiş; uzun vadede, yeni ve potansiyel ihracatçılar için daha fazla eğitim ve ihracat danışmanlığı verilmesi gerektiğini, kısa vadede, deneyimli ihracatçıların rekabet edebilmelerini engelleyen düzenlemelerin değiştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu doğrultuda potansiyel ihracatçılara eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesinin, uzun vadede ihracatımızın

artırılmasında ve ihracata konu ürünler içerisinde sanayi mallarının payının yükseltilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir.

Türk Eximbank'ın ülkemiz ihracatına etkileri araştırıldığında, GATT anlaşması sonrasında Türk Eximbank Kredilerinin ihracatı etkileyecek önemli bir teşvik aracı olduğu Yıldız'ın (2000:40) yaptığı ekonometrik analiz sonucu desteklenmiştir.

Tokmakoğlu (1997:306) tarafından yapılan ekonometrik analizde, 1980-1988 dönemi için elde edilen regresyon sonuçları, söz konusu dönemde ihracatın artmasında önemli bir payı olan teşvikler içerisinde ihracat kredilerinin yeterince etkin olmadığını göstermektedir. Aynı çalışmada 1988-1995 döneminde Türk Eximbank kredilerinin reel ihracata etkisinin 1980-1988 dönemine kıyasla daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. 1988 yılından itibaren parasal teşviklerin kaldırılması ve kredi tahsis kuruluşlarının tek çatı altında toplanarak Türk Eximbank'ın kurulmasının ihracat kredilerinin önceki dönemlere göre etkinliğini arttırdığı söylenebilir.

Türk Eximbank'ın ihracat finasmanında etkinliğinin artırılabilmesi için kredilerin ihracat potansiyeli yüksek, verimli sektörlerle daha çok kullandırılması ve uygulanan kredi programlarında orta ve uzun vadeli kredilerin toplam krediler içerisindeki payının artırılması gerekmektedir. Türk Eximbank Genel Müdürü Ahmet Kılıçoğlu'nun¹ da ifade ettiği gibi kısa vadeli kredilerin görece azaltılarak, yeni piyasalar yaratacak, katma değeri yüksek ürünlerin satılmasına destek olacak, mevcut pazarlarda payın artırılmasını ve yeni pazarlara girilmesini sağlayacak programların ağırlık kazanmasının sağlanması gerektiği düşünülmektedir.

¹ 11.12.2006 tarihinde, <http://www.bankaciyiz.biz/article2017.html> internet sitesinde yayınlanmıştır.

KAYNAKÇA

ALTUNYILDIZ, Ziya; “Türkiye AB’de Dahilde İşleme Rejimi Uygulamaları”, **Hedef Dergisi** (İTKİB Yayını), 1999, s:62.

AYANOĞLU, Kamil; Türkiye İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi, Uzmanlık Tezi, Ankara, DPT, 1994

BHAGWATI, Jagdish; **The World Trading System At Risk**, New Jersey, Princeton, Princeton University Press, 1991

BORATAV, Korkut; **Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1998

CORDEN, W. M.; **Trade Policy And Economic Welfare**, Oxford, Clarendon Press, 1989

COSEC (Companhia de Seguro de Créditos, S.A.); **2005 Yılı Faaliyet Raporu**, Lizbon, 2006

ÇINAR, Ay Sema; Gümrük Birliği Sürecinde Türkiye’nin Dış Ticaretinde Meydana Gelen Yapısal Değişmeler, İstanbul, Ünsal Aysal Tez Değerlendirme Yarışması 2005/3, İktisadi Araştırmalar Vakfı, 2005

ÇOLAK, Ömer Faruk; **Finansal Piyasalar Ve Para Politikası**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2001

EĞİLMEZ, Mahfi “Kasım 2000 Krizi Üzerine” 2001, www.mahfiegilmez.nom.tr (Erişim Tarihi: 25.08.2006)

GERNİ, Cevat; “Dış Ticaretin Finansmanı”, Ankara, TOBB Yayın No: Genel: 139; Ar-Ge:55, 1990

HOROZ, F.Şahin; “İhracatın Gelişmesi Ve Ekonomik Kalkınma Türkiye İçin Ampirik Bir Çalışma”, Ankara, Maliye Bakanlığı Yayını, 1993

JONES, Charles I.; **İktisadi Büyümeye Giriş**, Çev. Sanlı Ateş, İsmail Tuncer, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2001

JONES, H. Ralph; “Clearing The Way For Exporters”, C. M. Dalton (Ed.), **Business Horizons**, Vol. 23, Issue 5, ss: 26-32, 1980

KARLUK, Rıdvan; **Uluslararası Ekonomi**, İstanbul, Beta Yayınları, 1998

KARLUK, Rıdvan; **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Beta Yayınları, 1999

KANDİLLER, Rıza; “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Ötesi”, **Dış Ticaret Dergisi**, 2001 Temmuz Sayısı, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, (www.foreigntrade.gov.tr)

KAYNAK, Muhteşem; **Ekonomik Kalkınma Ders Notları**, Ankara, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F., 1990

KEPENEK, Yakup, N. YENTÜRK; **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul, Remzi Kitapevi, 2001

KESRİYELİ, Mehtap; 1980’li Yıllardan Günümüze Para Politikası Gelişmeleri, Ankara, T.C.M.B., Araştırma Genel Müdürlüğü, Yayın No: 97/4, 1997

KEYDER, Nur; “Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 16 (183), 2001, ss. 37-53.

KONUKMAN, Aziz; “Dış Ticaret Finansmanı ve Türkiye’deki Uygulama”, **Turktrade**, Dış Ticarete Durum. No:21, İstanbul, 1990

KRUGMAN, Paul; **Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü**, Çev. Neşenur Domaniç, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2001

MOLLASALİHOĞLU, Yavuz; “İhracat Teşvikleri”, **Dış Ticaret Dergisi** Nisan Sayısı, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1999, (<http://www.foreigntrade.gov.tr>)

OĞUZ, Binhan; **Uluslararası Ticarete Korumacılığın Kaldırılmasının İç ve Dış Piyasalarda Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2004-46, 2004

ONURSAL, Erkut; “İhracatı Teşvik Politikası Ve Gelişmiş Bazı Ülkelerde Teşvik Tedbirleri Uygulaması”, **Turktrade**, Dış Ticarete Durum, No:23-24, İstanbul, 1991

RUMFORD, Chris; **State Aid To Industry: Turkey And The Customs Union**, Çev. Ayşe Berkay Hacımırzaoglu, İstanbul, Türk Ekonomi Bankası, 1997

SELEN, Ufuk; “Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dahilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi” **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi** (10) 2005, 182-205

SEYİDOĞLU Halil; **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, 2. Baskı, İstanbul, Güzem Yayınları, 1999

SEYİDOĞLU Halil; **Uluslararası İktisat Teori Politika Ve Uygulama**, İstanbul, Güzem Yayınları, 2001

SEYİDOĞLU Halil; “Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye Ve Dönüşüm Ekonomileri”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4 (2) 2003, 141-156

ŞAHİN, Arif; “İhracata Yönelik Finansman Araçları” Ankara, İGEME – İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, 2004

TAŞKIN, M. Murat; “1923-2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti’nin Dış Ticaret Politikaları”, **Dış Ticaret Dergisi** 2003 Ekim Özel Sayısı, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, (<http://www.foreigntrade.gov.tr>)

TCMB; **Para Politikası Raporu 2001**, Ankara, 2002

TEKSOY, N. Erdem; “KDVK Geçici Madde 17 Kapsamındaki Teslimlerde Özellik Arz Eden Konular” **E-Yaklaşım Dergisi**, Temmuz 2006, Sayı: 36

TOKMAKOĞLU, Aysun; Türkiye İhracat-İthalat Bankası’nın İhracat Sektörleri Üzerindeki Finansal Etkisinin Ölçülmesinde Bir Model Uygulaması, İzmir, T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1997

TREMBLAY, Rodrigue; “The "Export-Import" Effect and Economic Growth”, B. W. Poulson ve M. A. Zaidi (Ed) **North American Review of Economics and Finance**, Issue: 2, ss: 241-252, 1990

Türk Eximbank; **Dış Ticaretin Finansmanında 10 Yıl**, Ankara, Türk Eximbank Yayınları, 1997

Türk Eximbank; **2001 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2002

Türk Eximbank; **2002 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2003

Türk Eximbank; **2003 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2004

Türk Eximbank; **2004 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2005

Türk Eximbank; **2005 Faaliyet Raporu**, Ankara, 2006

UYAR, Süleyman; "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", **Dış Ticaret Dergisi** 2001 Ocak Sayısı, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, (<http://www.foreigntrade.gov.tr>)

UYGUR, Ercan; "Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve Şubat Krizleri", **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**. No:2001/1, Ankara

WANG, Jian-Ye ve başk.; **Officially Supported Export Credits In A Changing World**, Washington, International Monetary Fund, 2005

VAROL, G. Müge; "Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi" **Dış Ticaret Dergisi** 2003 Ekim Özel Sayısı, Ankara, Dış Ticaret Müsteşarlığı, (<http://www.foreigntrade.gov.tr>)

YENTÜRK, Nurhan; **Körlerin Yürüyüşü, Türkiye Ekonomisi Ve 1990 Sonrası Krizler**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003

YILDIZ, Sadiye; "İhracat Performansında Türk Eximbank Kısa Vadeli İhracat Kredilerinin Rolü" Ankara, Türk Eximbank, Uzmanlık Tezi, 2000

<http://www.bagimsizsosyalbilimciler.org/>

<http://www.bankaciyiz.biz/>

<http://www.berneunion.org.uk/>

<http://www.cosec.pt/>

<http://www.dpt.gov.tr/>

<http://www.dtm.gov.tr/>

<http://econpapers.repec.org/>

<http://www.eximbank.gov.tr/>

<http://www.gümrük.gov.tr/>

<http://www.miga.org>

<http://www.oaep.gr/>

<http://www.tcmb.gov.tr/>

<http://www.tuik.gov.tr>

ÖZET

ÇOLAK Görkem. İhracatın Teşviki ve Türk Eximbank, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Bir ülkenin kalkınması o ülkenin ekonomik, sosyal ve kurumsal yapısıyla yakından ilgili olmakla birlikte, günümüz küresel ekonomisinde uluslararası ticaret ilişkileri ekonomik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Dışa yönelik sanayileşme stratejisi uygulayan ülkeler, ihracatlarının artırılması amacıyla çeşitli teşvik araçları kullanmaktadırlar.

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye ekonomisi incelendiğinde 24 Ocak 1980 kararlarına kadar geçen süreçte ithal ikameci sanayileşme politikasının benimsendiği görülmektedir. 24 Ocak 1980 kararlarının ardından ise ithal ikameci sanayileşme politikası terk edilerek ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiştir. Söz konusu kararlar ile ülke ekonomisinin liberalleşmesi hedeflenmiş, ekonomi dışa açılarak, ihracatı arttırmak için, esnek kur politikası ve çeşitli teşvik tedbirleri uygulanmaya başlanmıştır.

İhracatın geliştirilmesi, ihracat finansmanının kurumsal açıdan sağlıklı olması amacıyla 1987 yılında Türk Eximbank kurulmuştur. Türk Eximbank, kredi, sigorta ve garanti programları ile ihracatın geliştirilmesi, ihraç edilen mal ve hizmetlerin çeşitlendirilmesi, ihraç mallarına yeni pazarlar kazandırılması amacıyla hizmet vermektedir.

İhracatın artırılmasında ve ihracat yapısının sanayi ürünlerine kaydırılmasında ihracat teşviklerinin etkili olduğu ve Türk Eximbank kredi programlarının ülke ihracatını etkileyen önemli bir teşvik aracı olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler

1. Dış Ticaret
2. Ekonomik Kalkınma
3. İhracat Teşvikleri
4. Türk Eximbank

ABSTRACT

Çolak Görkem. Export Incentives and Türk Eximbank, Master Thesis, Ankara, 2007.

Although economic development of a country is closely related to the country's economic, social and institutional structure, within the context of present global economic affairs, today's international trade relations has great importance for economic development. The countries which apply industrializing strategy towards outward use some incentives to increase exports.

When Turkish economy from early Republican years to present day is examined, it is seen that import substitution strategy was adopted until January 24, 1980. After January 24, 1980 decisions, import substitution strategy has been left and export-oriented industrialization strategy has been put into force. With these decisions it's aimed to liberalize the economy of the country, such that outward looking policies and flexible exchange rate system are applied and, in addition, certain incentives have been used to increase exports.

In 1987, to develop exports and to institutionally rehabilitate the financing of exports Turk Eximbank was established. By implementing credit, insurance and guarantee programs Turk Eximbank serves to increase the volume of exports, to diversify exports items in goods and services and to establish new markets for them.

It can be proposed that using some incentives is effective in increasing exports and shifting the structure of exports towards industrialized goods and, that Turk Eximbank credit programs are export incentives which affect exports of the country.

Key Words

1. Foreign trade
2. Economic developments
3. Export incentives
4. Türk Eximbank

